

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

Martin Brychta

Integrace zemí Visegrádské skupiny do EU a NATO. Spolupráce
či samostatný postup?

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Martin Brychta**

Vedoucí práce: **PhDr.et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

BRYCHTA, Martin. *Integrace zemí Visegrádské skupiny do EU a NATO. Spolupráce či samostatný postup?* Praha, 2011. 100 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce se snaží najít odpověď na otázku, zda země sdružené do Visegrádské skupiny, tedy Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko, spolu spolupracovaly během svého úsilí o vstup do Severoatlantické aliance a Evropské unie. Práce je rozdělena do čtyř částí, první popisuje počátky visegrádské spolupráce, druhá pak vstup těchto zemí do Severoatlantické aliance, třetí část se věnuje průběhu přistupování do Evropské unie. Poslední část nastiňuje pokračování spolupráce v rámci Visegrádské skupiny po završení integračního úsilí v roce 2004. Jako teoretické východisko pro Visegrádskou skupinu je použita teorie mezinárodních režimů. Práce nastiňuje průběh přistupového procesu a jednotlivé případné formy spolupráce.

Abstract

Graduation thesis tries to explore, if the Visegrad Group Countries, i.e. the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia cooperated together during their effort to access the North Atlantic Treaty Organisation and the European Union. The thesis is divided into four parts. First part analyses the first steps of Visegrad Cooperation, second part describes the integration process into NATO. The third part is related to the integration with EU. The last part of the thesis sketches the continuation of Visegrad cooperation after accession into EU in 2004. The theory of international regimes was chosen as a theoretical approach to Visegrad Cooperation. The thesis describes the course of integration process and different forms of cooperation.

Klíčová slova

spolupráce, střední Evropa, Česko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Evropská unie, Severoatlantická aliance, Visegrádská skupina, integrace, mezinárodní režim, přistupová jednání

Keywords

cooperation, Central Europe, Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, European Union, North Atlantic Treaty Organisation, Visegrad Group, integration, international regime, accession negotiations

Rozsah práce: 217 373 znaků (s mezerami)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20.5.2011

Martin Brychta

Přihláška diplomové práce

Jméno studenta: Martin Brychta

Katedra: KMV

Studijní obor: mezinárodní vztahy

Název práce: Integrace zemí Visegrádské skupiny do EU a NATO. Spolupráce či samostatný postup?

Jméno konzultanta: PhDr.et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek

(svým podpisem potvrdí, že souhlasí se spoluprací na tématu, schvaluje základní teze a ve stanoveném termínu odevzdá posudek na práci)

Základní vymezení tématu:

Diplomová práce se bude zabývat přístupem zemí sdružených do Visegrádské skupiny (někdy též nazývané Visegrádská čtyřka, dále V4) do Evropské unie (EU) a Severoatlantické aliance (NATO). Práce bude tedy zaměřena na Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko. Východiskem je deklarace zakládající Visegrádskou skupinu, jež byla podepsána právě za účelem podpory cesty těchto zemí k evropské integraci, diplomová práce se tedy pokusí zjistit, zda cíl této deklarace byl naplněn, s tím, že se zaměří rovněž na NATO. Země V4 se díky své geografické blízkosti spolu musely potýkat či spolupracovat už od samých počátků své existence jako státních útvarů. Vznik Visegrádské skupiny byl právě jedním takovým příkladem spolupráce středoevropských zemí inspirován, a to setkáním českého, polského a uherského krále v maďarském městě Visegrád v roce 1335. Tyto země také vstupovaly do jednání o přistoupení k EU a NATO přibližně ve stejné pozici, v předcházejících čtyřiceti letech byly začleněny do tzv. východního bloku a po pádu komunistických režimů zápasily s podobnými problémy: budování demokratických institucí, transformace centrálně plánovaných ekonomik a získávání respektu v západní Evropě a severní Americe, kam se zaměřila jejich zahraniční politika. S Visegrádskou skupinou se také

na scénu vrací pojem tzv. střední Evropy, tedy zvláštního politicko-historického útvaru, který se nachází na periferii západní Evropy a zároveň se musí vyrovnávat s vlivy z východu. Jedná se rovněž o téma velmi aktuální, integrace zemí V4 do EU a NATO probíhala v posledním čtvrt století a všichni ho mají ještě v živé paměti, nicméně z hlediska vědeckého výzkumu toto téma nebylo (a ani nemohlo být) plně vyčerpáno a nabízí stále mnoho oblastí k bádání.

Cílem diplomové práce je zjistit, zda spolu země V4 spolupracovaly či ne při přístupových jednáních do Evropské unie a NATO. Vzhledem k tomu, že oba procesy probíhaly odděleně, pokusí se na každou otázku odpovědět zvlášť. Metodou bude komparace dostupných materiálů, hlavně záznamů konkrétních jednání, dokumentů definujících zahraniční politiku jednotlivých zemí, či proklamací politiků v médiích. Výsledkem by tedy mělo být zjištění, zda, eventuálně v jaké konkrétní podobě se spolupráce Česka, Maďarska, Polska a Slovenska při jednáních o vstupu do Evropské unie a NATO projevila.

Osnova:

- 1.) úvod
- 2.) obecné historické souvislosti vztahů zemí střední Evropy
- 3.) léta 1991-93 (počátky spolupráce zemí V4)
- 4.) proces integrace do NATO v letech 1993-99
- 5.) proces integrace do EU v letech 1993-2004
- 6.) léta 2004-2006 (pokračování spolupráce zemí V4)
- 7.) závěr

Seznam literatury:

Obecné zdroje:

Černocho, Pavel. Cesta do EU, Praha 2003.

Davies, Norman. Polsko, Praha 2003.

Kontler, László. Dějiny Maďarska, Praha 2001.

Kováč, Dušan. Dějiny Slovenska, Praha 1998.

Křen, Jan. Dvě století střední Evropy, Praha 2005.

Lendvai, Paul. Tisíc let maďarského národa, Praha 2002.

Paczkowski, Andrzej. Půl století dějin Polska 1939 - 1989, Praha 2000.

Pitrová, Markéta; Fiala, Petr. Evropská unie, Brno 2003.

Pražák, Richard a kol. Dějiny Maďarska, Brno 1993.

Vykoukal, Jiří a kol. Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce, Praha 2003.

Monografie, neperiodické:

Archer, Clive. Organizing Europe: The Institutions of Integration, London 1994.

Beach, Derek. The Dynamics of European Integration. Why and when EU institutions matter, Basingstoke 2005.

Bibó, István. Bída malých národů východní Evropy, Bratislava 1997.

Dinan, Desmond. Ever Closer Union. An Introduction to European Integration, Basingstoke 1999.

Dočkal, Vít; Fiala, Petr; Kaniok, Petr; Pitrová, Markéta (eds.). Česká politika v Evropské unii. Evropský integrační proces a zájmy České republiky, Brno 2006.

Kuźniar, Roman; Szczepanik, Krysztof (eds.). *Polityka zagraniczna RP 1989-2002*, Warszawa 2002.

Marody, Mirosława; Wilkin, Jerzy (ed.). *On Course? Poland on the Eve of EU Accession, Eu-monitoring VII*, Krakov 2004.

Neunreither, Karlheinz; Wiener, Antje (eds.). *European Integration after Amsterdam. Institutional Dynamics and Prospects for Democracy*, Oxford 2000.

O' Neill, Michael. *The Politics of European Integration. A Reader*, London 1996.

Plechanovová, Běla (ed.). *Evropská unie na počátku 21. století*, Praha 2006.

Plechanovová, Běla. *Institucionální vývoj Evropské unie od Maastrichtské smlouvy k východnímu rozšíření. Hledání rovnováhy mezi společenstvím a jeho členskými státy*, Praha 2004.

Rašek, Antonín a kol. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii: studijní text*, Praha 2004.

Vykoukal, Jiří; Litera, Bohuslav; Teichman, Miroslav. *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 - 1989*, Praha 2000.

Wallace, William (ed.). *The Dynamics of European Integration*, London 1990.

Wandycz, Piotr. *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Cena svobody*, Praha 1998.

Monografie, periodické:

Afanasievskii, Nikolai. *Poland: Creating a Secure and United Europe; International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations; 2002, Vol. 48 Issue 3, p176.*

Bartoszewski, Wladyslaw. Polish Foreign Policy in the New International Situation; Dialog & Universalism; 2002, Vol. 12 Issue 3, p9.

Beneš, Vít. Teorie východního rozšíření Evropské unie, in: Mezinárodní vztahy 4/2005, s. 3-25.

Dobreczynski, Michal. Polish Identity and European Integration; Dialog & Universalism; 2000, Vol. 10 Issue 5/6, p75.

Irmanová, Eva. Priority maďarské zahraniční politiky po roce 1989, In: Slovanské historické studie 29, Praha 2003, s. 39-121.

Koubska, Libuse. Running Together on the Road to Europe; The Prague Journal of Central European Affairs; Herbst 2003, Vol. 5 Issue 3, p10.

Osica, Olaf. In Search of a New Role: Poland in Euro-Atlantic Relations; Defence Studies; Summer2002, Vol. 2, p21.

Poland's Foreign policy: continuation or a Break with the Past?, On the Future of Europe, Warsaw: Batory Foundation, 2004.

Pro-European Atlanticists: Poland and Other Countries of Central and Eastern Europe After Accession to the Eu. On the Future of Europe, Policy Paper 3, Stefan Batory Foundation, Warsaw 2001.

Prameny a ostatní zdroje:

Stránky Ministerstva zahraničních věcí České republiky www.mzv.cz

Stránky Ministerstva zahraničních věcí Maďarské republiky www.mfa.gov.hu

Stránky Ministerstva zahraničních věcí Polské republiky www.msz.gov.pl

Stránky Ministerstva zahraničních věcí Slovenské republiky www.foreign.gov.sk

+ oficiální dokumenty z jednání, koncepční dokumenty zahraniční politiky jednotlivých zemí, zdroje dostupné v médiích apod.

Obsah

Úvod.....	13
1. Současný stav výzkumu.....	14
2. Teoretické aspekty spolupráce mezi státy v mezinárodních vztazích.....	15
2.1 Všeobecné aspekty kooperace v mezinárodních vztazích: realismus a liberalismus.....	15
2.1.1 Realismus a neorealismus.....	15
2.1.2 Liberalismus, idealismus a neoliberalismus.....	16
2.2 Problémy regionální spolupráce.....	18
2.2.1 Neoliberální institucionalismus.....	19
2.2.2 Teorie mezinárodních režimů.....	20
2.2.3 Evropská integrace jako příklad regionální kooperace.....	22
2.2.3.1 Liberální mezivládní přístup.....	22
2.2.3.2 Neofunkcionalismus.....	23
2.2.4 Východní rozšíření Evropské unie.....	24
2.2.4.1 Neorealismus.....	24
2.2.4.2 Neoliberalismus.....	25
2.2.4.3 Sociologický institucionalismus.....	26
2.3 Metodologie diplomové práce.....	27
3. Počátky visegrádské spolupráce.....	29
3.1 První kroky v budování regionální kooperace.....	29
3.1.1 Od Quadragonály ke Středoevropské iniciativě.....	30
3.2 Cesta k Visegrádu.....	31
3.2.1 Visegrádská deklarace.....	35
3.3 Další rozvoj V4.....	37
3.4 Útlum spolupráce.....	38
3.5 CEFTA.....	41
3.6 Zhodnocení počátečního období visegrádské kooperace.....	45
3.7 Shrnutí.....	49
4. Integrace do Severoatlantické aliance.....	51
4.1 Oživení kooperace v rámci V4.....	51
4.2 Slovensko jako motor obnovené visegrádské kooperace.....	53
4.3 Nový rámec kooperace.....	54
4.4 Mezinárodní visegrádský fond.....	56

4.5 Cesta do NATO.....	57
4.5.1 Přístupový proces do NATO.....	61
4.6 Zhodnocení visegrádské kooperace při vstupu do NATO.....	63
4.7 Shrnutí.....	68
5. Integrace do Evropské unie.....	71
5.1 Pokračování visegrádské kooperace po vstupu do NATO.....	71
5.2 Cesta do Evropské unie.....	72
5.2.1 Přístupový proces do EU.....	77
5.3 Zhodnocení visegrádské kooperace při vstupu do EU.....	82
5.4 Shrnutí.....	88
6. Visegrádská spolupráce po ukončení euroatlantické integrace.....	90
6.1 Další vývoj visegrádské kooperace.....	90
6.2 Kroměřížská deklarace.....	90
6.2.1 Hlavní linie budoucí visegrádské kooperace.....	91
6.3 Oblasti visegrádské kooperace.....	93
Závěr.....	104
Summary.....	107
Bibliografie.....	109

Úvod

Státy střední Evropy jsou spolu už od nepaměti v neustálém kontaktu. Sdílejí vzájemné hranice, bývaly společně součástí větších celků a mají tak podobné osudy, problémy i předsudky. Geografická blízkost je v průběhu staletí vedla k vzájemnému měření sil, ale i k oboustranně výhodné kooperaci. Právě setkání českého, polského a uherského krále v maďarském městě Visegrád v roce 1335 se stalo inspirací pro setkávání představitelů čtyř středoevropských zemí i na sklonku dvacátého století a to v souvislosti se snahou zemí ležících ve střední Evropě zapojit se do euroatlantických institucí, tedy do Evropské unie a Severoatlantické aliance.

Tato diplomová práce si klade otázku, zda země seskupené do Visegrádské skupiny (V4) spolu spolupracovaly při své snaze o vstup do Evropské unie (EU) a Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO). Zaměří se na rozbor různých pramenů dostupných k tomuto tématu i na teoretické aspekty problematiky kooperace v mezinárodních vztazích. Za výchozí datum je považován rok 1989, kdy došlo ve všech čtyřech zkoumaných zemích k pádu autoritativního politického režimu s centrálně plánovanou ekonomikou. Tento rok se dá pokládat za začátek snah o budování pluralitní demokracie s tržním hospodářstvím. Zkoumání dané problematiky pak bude uzavřeno daty vstupu zemí Visegrádské skupiny do obou uskupení, tedy rokem 1999 v případě NATO (respektive 2004 u Slovenska) a rokem 2004 v případě EU. Zároveň bude v základních rysech nastíněn další vývoj i po tomto datu.

Práce bude po teoretickém úvodu rozdělena do čtyř částí. První se zaměří na počátky spolupráce zemí střední Evropy po pádu železné opony. Druhá část se posléze bude věnovat integraci zemí V4 do Severoatlantické aliance a třetí část pak jejich integraci do Evropské unie. Poslední část nastíní další vývoj visegrádské kooperace po úspěšném začlenění zemí V4 do euroatlantických struktur. Cílem práce je zjistit přínos Visegrádské skupiny, respektive kooperace v jejím rámci, k úspěšnému průběhu integračního procesu. Ambicí je odpovědět na otázku, zda země V4 spolu opravdu spolupracovaly, a pokud ano, pak jakým způsobem. Jako teoretický rámec pak bude na visegrádskou kooperaci aplikována teorie mezinárodních režimů.

1. Současný stav výzkumu

Vzhledem ke geografické i kulturní blízkosti je v českém prostředí literatura o všech Visegrádských zemích velmi snadno dostupná. Jedná se však v naprosté většině o knihy historické, v menší míře pak i o zdroje z oblasti politologie. Tyto knihy se zaměřují především na historický vývoj visegrádských zemí a to včetně vývoje ve druhé polovině dvacátého století. To samé platí i o problematice Evropské unie, méně pak Severoatlantické aliance. Rovněž v této kategorii je k dispozici velký objem literatury mapující historii, fungování i institucionální uspořádání a proměny uskupení. Rovněž i k problematice začleňování států a rozšiřování Evropské unie jsou zdroje k dispozici.

Nicméně ani samotná visegrádská kooperace nezůstala mimo oblast zájmu a objevily se k tomuto tématu i poměrně obsáhlé zdroje. To platí i pro zdroje ze zahraničí. Většina z nich se však většinou zaměřuje na historické aspekty visegrádské spolupráce a vývoj v této oblasti chronologicky popisuje, nebo se snaží V4 zasadit do širšího kontextu, například co se týče jiných podobných uskupení regionální kooperace. Rovněž v oblasti odborných periodik je Visegrádské skupině věnována značná pozornost a to jak v domácím, tak zahraničním prostředí. I zde je většina textů zaměřena buď na dynamiku evropské integrace a to včetně jejího teoretického rámce nebo na určité aspekty visegrádské spolupráce a jejího vývoje. K dispozici jsou i texty zaměřené na analýzu zahraniční politiky jednotlivých států, včetně jejich přístupu k integračnímu úsilí. Dostupné jsou rovněž texty smluv i dalších programových dokumentů týkajících se dané problematiky.

Nicméně většina z těchto textů se nevěnuje komplexně přímo přínosu kooperace na platformě V4 k integračnímu procesu zemí střední Evropy do euroatlantických struktur, nebo se tímto tématem zabývá okrajově. Jak už bylo zmíněno, většinou se práce zabývají chronologickým postupem, výčtem setkání představitelů V4 a všeobecnými okolnostmi buď visegrádské spolupráce, nebo rozšiřování NATO a EU. Právě na tento chybějící aspekt se pak hodlá zaměřit tato diplomová práce.

2. Teoretické aspekty spolupráce mezi státy v mezinárodních vztazích.

Všeobecné aspekty kooperace v mezinárodních vztazích: realismus a liberalismus Realismus a neorealismus

Otázka o možnosti spolupráce mezi různými státy stojí u samého počátku oboru mezinárodních vztahů a je součástí tzv. první debaty. Není ambicí této práce zabývat se touto problematikou do detailů a nastínit všechny její nuance. V zásadě lze identifikovat dva přístupy: realistický a liberálně idealistický¹.

Realismus už svým názvem odkazuje ke skutečné praxi mezinárodních vztahů². Jeho stoupenci tvrdí, že ukazují mezinárodní vztahy takové, jaké doopravdy jsou. K základnímu rysu realismu patří fakt, že rozhodující otázkou v mezinárodních vztazích je problematika moci. Základním cílem aktérů mezinárodních vztahů je její shromáždění a celkové rozložení moci je pak nejdůležitější charakteristikou určitého systému mezinárodních vztahů³. Jakákoliv otázka, jíž se mezinárodní vztahy zabývají, je pak vždy odvozena od otázky moci.

Nejdůležitější dimenzí moci je její materiální podstata, čímž se většinou myslí vojenská síla státu. Dalším důležitým rysem realistického myšlení je přesvědčení, že mezi aktéry v mezinárodních vztazích panuje neustálé nepřátelství a rivalita⁴. Z toho plyne, že není možná trvalá spolupráce ani mír a válka je tak neměnným rysem mezinárodních vztahů. Podle realistů jsou nejvýznamnějšími aktéry v mezinárodních vztazích státy. Ostatní aktéři, ať už se jedná o mezinárodní organizace či nadnárodní korporace, jsou nedůležití, neboť jsou buď příliš slabí, nebo pokud naopak nějakou mocí disponují, fungují jako nástroje států. Na státy je rovněž nutno pohlížet jako na racionálně jednající aktéry a jako takové je třeba je analyzovat a zkoumat.

Určitou modifikaci klasického realistického myšlení představuje neorealismus, jenž vznikl na konci sedmdesátých let a jehož autorem je Kenneth Waltz. Ten převzal řadu klasických realistických východisek jako například klíčovou otázku moci a to především moci vojenské. Stejně tak nahlíží na mezinárodní vztahy jako na místo neustálých konfliktů a to mezi státy, jež jsou nejdůležitějšími aktéry mezinárodních systémů⁵. Nicméně neorealismus přináší dvě základní změny. Jednak se snaží přenést

---

¹ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*, s. 48.

² Tamtéž, s. 54.

³ Tamtéž, s. 55.

⁴ Tamtéž, s. 55.

⁵ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 205.

realistickou teorii na vědecký základ a pak vypracovává systémový přístup k mezinárodním vztahům.

Jedná se o reakci na tzv. druhou debatu, kdy byli klasičtí realisté kritizováni za to, že jejich přístup není dostatečně vědecký, tedy že nepoužívá kvantifikovatelná empirická data a nevytváří falzifikovatelné hypotézy. Waltz na tuto kritiku reaguje aplikací metod neoklasické ekonomie a na mezinárodní vztahy používá analogii trhu, kde se státy chovají podobně jako firmy. Zatímco firmy však usilují o maximalizaci zisku, státy usilují o maximalizaci moci. Dalším rysem Waltzova uvažování je důraz na systémové faktory. Každý systém má pak podle něj tři základní rysy: je anarchický, skládá se ze stejných jednotek a mezi těmito jednotkami je různě distribuována moc⁶. Protože je mezinárodní systém vždy anarchický a státy se chovají jako stejnorodé jednotky, jedinou proměnlivou charakteristikou je distribuce moci. Podle počtu dominantních jednotek pak Waltz odlišuje systémy unipolární, bipolární a multipolární.

Co se týče možnosti kooperace v mezinárodních vztazích, nahlíží na ni neorealisté poměrně skepticky. Kvůli neustálému pocitu ohrožení totiž státy usilují o maximalizaci svých relativních výnosů ze spolupráce a ne o maximalizaci absolutního výnosu. K evropskému integračnímu procesu se staví rovněž rezervovaně, ten se totiž vyznačuje specializací jednotek (států) a částečným omezením jejich suverenity, což je podle Waltze v anarchickém prostředí nepřijatelné. Celkově podle neorealistů platí, že konflikt nelze z mezinárodních vztahů trvale odstranit.

Liberalismus, idealismus a neoliberalismus

Co se týče liberálně-idealistické tradice, její vymezení je mnohem obtížnější než tomu je u realismu⁷. Pojem idealismus pak navíc znamená jakousi negativní nálepkou, jež tomuto myšlenkovému proudu dali jeho kritici a jež vyvolává dojem snílkovství a nereálnosti. Základním rysem tohoto přístupu k mezinárodním vztahům je přesvědčení, že trvalý mír a spolupráce jsou možné. S tím souvisí základní význam institucí, jež jsou pro rozvoj této spolupráce nezbytné. Základním východiskem je předpoklad, že lidstvo je jednotné a že lidé mají schopnost tuto jednotu identifikovat a zároveň se poučit z minulých chyb.

---

⁶ Tamtéž, s. 206.

⁷ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*, s.72.

V otázce, co by mělo být základem míru, lze pak odlišit směr liberální a idealistický⁸. Stoupenci prvního tvrdí, že tímto základem je hospodářská spolupráce, stoupenci druhého se pak opírají o potřebu změnit normy mezinárodních vztahů. Nicméně v rámci teoretického uvažování se oba pohledy prolínají, proto se hovoří o liberálně-idealistické tradici. Dalším rysem této tradice pak je zpochybňování role státu jako výlučného aktéra mezinárodních vztahů a naopak důraz na roli mezinárodních institucí, vnitrostátních subjektů, firem, veřejného mínění či jednotlivců⁹.

S tím rovněž souvisí zpochybnění pohledu na stát jako na racionálně jednajícího aktéra. Liberálně-idealistická tradice totiž nahlíží na stát jako na konglomerát různých subjektů a zájmů a ne jako na subjekt s jasně definovaným zájmem. Jestliže se stoupenci tohoto myšlení zaobírají konceptem racionality jednání subjektů mezinárodních vztahů, jedná se o chování směřující k hospodářské efektivnosti a akumulaci bohatství a ne k hromadění moci. Mezinárodní vztahy pak liberálně-idealistická tradice nahlíží v mnoha dimenzích, přičemž dimenze politická a bezpečnostní je pouze jednou z možných. Dalšími dimenzemi jsou hospodářská, normativní, etická, kulturní či technologická. Pro liberálně-idealistické myšlení v mezinárodních vztazích je proto charakteristický důraz na mezinárodní obchod, mezinárodní právo, jazykovou blízkost či rozvoj různých nových komunikačních technologií.

Podobně jako klasické realistické myšlení bylo dále rozvíjeno v podobě neorealismu, stejně tak byl klasický liberalismus v oboru mezinárodních vztahů transformován do podoby neoliberalismu. Ten vzniká v průběhu osmdesátých let dvacátého století jako pokus o syntézu neorealistického přístupu s některými myšlenkami liberalismu¹⁰. Z neorealismu přebírá neoliberalismus anarchický charakter mezinárodních vztahů, za klíčového aktéra pokládá racionálně jednající stát a připouští význam rozložení moci v mezinárodním systému. Z liberalismu pak neoliberalismus přebírá přesvědčení o možnosti kooperace mezi státy, neoliberalové jsou totiž přesvědčeni o tom, že ani podmínky anarchického uspořádání nejsou na překážku trvalé spolupráci mezi státy.

Těžiště neoliberálního uvažování pak leží ve výzkumu tzv. problémů kolektivního jednání. Ty vznikají tehdy, když státy, pro něž by bylo výhodné

⁸ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*, s. 72.

⁹ Tamtéž, s. 73.

¹⁰ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 199.

spolupracovat, čelí překážkám takové spolupráci bránícím. Pro modelaci takových situací bývá obvykle využito teorie her¹¹. Existují dva základní druhy problémů kolektivního jednání: koordinační problémy a kolaborativní problémy. První vznikají tehdy, když existuje více strategií vzájemně výhodné spolupráce a aktéři nejsou schopni se dohodnout na zvolení stejné strategie. Druhé se pak objeví v případě, když mají aktéři silný důvod porušit dohodu o vzájemné spolupráci.

Nicméně neoliberálové se domnívají, že státy mohou překážky bránící jim ve spolupráci úspěšně překonávat a vzájemně úspěšně kooperovat. Jedním ze způsobů, jak řešit problémy kolektivního jednání, je vytváření mezinárodních institucí¹². Ty v záležitostech koordinačních problémů umožňují spolupráci tím, že usměrňují očekávání aktérů a tím jim napomáhají k výběru stejné strategie. U kolaborativních problémů instituce definují jaké typy jednání jsou přípustné a dohlížejí na jejich dodržování. Navíc kolaborativní problémy lze překonat i tím, že dochází k opakování interakcí mezi aktéry. Pokud se totiž interakce mezi státy opakují, sníží se pravděpodobnost, že by některý stát nedodržel dohodnuté podmínky. Pak by totiž došlo k tomu, že bude z budoucí spolupráce vyloučen, což by ho poškodilo.

Problémy regionální spolupráce

Výzkum pojmu spolupráce je velmi komplikovaný. Spolupráce je jedním ze základních pojmů v oblasti mezinárodních vztahů a jeho obsah je rovněž v rámci tohoto oboru značně sporný. Lze říci, že ke spolupráce dochází tehdy, když různí aktéři dokáží svoje aktuální jednání a strategie uvést v soulad a to prostřednictvím vyjednávání¹³. V případě Visegrádské skupiny se její členové sjednotili na určitém bodu směřování své zahraniční politiky, jímž byl vstup do Evropské unie, respektive Severoatlantické aliance. Lze tedy říct, že visegrádské země sdílely společné zájmy, jež byly v našem případě definovány jako úsilí o vstup do EU a NATO. S tím rovněž souvisí skutečnost, že se tato spolupráce může ukázat v určitém okamžiku jako zbytečná, a to sice tehdy, když bude vstupu do EU a NATO dosaženo. Pak lze mluvit o završení společných zájmů¹⁴.

---

¹¹ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 199.

¹² Tamtéž, s. 200.

¹³ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 25.

¹⁴ Tamtéž, s. 26.

Teorie mezinárodních vztahů definuje regionální spolupráci většinou z pohledu regionální blízkosti a homogenity států¹⁵. Homogenitu lze přitom chápat ve čtyřech dimenzích: sociální (rasa, náboženství, kultura, historie), hospodářská (ekonomická úroveň), politická (typ politického systému) a vnější (zahraničněpolitická spolupráce, společné instituce). Z toho tedy plyne, že země seskupené do Visegrádské skupiny mají značné předpoklady pro rozvoj vzájemné kooperace. Ve výše zmíněných kategoriích se visegrádské země do značné míry podobají, snad s výjimkou jazyka, kde se určitým způsobem vyčleňuje Maďarsko jako neslovanská země. Tento fakt je však vyvážen existencí silných maďarských menšin v okolních zemích, v našem případě hlavně na Slovensku.

Neoliberální institucionalismus

Dalším modelem spolupráce je neoliberální institucionalismus. Ten vychází z několika předpokladů. Jednak se domnívá, že důsledky anarchické povahy mezinárodního systému lze zmírnit. Dále, že státy vytváří normy chování, které podporují větší kooperaci. Nakonec pak že státy se snaží o maximalizaci absolutních zisků a už se tolik nezajímají o relativní zisky ostatních států¹⁶. Zdůrazňuje rovněž význam institucí pro mezinárodní spolupráci. Právě instituce vytváří normy jež podporují státy, aby jednaly společně.

Tento přístup lze zobrazit jako tzv. věžňovo dilema. Vzhledem k tomu, že v tomto modelu neexistuje autorita, jež by byla schopna vynutit kooperaci jejích aktérů, hra předpokládá, že každý z hráčů se nebude snažit o spolupráci a naopak bude preferovat svoje zájmy¹⁷. Naopak stoupenci neoliberálního institucionalismu tvrdí, že aktéři budou motivováni ke kooperaci, pokud bude hra opakována. V praxi to znamená, že státy budou dodržovat smlouvy pokud budou mít pocit, že jejich partneři rovněž dodrží svoje závazky. Právě instituce pak nejlépe zajistí prostor pro opakování, vzájemnou výměnu, tok informací a hlavně pro vzájemnou kooperaci. Kooperace pak může vzniknout z vůle hegemonu, nicméně obvykle přetrvává i bez jeho účasti, pokud dojde ke vzniku institucí.

---

¹⁵ BILČÍK, Vladimír, STRÁŽAY, Tomáš. *Fungovanie Vyšehradskej štvorky pred a po vstupe jej členov do Európskej únie* [online], s. 6.

¹⁶ CRUMLEY, Michele. *The Road from Visegrad: Cooperation and Security in East Central Europe* [online], s. 5.

¹⁷ Tamtéž, s. 5.

Neoliberální institucionalismus se zaměřuje na vznik, fungování a význam mezinárodních institucí v anarchickém systému mezinárodních vztahů¹⁸. Přejímá tak některá východiska neorealismu jako je důraz na stát jako jediného aktéra mezinárodních vztahů či anarchickou povahu mezinárodního systému. Mezinárodní instituce pak podle neoliberálního institucionalismu vznikají z vůle států. K rozhodnutí o vytvoření těchto institucí je vede očekávaný přínos v porovnání s alternativami jakou je například izolacionismus. Mezinárodní instituce pak pomáhají řešit problémy kolektivního jednání čímž umožňují spolupráci mezi státy a rovněž zvyšují její efektivitu. Instituce totiž zprostředkovávají informace nebo monitorují dodržování mezinárodních smluv, čímž redukuje náklady na uzavírání dohod a snižují nejistotu týkající se budoucího jednání ostatních aktérů. Právě tato nejistota totiž bývá pokládána za největší překážku pro spolupráci v mezinárodních vztazích.

Teorie mezinárodních režimů

Mezinárodní režimy představují soubory pravidel upravujících jednání aktérů v mezinárodních vztazích, tedy hlavně států, v určité oblasti¹⁹. Mezinárodní režimy se zpravidla vztahují pouze k jedné konkrétní oblasti interakcí v mezinárodním systému, tedy například k bezpečnosti, hospodářským vztahům, nebo lidským právům. Není navíc nutné, aby režimy měly formální základ nebo vlastní administrativní orgány.

Co se týče otázky ohledně funkce mezinárodních režimů, pohledy se liší. Například realisté se domnívají, že režimy mají charakter tzv. veřejných statků, což znamená, že z jejich využívání nelze vyloučit žádného člena určité skupiny aktérů a jejich dostupnost neklesá s přibývajícím počtem členů. Režimy pak v duchu této logiky zvyšují užitek států. Nicméně obzvláště významné zisky přináší hegemonickému státu. Hegemon totiž daný režim vytváří a určuje proto jeho pravidla, z jeho existence tak může v mnoha případech i nejvíce těžit²⁰.

Na druhé straně stoupenci liberálního uvažování vidí význam režimů ve snižování nejistoty a transakčních nákladů. Režimy pak snižují nejistotu aktérů týkající se jednání dalších aktérů. Režimy totiž určují standardy toho, jaké jednání je přijatelné. Dále pak režimy snižují transakční náklady, neboť již existující režim lze využít pro spolupráci i v dalších oblastech. Právě toto působení režimů představuje

¹⁸ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 102.

¹⁹ Tamtéž, s. 164.

²⁰ Tamtéž, s. 165.

z liberálního pohledu nezbytnou podmínku mezinárodní kooperace, neboť právě nejistota a transakční náklady jí nejvíce brání.

Vzhledem k tomu, že mezinárodní režimy většinou nedisponují vlastními orgány, je jejich efektivita do značné míry odvislá od vůle členských států, většinou těch mocensky nejsilnějších. Úspěch vzájemných vyjednávání je podmíněn silnou snahou aktérů nalézt kompromis. Význam mezinárodních režimů také oslabuje skutečnost, že dodržování přijatých závazků může zainteresovaný stát obcházet. Nicméně i přesto představují mezinárodní režimy jeden ze základů koordinace a důvěryhodnosti mezinárodní spolupráce²¹.

Následuje však otázka, zda je nejdříve nutný mezinárodní režim, aby se mohla rozvinout spolupráce, či zda naopak sama spolupráce může vést ke vzniku mezinárodního režimu. Vědecká literatura tvrdí, že jsou možné oba případy²². Graficky lze tento vztah znázornit jako kruh mezi mezinárodní spoluprací a mezinárodními režimy, které se vzájemně podmiňují a jsou na sebe odkázány. S tím souvisí otázka problémů spolupráce prvního a druhého řádu. Nejdříve musí být vyřešeny problémy prvního řádu, aby bylo možno úspěšně vyřešit problémy řádu druhého²³. Problémy spolupráce prvního řádu se týkají kolektivního vyjednávání a lze je vyřešit rozvíjením kolektivních racionálních rozhodnutí. Jako problémy druhého řádu pak lze vnímat otázky důvěry a rozdělování, které ztěžují řešení problémů prvního řádu.

Je rovněž nutné odlišit režimy od mezinárodních organizací. Režimy jsou omezeny na určitou oblast mezinárodněpolitických interakcí, zatímco mezinárodní organizace mohou pokrývat více takových oblastí²⁴. Režimy také nemají vlastní institucionální strukturu a nedisponují vlastním byrokratickým aparátem. Mezinárodní režimy pak lze popsat na základě několika kritérií. Jedním z nich je rozsah členské základny. Lze tak rozlišit režimy globální a regionální. Dalším kritériem můžou být pravidla pro přijímání nových členů, pak lze rozlišovat režimy s omezeným členstvím, s podmíněčně otevřeným členstvím a s otevřeným členstvím. Dále lze definovat režimy na základě rozsahu jejich cílů, zde lze pak rozlišovat obecné a specifické režimy. Co se týče organizační struktury mezinárodního režimu, lze

²¹ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 166.

²² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 26.

²³ Tamtéž, s. 37.

²⁴ PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna*, s. 17.

hovořit o centralizovaných a decentralizovaných režimech a to podle toho, zda existují vlastní instituce režimu disponující určitou mocí²⁵. I když totiž režimy nemusejí být vybaveny administrativním aparátem, budou patrně disponovat mechanismem pro řešení sporů mezi členy, distribuci informací nebo dohled nad dodržováním pravidel.

Evropská integrace jako příklad regionální kooperace

Při studiu evropské integrace lze vysledovat dva základní směry. První lze označit jako mezivládní. Ten tvrdí, že rozhodování o evropské integraci je plně v rukou národních vlád. Druhý tábor, jenž lze označit jako nadnárodní, zastává názor, že motorem integrace jsou evropské instituce (jako například Komise), které využívají svoji roli v každodenním politickém procesu EU, což vede k posilování nadnárodní úrovně, jež řeší širší spektrum politických oblastí než čeho by byly schopny státy jednající samostatně²⁶.

Liberální mezivládní přístup

Na jedné straně tak stojí stoupenci mezivládního přístupu, kteří vychází z tradice realismu a liberálního mezivládního přístupu. Ti nepřikládají žádný význam evropským institucím. Naopak celý proces evropské integrace mají pevně v rukou jednotlivé vlády. S tím souvisí fakt, že na vlády je nahlíženo jako na racionální aktéry, kteří mají plný přístup k informacím a tak disponují dostatečnými znalostmi k nalezení optimálního řešení. Dále na vyjednávání je nahlíženo tak, že je spojeno s nízkými náklady, tedy že pro jednotlivé vlády není problém zasednout ke společnému jednacímu stolu a dohodnout se na optimálním a vzájemně akceptovaném výsledku²⁷.

Liberální mezivládní přístup zdůrazňuje roli států v procesu evropské integrace. K vysvětlení jejich preferencí používá faktory na úrovni domácí politiky a vychází jak z realistického, tak z liberálního uvažování v rámci mezinárodních vztahů. Liberální mezivládní přístup nabízí tři základní hypotézy týkající se evropského rozhodovacího procesu²⁸: (1.) preference států vycházejí z domácího prostředí a to v podobě ekonomických zájmů, (2.) evropská integrace je chápána jako série mezivládních vyjednávání a evropské instituce k jejich efektivitě nijak nepřispívají a

²⁵ PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna*, s. 33.

²⁶ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 16.

²⁷ Tamtéž, s. 21.

²⁸ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 137.

(3.) evropské instituce jsou nástroje v rukou států. Tím, že státy delegují část své suverenity na evropské instituce, se snaží řešit problémy spojené s neúplností smluv a nejistotou ohledně budoucího směřování evropské integrace.

Dále se liberální mezivládní přístup zabývá podobou vyjednávání mezi státy. Proces evropského sjednocování je vnímán jako série jednání mezi vládami, kde státy jednají o podmínkách vzájemně výhodné kooperace. Integrační proces je tak plně v rukou jednotlivých států a evropské instituce nehrají žádnou roli. Pokud už státy sdílejí svoji suverenitu s nadnárodními orgány, je to proto, že se snaží eliminovat nejistotu ohledně dalšího směřování spolupráce a evropské integrace²⁹. Tím že je část pravomocí delegována na supranacionální aktéry, dochází k posílení důvěry mezi smluvními stranami a zároveň je to způsob, jak uchránit mezivládní kompromis před domácí politikou, například v podobě odporu opozice.

Neofunkcionalismus

Na straně druhé stoupenci nadnárodního přístupu tvrdí, že to jsou právě evropské instituce, kdo hraje klíčovou roli. K tomu využívají každodenní politický proces v rámci Unie. Jednou z nejznámějších nadnárodních teorií je pak neofunkcionalismus. Ten se zaměřuje hlavně na roli Evropské komise. Ta totiž sice má relativně slabé postavení například v otázce vyjednávání o reformě stávajících smluv, nicméně má silné postavení v každodenní tvorbě unijní politiky a tím zvyšuje tlak na další integraci v podobě procesu tzv. přelévání³⁰.

Neofunkcionalismus je jednou z nejvlivnějších teorií evropské integrace. Spadá mezi tzv. nadnárodní přístupy, tedy považuje supranacionální aktéry za hlavní hybatele evropského integračního procesu. Neofunkcionalismus je empirickou teorií snažící se vysvětlit vznik, průběh a výsledky evropské integrace a předvídat její postupné prohlubování³¹. Podle stoupenců tohoto směru stojí na samém počátku integrace politické rozhodnutí o zahájení tohoto procesu a to v úzce vymezeném sektoru hospodářství. Tento sektor by pak měl být zároveň důležitý pro chod celé ekonomiky, například by mělo jít o oblast uhlí a oceli. Dále pak neofunkcionalisté předpokládají, že integrace v určitém sektoru vyvolá tlak na rozšíření spolupráce i do dalších, souvisejících oblastí hospodářství a zároveň integrace bude postupně

---

²⁹ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 138.

³⁰ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 22.

³¹ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 196.

prorůstat i do sféry politické³². Tento proces se pak nazývá jako tzv. přelévání (*spillover*). Tím se rozumí požadavek na integraci v dalších oblastech, čímž má být zajištěna konsolidace úspěchů v již integrované oblasti³³. S tím je rovněž spojen přesun loajality a aktivit z roviny národního státu na rovinu evropskou.

Neofunkcionalismus nahlíží na stát jako na soubor různých skupin (politické elity, zájmové skupiny, podnikatelé atd.) a ne jako na unitárního aktéra. Nezbytnou podmínkou politické integrace je pak vytvoření nového, nadnárodního aktéra (evropských institucí), jenž bude reprezentovat společné zájmy a koordinovat proces integrace. Nadnárodní instituce tak sice vznikají z vůle států, nicméně podle neofunkcionalismu si od chvíle svého vzniku žijí svým vlastním životem a státy nad nimi ztrácí kontrolu³⁴. Proces evropské integrace tak není plně pod kontrolou států, naopak tento proces se dostal do rukou nových evropských politických a úřednických elit ve spolupráci s celoevropskými zájmovými skupinami.

Východní rozšíření Evropské unie

Neorealismus

Na východní rozšíření Evropské unie lze nahlížet z různých teoretických rámců. Jedním z nich je neorealismus. Neorealistická hypotéza východního rozšíření se opírá o analýzu distribuce moci, tedy vojenských a ekonomických kapacit v Evropě a ve světě. Proto je důležité brát v potaz rozpad Sovětského svazu v roce 1991, jenž vedl ke konci bipolárního uspořádání světa a ke změně distribuce moci ve světě. Neorealisté pak tvrdili, že se svět dostal do unipolární fáze, kde jediným hegemonem byly Spojené státy. Právě tato dominance USA je důležitým impulzem pro další rozvoj evropské integrace. Na druhé straně země střední a východní Evropy (SVE) se snaží vyvažovat hrozbu ze strany Ruska³⁵.

Právě pokud chtějí státy v Evropě v této nové mezinárodní situaci přežít, musejí posílit svoje vojenské i ekonomické kapacity, tedy Evropskou unii. To mohou učinit několika způsoby: buď zvýšením konkurenceschopnosti, prohloubením dosavadní spolupráce a nebo právě rozšířením³⁶. Východní rozšíření pak lze nahlížet jako krok k hospodářsky silnější a rovněž konkurenceschopnější Evropě. Nicméně neorealisté se domnívají, že trvalá spolupráce není v mezinárodních vztazích možná,

³² KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 197.

³³ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 22.

³⁴ KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*, s. 198.

³⁵ BENEŠ, Vít. *Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie*, s. 8.

³⁶ Tamtéž, s. 8.

je vyvolána nějakou hrozbou a ve chvíli, kdy tato hrozba pomine, mizí i důvod ke spolupráci. Z tohoto důvodu představuje vývoj EU v devadesátých letech včetně východního rozšíření pro neorealistickou tradici problém. Těžko lze předpokládat, že by hrozba ze strany SSSR mohla být nahrazena stejnou hrozbou ze strany USA. Navíc i samotné země SVE by v duchu neorealismu měly spíše vyvažovat hrozbu plynoucí ze strany ekonomicky silnějších západoevropských států a ne hospodářsky oslabeného Ruska³⁷.

Na to neorealismus reaguje koncepcí rovnováhy hrozeb vytvořenou Stephenem Waltem. Ta do původně materialistického konceptu přidává i ideové faktory. Bariéry spolupráce mezi zeměmi západní Evropy a státy SVE jsou zmírňovány pozitivním vnímáním úmyslů jednotlivých aktérů, což je podpořeno i faktem, že státy z obou táborů jsou založeny na principech liberální demokracie. Právě tento koncept lze aplikovat na vysvětlení kooperace zemí SVE se západní Evropou a jejich vyvažování proti Rusku. Co se týče vyvažování ruského vlivu, zde hrály roli nejen vojenské a hospodářské kapacity Ruské federace, ale i negativní vnímání Ruska jako potenciálního agresora. Země SVE totiž díky svojí historické zkušenosti vnímaly Rusko jako mnohem větší hrozbu než určitou ztrátu suverenity spojenou s členstvím v EU³⁸.

Další hypotéza, jíž neorealismus vysvětluje evropskou integraci, je tzv. „teze o příležitosti vyjádřit svůj hlas“ (*opportunity thesis*). Tato teze vychází z možnosti ovlivnit chování silnějších západoevropských států skrz nadnárodní instituce. Právě prostřednictvím vstupu do Evropské unie měli noví členové možnost zabránit nebo alespoň zmírnit projevy potenciální bezpečnostněpolitické a hospodářské hegemonie ze strany silných států západní Evropy³⁹.

Neoliberalismus

Další teoretický rámec, jenž lze aplikovat na východní rozšíření, je neoliberalismus. Ten počítá přínosy plynoucí z rozšíření pro jednotlivé státy a to jak pro členy stávající, tak potenciální. Neoliberalismus pak tvrdí, že k rozšíření EU došlo proto, že čistý mezní přínos z přijetí skupiny států SVE je po započtení všech kompenzací, protiplateb a přínosů budoucí spolupráce pro každého starého člana i

---

³⁷ BENEŠ, Vít. Sřet hypotéz východního rozšíření Evropské unie, s. 9.

³⁸ Tamtéž, s. 9.

³⁹ Tamtéž, s. 10.

přístupující zemi kladný⁴⁰. Hlavním argumentem pro rozšíření jsou pak materiální zisky jak stávajících členů EU, tak kandidátů na vstup plynoucí z prohloubení vzájemné spolupráce.

Předpokladem pro takovou spolupráci je však vytvoření příznivého prostředí a důvěry mezi stávajícími členy Unie a kandidáty. K tomu napomohl fakt, že po skončení studené války narostla intenzita vzájemných kontaktů mezi EU a státy SVE, tyto kontakty byly navíc institucionalizovány v podobě asociačních dohod a později i ve formě členství v NATO nebo v Radě Evropy. Lze tak v této souvislosti hovořit o fungujícím mezinárodním režimu. Svoji roli dále hrál i charakter politického uspořádání v zemích EU i v zemích SVE, jenž byl založen na principech liberální demokracie. Státy tak byly přesvědčeny o přátelských úmyslech svých partnerů⁴¹.

Nicméně hlavním důvodem rozšíření jsou materialistické hodnoty, tedy ekonomický růst a prosperita. Očekávalo se totiž, že vstup zemí SVE do Evropské unie bude pro tyto státy znamenat značný materiální přínos. Země SVE totiž vstupem do EU získaly neomezený přístup na jednotný vnitřní trh a zároveň kvalitnější podnikatelské prostředí přilákalo do těchto států zahraniční investory. Dalším přínosem byly i finanční prostředky plynoucí ze společného unijního rozpočtu, hlavně v podobě SZP a kohezních fondů⁴². Nicméně rozšíření přineslo významné materiální zisky i pro starou EU. Došlo totiž k rozšíření vnitřního trhu a zvýšení konkurence vedoucí k růstu efektivity ve výrobě. Rozšíření tak pro stagnující EU znamená nový impulz, který se projeví v růstu HDP a to i u starých členů Unie.

Sociologický institucionalismus

Dalším konceptem, vycházejícím z konstruktivistického proudu teorie MV, je sociologický institucionalismus. Tento směr vychází z toho, že materiální zisky členských států EU plynoucí z východního rozšíření nemohou vysvětlit motivy k přijetí nových zemí SVE⁴³. Materiální výhody členů EU nejsou totiž natolik vysoké, aby mohly vysvětlit potřebu rozšířit EU na východ. Sociologický institucionalismus tak vychází z hypotézy, již lze rozdělit do dvou částí. První částí je tzv. hypotéza liberální komunity zaměřená na význam norem při východním rozšíření. Členové EU pak budou usilovat o rozšíření o ty země SVE, jež uznávají základní hodnoty a normy

---

⁴⁰ BENEŠ, Vít. Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie, s. 12.

⁴¹ Tamtéž, s. 13.

⁴² Tamtéž, s. 13.

⁴³ Tamtéž, s. 16.

EU a naopak o členství v Unii se budou snažit pouze ty země, které tyto hodnoty a normy přijaly za své.

Sociologický institucionalismus pak chápe dodržování základních politických norem a hodnot EU jako postačující podmínku pro vstup a ne jako pouhé jedno z hodnotících kritérií kandidátů. Co se týče našeho případu, byly normativní požadavky stanovené Evropskou radou na summitu v Kodani a vešly ve známost jako tzv. kodaňská kritéria. Vedle toho museli kandidáti přijmout cíle politické, hospodářské a měnové unie definované ve Smlouvě o Evropské unii⁴⁴.

2.3 Metodologie diplomové práce

Tato práce bude používat metod kvalitativního výzkumu. Ten lze definovat tak, že studuje data, která mají charakter textu či jedinečných skutečností, jejichž převedením na čísla příliš nezískáme, ale naopak hodně ztratíme⁴⁵. S tím souvisí i fakt, že zatímco kvantitativní metodologie pracuje s proměnnými nabývajícími číselných hodnot, kvalitativní metodologie rozlišuje u různých proměnných pouze odlišné kvalitativní stavy, jež se však nesnaží číselně poměřovat.

Dále se kvalitativní a kvantitativní výzkum od sebe liší vztahem k předmětu výzkumu. Zatímco kvantitativní výzkum usiluje o maximální objektivizaci, což znamená abstrakci od nahodilostí a jedinečnosti, kvalitativní výzkum se naopak snaží uchopit předmět ve své jedinečnosti a zaměřuje se na subjektivní, vnitřní popis situace⁴⁶. S tím je rovněž spojen i fakt, že kvalitativní výzkum usiluje o porozumění zkoumanému fenoménu v historickém a kulturním kontextu, do kterého je zasazen. Kvalitativní výzkum je rovněž značně ovlivněn subjektivními schopnostmi a představami výzkumníka.

Tuto práci lze popsat jako případovou studii. Případ lze definovat jako dostatečně ohraničený aspekt historické epizody či dostatečně ohraničenou historickou epizodu samu o sobě⁴⁷. V našem případě lze tedy tuto historickou epizodu ohraničit léty 1989 na jedné straně, a roky 1999, respektive 2004, na straně druhé. První termín byl vybrán z toho důvodu, že jde o rok, kdy se země Visegrádské skupiny začaly transformovat z autoritativně řízených na demokratické, čímž začala jejich integrace do euroatlantických struktur. Druhé dva termíny pak toto úsilí završují, rok

⁴⁴ BENEŠ, Vít. Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie, s. 17.

⁴⁵ DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, s. 14.

⁴⁶ Tamtéž, s. 19.

⁴⁷ Tamtéž, s. 32.

1999 znamená vstup Česka, Polska a Maďarska do Severoatlantické aliance, rok 2004 pak vstup Slovenska do NATO a všech čtyř členů V4 do Evropské unie. Blíže lze tuto studii dále definovat jako jednopřípadovou. Přestože se zabývá dvěma fenomény – vstupem do NATO a EU – tyto fenomény jsou součástí jednoho procesu, tedy kooperace v rámci Visegrádské skupiny a její integrace do euroatlantických struktur.

Tato práce bude aplikovat na visegrádskou kooperaci teorii mezinárodních režimů. Bude zjišťovat, zda lze nahlížet na Visegrádskou skupinu jako na formu mezinárodního režimu, co zúčastněným aktérům visegrádská platforma přinášela, jaké bylo její formální uspořádání i praktické fungování či jak se lišila od jiných možných forem vzájemné spolupráce.

3. Počátky visegrádské spolupráce

První kroky v budování regionální kooperace

Jakýsi zárodek integrace ve středoevropském prostoru lze spatřit ve vystoupení amerického politologa Zbigniewa Brzezinského, jenž v roce 1989 přišel s nápadem oživit plány na československo-polskou konfederaci. Tyto plány se objevily v období druhé světové války, nicméně nebyly nikdy realizovány. V Polsku se tato myšlenka setkala s nadšením přijetím, zatímco Československo reagovalo velmi rezervovaně⁴⁸. Československý prezident Václav Havel tento nápad odmítl a zároveň dodal, že nejen s Polskem, ale i s Maďarskem a Slovenskem má Praha mnoho společného. Nicméně prezident Havel při svých návštěvách Varšavy a Budapešti na počátku roku 1990 mluvil o společné tradici zemí střední Evropy, což mělo naznačovat možnost přenést historické zkušenosti do současnosti⁴⁹. Nicméně Československo, Polsko a Maďarsko nepokládaly v letech 1989 a 1990 regionální spolupráci za důležitou.

Právě fakt, že se objevil tlak zvenčí na vznik spolupráce ve středoevropském prostoru, odpovídá realistickému předpokladu, že mezinárodní režimy utváří hegemon, v našem případě Spojené státy, a z jejich existence pak také může nejvíce těžit. Pro USA by vznik spolupráce zemí střední Evropy mohl být výhodný ze dvou důvodů. Jednak by tyto státy mohly prostřednictvím vzájemné spolupráce odolávat tlaku tehdy ještě existujícího amerického rivala Sovětského svazu a zároveň by mohla tato spolupráce oblast střední Evropy stabilizovat a tím pádem eliminovat hrozbu, že by se Spojené státy musely v této oblasti nějak významně přímo, například vojensky, angažovat.

Jedním z prvních kroků vzájemné spolupráce byl projev československého prezidenta Václava Havla v polském Sejmu v lednu roku 1990. V něm nastínil svoji představu třístranné spolupráce a nevyloučil ani její případnou institucionální podobu. Zároveň pozval představitele Polska a Maďarska na neformální schůzku do Bratislavy, kde se mělo o této záležitosti diskutovat⁵⁰. Významným faktorem rovněž bylo, že se v této době dostali do čela zemí střední Evropy bývalí disidenti (Václav Havel, Lech Wałęsa), kteří mohli navázat na vzájemné kontakty mezi disentem před pádem Berlínské zdi i na dobré osobní vztahy⁵¹.

---

⁴⁸ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 213.

⁴⁹ Tamtéž, s. 214.

⁵⁰ Tamtéž, s. 128.

⁵¹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 20.

To že integrace do euroatlantických uskupení nebude snadná ani rychlá navíc nebylo ještě v této době zřejmé. Právě sen o této integraci fungoval jako katalyzátor reforem směřujících k demokracii a tržnímu hospodářství. Všechny tři země si zároveň uvědomovaly, že bez pevné opory budou jen stěží uskutečňovat nutné reformy, proto pro ně byla vazba na Západ jediným řešením. Nově získaná suverenita tak byla vyvážena nejistotou, která plynula z budoucnosti. K tomu se přidaly další události: rozpad Československa, rozdrobení SSSR na množství nových, nezávislých států, nepokoje v Gruzii a Čečensku a také krvavý rozpad Jugoslávie, to všechno zvýšilo obavy o bezpečnost v zemích střední Evropy. Problémové oblasti se pak dají shrnout do třech kategorií: (1.) klidný vývoj v postsovětských republikách v rámci právě vznikajícího SNS, (2.) záležitost menšin v zemích SVE a (3.) úspěch reforem ve státech střední Evropy⁵².

3.1.1 Od Quadragonály ke Středoevropské iniciativě

V této době také došlo k formálnímu vytvoření tzv. Quadragonály (někdy bývá nazývána také jako Čtyřúhelník či Čtyřstranná iniciativa), ta vznikla 11. listopadu 1989 a zahrnovala Itálii, Rakousko, Maďarsko a Jugoslávii. Quadragonála navazovala na regionální iniciativy, jež se rozvíjely v alpsko-jaderské oblasti od konce 70. let a jichž se účastnila Itálie, SRN, Rakousko, Jugoslávie a Maďarsko. Formální ustanovení Quadragonály podporovala hlavně Itálie, jež v ní viděla šanci jak bránit dezintegračním tendencím v Jugoslávii a také možnost uplatnit vlastní politiku v oblasti bývalého východního bloku⁵³. O účast v tomto uskupení projevil velmi brzy zájem i Československo a tak se v květnu roku 1990 vedení Quadragonály ve Vídni dohodlo přijmout nového člena, což se projevilo i v názvu uskupení: Pentagonála (Pětiúhelník). Polsko však stále stálo stranou, nicméně od poloviny roku 1990 začalo usilovat o vstup do seskupení. Jenže členové Pentagonály měli z potenciální nové země obavy; za těmi stály problematické vztahy Polska s jeho sousedy SRN a SSSR, strach Jugoslávie z maďarsko-polského spojení, Československo zase nebylo ochotné odvolat bezvívový styk s Polskem s odkazem na ekonomické aspekty takového kroku.

Československý prezident Havel sice uznával polské obavy z jeho umístění mezi Německem a Sovětským svazem, zároveň však připomněl, že Polsko do prostoru definovaného Pentagonálou historicky nepatří a navrhl mu, aby začalo vytvářet

⁵² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 92.

⁵³ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 214.

alternativní seskupení na severovýchodě Evropy, tedy v baltickém prostoru⁵⁴. Polsko však tento návrh přijalo velmi rezervovaně. Nicméně Polsko mimo Pentagonálu nezůstalo. V srpnu 1990 se konal summit tohoto uskupení v Benátkách, na kterém byli Poláci přizváni ke spolupráci v některých pracovních skupinách a nakonec bylo Polsko přijato na setkání v Boloni v květnu roku 1992, čímž se uskupení změnilo na Hexagonálu. V březnu 1992 pak Rakousko navrhlo, aby se seskupení přejmenovalo na Středoevropskou iniciativu (SEI), což bylo schváleno. Zároveň v souvislosti s rozpadem jugoslávské federace bylo přijato Chorvatsko, Slovinsko a Bosna a Hercegovina, ke spolupráci v pracovních skupinách bylo přizváno Bělorusko, Ukrajina, Bulharsko a Rumunsko a později i Moldavsko. Charakter uskupení tak nabral poněkud širší teritoriální dimenze. Jednalo se tak o první příklad regionální kooperace v oblasti střední Evropy, byť značně volné. Nicméně Středoevropská iniciativa působila jako vzor i pro vznik kooperace na bázi Visegrádské skupiny.

Cesta k Visegrádu

U kořenů visegrádské spolupráce stojí vystoupení maďarského premiéra Józsefa Antalla na konferenci Evropské demokratické unie, kde navrhl vytvoření středoevropské unie z Maďarska, Polska a Československa. Použil při tom odkaz na historické setkání tří středoevropských panovníků v roce 1335 v maďarském Visegrádě. Tehdy se setkali maďarský král Karel Robert z Anjou, polský Kazimír III. a český král Jan Lucemburský. Účelem setkání byla jejich vzájemná spolupráce v zahraniční oblasti. A právě toto setkání dalo impuls a jméno i novému integračnímu projektu.

K návrhu se vyjádřil i Z. Brzezinski, jenž ho podpořil. Setkání státníků středoevropských zemí se nakonec uskutečnilo na Bratislavském hradě dne 9. dubna 1990. Vedle původně plánovaného střetnutí prezidentů se sešli také premiéři a ministři zahraničních věcí, ke kterým se jako pozorovatelé připojili jejich kolegové z Itálie, Jugoslávie a Rakouska. Dalším stupněm pevnější středoevropské kooperace bylo setkání prezidenta Václava Havla s premiérem Tadeuszem Mazowieckim a Józsefem Antalem v listopadu 1990 v Paříži při příležitosti zasedání Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Na schůzce došlo k dohodě o společné deklaraci, ve které by se země zavázaly ke spolupráci. Deklarace měla být podepsána v lednu ve Visegrádu. Objevily se však neshody o podobě této spolupráce, nicméně komplikující

---

⁵⁴ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 215.

se mezinárodní okolnosti – krize v Sovětském svazu – nakonec donutily tři země ke schválení předběžného textu deklarace a dohodě na únoru 1991 jako nejzazším termínu schůzky⁵⁵.

Význam vzájemné kooperace si středoevropské země v této době uvědomily hlavně díky situaci v Sovětském svazu. Tehdy probíhaly jednání o revizi stávajících bilaterálních smluv mezi zeměmi střední Evropy a SSSR, přičemž Moskva usilovala o to, aby v těchto nových revidovaných smlouvách byla ustanovení bránící nebo alespoň komplikující připojení zemí střední Evropy k jakýmkoliv západním uskupením, pokud by to bylo v rozporu se sovětskými zájmy⁵⁶. Nicméně koordinovaným postupem středoevropských zemí se podařilo tyto snahy otupit. Vzájemná spolupráce se tak ukázala jako prospěšná pro všechny její účastníky.

Za jakýsi zárodek samotné visegrádské spolupráce lze považovat setkání ministrů zahraničních věcí Československa, Polska a Maďarska v Budapešti 21. ledna 1991, kde se konzultoval postup Moskvy vůči pobaltským státům. Ve dnech 12. - 15. února 1991 se setkali v Budapešti a Visegrádu prezidenti, premiéři a ministři zahraničních věcí Československa, Polska a Maďarska. Dne 15. února 1991 byla pak v maďarském Visegrádě podepsána prezidenty Václavem Havlem, Lechem Wałęsou a Árpádem Gönczem samotná Visegrádská deklarace. Spolupráce na platformě Visegrádské skupiny se tak dá rozdělit do dvou oblastí. První z nich je politická a zahrnuje sladění společného úsilí směrem k evropským institucím, konzultace bezpečnostní situace, budování přátelských vztahů mezi občany, institucemi či samosprávnými orgány nebo podporu zajištění práv národnostních menšin. Druhá oblast kooperace se týká hospodářské oblasti a zahrnuje podporu vzájemné obchodní výměny, spolupráci mezi podnikatelskými subjekty, podporu zahraničním investicím, rozvoj dopravní infrastruktury, či spolupráci v energetické oblasti. Samostatnou kapitolou pak je kooperace ve vojenských záležitostech⁵⁷.

Co se týče podoby vzájemné kooperace, bylo dohodnuto, že se nejvyšší reprezentanti států budou setkávat jedenkrát za rok, náměstci ministrů zahraničních věcí pak dvakrát ročně a podle potřeby se budou scházet ostatní ministři, státní úředníci či odborníci. Započala rovněž neformální kooperace na úrovni velvyslanců a zástupců zemí V4 u rozličných mezinárodních organizací (OSN, KBSE) a došlo rovněž

---

⁵⁵ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 130.

⁵⁶ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 21.

⁵⁷ Tamtéž, s. 29.

ke schůzce ministrů zahraničních věcí Visegrádské skupiny a zemí Beneluxu v květnu 1992 v Praze.

Visegrádská skupina tak odpovídá definici mezinárodního režimu. Upravuje jednání aktérů, v našem případě směrem k vzájemné kooperaci a koordinaci. Zároveň tato kooperace má probíhat v jasně vymezených oblastech, zejména v politické a to hlavně směrem k úspěšné euroatlantické integraci, a dále v hospodářské i vojenské oblasti. Obět tato konkretizace a jasná specifikace spolupráce je podle definice mezinárodních režimů jedním z jejich charakteristických znaků. Rovněž skutečnost, že nebyly vytvořeny žádné formální instituce, neodporuje principům mezinárodního režimu, ten takovými orgány nutně disponovat nemusí. Co se týče otázky, zda je nejdříve nutná vzájemná spolupráce pro vznik mezinárodního režimu, či zda naopak nejdříve musí vzniknout režim, aby byla možná vzájemná kooperace, lze v našem případě odpovědět tak, že nejdříve existovala vzájemná spolupráce po které byl pak ustaven samotný režim. Určité pokusy o kooperaci a koordinaci totiž mezi středoevropskými zeměmi existovaly ještě před podpisem samotné Visegrádské deklarace.

Prvním z výsledků visegrádské spolupráce byla koordinace při jednáních o asociačních dohodách s ES. Vzájemná spolupráce zde přispěla k jejich podpisu již v prosinci 1991. Na setkání Visegrádské skupiny v Krakově ve dnech 5. – 6. října 1991 byla přijata deklarace, jež otevřeně proklamovala postup západním směrem, a to nejen směrem k EU, ale i NATO.

Důležitý byl rovněž rozklad starých struktur. 25. února 1991 došlo v Budapešti k podpisu protokolu o rozpuštění vojenských struktur Varšavské smlouvy a první den v červenci téhož roku byl tento pakt na schůzi v Praze rozpuštěn definitivně. Před tím nicméně probíhaly schůzky tří středoevropských zemí týkající se bezpečnostní oblasti. V září 1990 se v polském Zakopanem sešli zástupci Československa, Polska a Maďarka a zabývali se formálním rozpuštěním Varšavské smlouvy a s tím spojenou reformou ozbrojených sil. Významné bylo, že se schůze poprvé uskutečnila bez účasti Sovětského svazu, což byl neklamný důkaz slábnoucí závislosti těchto zemí na strukturách Varšavské smlouvy⁵⁸.

Důležitý vliv měl rovněž rozpad RVHP. Ten měl několik důsledků. Jednak se zemím SVE zhoršily obchodní podmínky pro nákup surovinových zdrojů, včetně ropy

---

⁵⁸ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 180.

a zemního plynu. Dále ztráta trhů v zemích RVHP a zároveň znovusjednocení Německa vedlo k omezení přílivu konvertibilních měn. K tomu se připojily neefektivní praktiky v zahraničním obchodu, všechny tyto faktory pak vedly k recesi⁵⁹. Na druhé straně sice reorientace na západní trhy zmírnila propad HDP, ne však dostatečným způsobem, takže vliv otevření trhů byl omezený. Důležitou roli rovněž sehrál odkaz průmyslové politiky RVHP. Ta totiž preferovala těžký průmysl a obchodní vazby hlavně mezi státy seskupenými v Radě. To po roce 1989 vedlo k tomu, že se visegrádské země staly ostrými konkurenty v určitých průmyslových odvětvích jako například ocelářství⁶⁰. Další důsledek otevření trhů se Západem se projevil v oblasti spotřeby. Nastartovaná poptávka ze strany spotřebitelů v zemích SVE totiž mohla být uspokojena pouze obchodem se Západem, Německo se tak stalo klíčovým obchodním partnerem. Důsledkem byl ohromný deficit zemí SVE v obchodování s ES. Polský deficit byl přitom větší než deficity ostatních visegrádských zemí dohromady⁶¹.

K rozpuštění Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) došlo 28. června 1991 na jednání v Budapešti. Bylo potřeba ještě vyřešit přítomnost vojsk Sovětského svazu ve státech střední Evropy, kde se nakonec povedlo vyjednat jejich odsun. Nicméně v této záležitosti k žádné koordinaci mezi středoevropskými zeměmi nedošlo a odsun sovětských vojsk si každá země dohodla se Sovětským svazem na bilaterálním základě. Důležitým faktem však zůstává, že právě nejistota ohledně bezpečnosti situace ve střední Evropě po pádu železné opony vedla Československo, Polsko i Maďarsko k bližší spolupráci. Oleje do ohně přililo i nasazení zvláštních jednotek OMON v Pobaltí v roce 1991. Pocity ohrožení rovněž vyvolávala i dezintegrace Jugoslávie.

Jako katalyzátor vzájemné spolupráce pak zapůsobil neúspěšný pokus o puč, jenž proběhl v srpnu 1991 v Sovětském svazu. Státy nově vzniklé Visegrádské skupiny si totiž uvědomily, že návrat autoritářské politiky v Sovětském svazu by mohl velmi negativně zasáhnout do jejich vývoje⁶². Bezprostředně po pokusu o puč došlo ke zvýšení intenzity vzájemných styků a to ještě před summitem Visegrádské skupiny v Krakově. Posílena byla vzájemná koordinace na diplomatické rovině, probíhala výměna informací a byly plánovány společné kroky. Vznikl stálý výbor na úrovni

⁵⁹ KOLANKIEWICZ, George. Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union, s. 485.

⁶⁰ Tamtéž, s. 486.

⁶¹ Tamtéž, s. 486.

⁶² LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 21.

náměstků ministrů zahraničních věcí, jenž měl za úkol koordinovat bezpečnostní politiku visegrádských zemí. Pravidelně se rovněž scházeli náměstci ministrů vnitra a obrany, vznikly pracovní skupiny zabývající se problematikou možného přerušení vzájemného obchodu, masovou migrací či přerušením dodávek strategických surovin⁶³. Probíhaly rovněž pravidelné konzultace ministrů obrany, jež se zabývaly nestabilitou v zemích Sovětského svazu a Jugoslávie a rovněž se začaly zabývat otázkou koordinace modernizace ozbrojených sil a vojenských aktivit. Vrcholem pak bylo uzavření bilaterálních dohod o vojenské a bezpečnostní kooperaci.

Ke vzniku visegrádské spolupráce v této době tedy přispěly zejména tyto tři faktory: (1.) existence Středoevropské iniciativy, která fungovala jako inspirace pro regionální kooperaci, (2.) rozpad Sovětského svazu a jeho reakce na nové uspořádání v Evropě a (3.) nárůst konfliktů v oblasti bývalého východního bloku (Pobaltí, bývalá Jugoslávie)⁶⁴.

3.2.1 Visegrádská deklarace

Oficiální název dokumentu, jenž podepsali ve Visegrádu 15. února 1991 prezident České a Slovenské federativní republiky Václav Havel, prezident Polské republiky Lech Wałęsa a předseda vlády Maďarské republiky József Antal, I zní *Deklarace o spolupráci České a Slovenské federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace*. Už tedy sám zakládající dokument Visegrádského seskupení obsahuje ve svém názvu prvek vzájemné kooperace na cestě směrem do evropských struktur. Text se také zmiňuje o podobnosti vývoje situace v uplynulých desetiletích v těchto zemích, z čehož plynou následující stěžejní cíle⁶⁵:

- obnovení státní suverenity, demokracie a svobody
- likvidace všech existujících společenských, ekonomických a duchovních pozůstatků totalitního systému
- vybudování parlamentní demokracie, moderního právního státu, dodržování lidských práv a základních svobod
- vytvoření moderního tržního hospodářství
- plné zapojení do evropského politického, hospodářského, bezpečnostního a právního systému

⁶³ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 22.

⁶⁴ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 183.

⁶⁵ *Deklarace o spolupráci České a Slovenské federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace* [online].

Deklarace tedy jasně specifikuje konkrétní oblasti vzájemné spolupráce, což odpovídá definici mezinárodního režimu. Deklarace se rovněž zmiňuje o tom, že koordinace úsilí všech tří zemí zvyšuje šance k dosažení žádoucích výsledků a přibližuje realizaci jejich cílů. Je zde tedy opět výslovně zmíněn prvek spolupráce. Základ spolupráce pak Deklarace spatřuje v podobnosti změn, jež v zúčastněných státech probíhají, dále v historickém vývoji, v kulturním a duchovním dědictví a společných kořenech náboženských tradic. Spolupráci by také mělo napomáhat „dlouhodobé vzájemné duchovní, kulturní a ekonomické ovlivňování založené na přirozené dějinné evoluci a vyplývající ze vzájemného sousedství“⁶⁶.

Dále Deklarace opět akcentuje slovo spolupráce jako nezbytnou podmínku společného rozvoje. Spolupráce by měla v každé ze zúčastněných zemí umožnit výstavbu všestranně demokratického společenského řádu založeného na základních lidských svobodách, svobodě podnikání, právní svrchovanosti, toleranci, duchovních a kulturních tradicích a respektování morálních hodnot. Zároveň však text odkazuje na právo všech jiných národů na vyjádření svébytnosti. Národnostní, etnické, náboženské a jazykové menšiny musí mít podle Deklarace možnost využívat všechna práva v oblasti politického, sociálního, hospodářského a kulturního života, včetně oblasti vzdělání. Všechny tyto body pak lze vnímat jako soubor určitých pravidel, jimiž by se mezinárodní režim – Visegrádská skupina – měla řídit.

Deklarace rovněž vyzdvihuje „všeobecnou lidskou hierarchii hodnot, důsledné uplatňování ideálů občanské společnosti“ a také potřebu vytvořit „lidské společenství vzájemně harmonicky spolupracující, tolerantní k jednotlivcům, rodinným, místním, regionálním a národnostním komunitám, které není zatíženo nenávisťmi, nacionalismem, xenofobií a spory se sousedy“⁶⁷. Signatáři rovněž vyjadřují naději, že je jejich spolupráce důležitým krokem na cestě směřující k celoevropské integraci. Dále jsou v deklaraci vyjmenovány tyto praktické kroky:

- sladit úsilí sloužící k vytvoření spolupráce a pevných vazeb s evropskými institucemi a provádět konzultace o otázkách týkajících se bezpečnosti
- usilovat o vytváření nerušených vztahů mezi občany, institucemi, církvemi a společenskými organizacemi.
- rozvíjet hospodářskou spolupráci na tržním základě ve prospěch volného pohybu kapitálu a pracovních sil, vzájemně výhodný obchod se zbožím a

⁶⁶ Deklarace o spolupráci České a Slovenské federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace [online].

⁶⁷ Tamtéž.

službami, usilovat o vytvoření příznivých podmínek pro přímou spolupráci mezi podniky a pro zahraniční kapitálové investice sloužící růstu hospodářské efektivity

- věnovat pozornost rozvoji dopravní infrastruktury spojující země V4 navzájem a s jinými částmi Evropy, zvláště ve směru sever-jih a také sladit energetické systémy a rozvoj telekomunikačních sítí
- rozšířit spolupráci v oblasti ekologie
- vytvořit podmínky pro nerušenou výměnu informací, tiskovin, kulturních statků a hodnot
- formovat mnohostrannou spolupráci v zájmu vytváření optimálních podmínek pro plné zajištění práv národnostních menšin žijících v zemích V4
- přispívat ke vzájemně výhodné spolupráci územních samosprávných orgánů a k vytváření subregionálních kontaktů.

Signatáři se rovněž v Deklaraci zavázali, že jejich spolupráce nebude narušovat jejich vztahy s jinými státy a nebude namířena proti zájmům ostatních zemí.

Další rozvoj V4

Visegrádská deklarace reagovala na vstřícný postoj Západu k zemím bývalé Varšavské smlouvy. Ministři zahraničních věcí USA a SRN James Baker a Hans-Dietrich Genscher totiž ve společném prohlášení vyzvali k užší spolupráci mezi Aliancí a zeměmi bývalého Východního bloku⁶⁸. Čtvrtý summit V3 se konal v květnu 1992 v Praze. Zde prezidentí visegrádských zemí přijali deklaraci potvrzující sblížování svých zemí. Nicméně se nedařil konkrétní praktický bod spolupráce – podání společné přihlášky do ES. To se navíc stalo bezpředmětným v okamžiku, kdy se začalo jednat o rozdělení Československa. Vzhledem k tomuto faktu se Brusel rozhodl jednat o dohodách o přidružení k ES s každou ze středoevropských zemí zvlášť.

Visegrádskou spolupráci začal respektovat i okolní svět. V lednu 1994 se měl v Praze setkat na poradě americký prezident Bill Clinton s prezidenty a premiéry visegrádských zemí. Zároveň zde měla být představena Clintonova iniciativa Partnerství pro mír, jež měla ukázat, že tato oblast Evropy není ze strany americké administrativy opomíjena. K programu Partnerství pro mír se souhlasně vyjádřil i

---

⁶⁸ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 132.

americký viceprezident Albert Gore při svojí návštěvě v Budapešti. Gore rovněž dodal, že země střední Evropy musí prokázat schopnost kooperace⁶⁹. Právě pražský summit nejzřetelněji ukázal, jak má hegemon – Spojené státy – zájem na udržení určité formy mezinárodního režimu ve střední Evropě.

Ve dnech 11. a 12. ledna 1994 se v Praze uskutečnila schůzka nejvyšších představitelů zemí V4 i za účasti amerického prezidenta Clintona. Maďarsko i Polsko však vyjádřilo obavu, že se spíše než o společné jednání uskupení bude jednat o jednání bilaterální, Česko totiž v té době uplatňovalo oddělený přístup⁷⁰. To potvrzoval i postoj českého ministra obrany Antonína Baudyš, který se odmítl zúčastnit společného setkání ministrů obrany zemí V4, kam poslal pouze svého náměstka. Nicméně společný cíl byl na tomto setkání definován, a to byl vstup do NATO. O zablokování visegrádské kooperace na pražském setkání svědčí i fakt, že česká strana trvala na tom, že hlavní pracovní setkání s americkými představiteli budou probíhat na bilaterálním základě a ne se všemi delegacemi Visegrádu jako skupinou⁷¹. Česká strana rovněž odmítala podpořit jakýkoliv společně vyjádřený postoj či prohlášení.

Útlum spolupráce

Komplikace ve visegrádské spolupráci se však objevily už v roce 1992. Polsko a Maďarsko totiž v prosinci 1991 uzavřely asociační dohody s ES/EU, zatímco Československo muselo začít se Společenstvím jednat nanovo vzhledem k blížícímu se rozpadu státu. Výsledkem byla otevřená konkurence mezi středoevropskými zeměmi. V tomto okamžiku se země V3 rozhodly nevtisknout tomuto uskupení žádnou institucionální podobu, což rovněž svědčí o určité skepsi k této formě spolupráce. Další spory se objevily ohledně plánované bezcelní zóny, jež nakonec byla vytvořena pouze po rozpadu ČSFR mezi Českem a Slovenskem, v rámci Visegrádské skupiny však nikdy nevznikla⁷². Na podzim 1992 pak začal samotný proces přistupování zemí V4 do EHS, respektive ES/EU. V říjnu 1992 došlo k vzájemným konzultacím zemí Visegrádské skupiny a zemí Evropského hospodářského společenství. 11. listopadu

---

⁶⁹ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 191.

⁷⁰ Tamtéž, s. 192.

⁷¹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 55.

⁷² Tamtéž, s. 23.

pak předala čtyřka EHS memorandum, v němž požadovala, aby západní strana potvrdila, že visegrádská integrace jako cesta do západní Evropy je také cílem EHS⁷³.

Nicméně jinak uskupení fakticky nefungovalo. Důvodem byl i značný individualismus jednotlivých zemí: Maďarsko se chvílemi chovalo jako premiant v hospodářských reformách, Polsko usilovalo o roli regionální velmoci⁷⁴. Určitý náznak oživení se objevil na setkání SEI v listopadu 1993, kdy polský ministr zahraničí Andrzej Olechowski navrhl svým kolegům z V4, aby společně koordinovali postup proti nesouhlasnému stanovisku Ruska k začlenění středoevropských zemí do NATO. A vskutku šéfové diplomacie V4 v prosinci téhož roku v Bruselu deklarovali, že jsou ochotni akceptovat koncepci Partnerství pro mír, pokud jim otevře cestu k plnému členství v Alianci⁷⁵.

Zásadní událostí pro budoucí vývoj Visegrádské skupiny byly československé volby v roce 1992. Po nich se v české části federace ujala moci vláda pod vedením Václava Klause, která zaujala k Visegrádu značně rezervovaný postoj, který vydržel i po vzniku samostatné České republiky. Klaus v lednu 1993 prohlásil, že Visegrád se Česka netýká a že se jedná o proces, „který zcela uměle vyvolaly západní země“⁷⁶. Dále v červnu 1993 během své návštěvy v Polsku se premiér Klaus nechal slyšet v tom smyslu, že nechápe Visegrád jako integrační, ale jako konzultační seskupení⁷⁷. K tomu zároveň dodal, že chápe Českou republiku jako jednoznačně nejvyspělejší stát středoevropské oblasti. Místo spolupráce na visegrádské platformě upřednostňovala česká zahraniční politika vztahy s Polskem, Maďarskem a Slovenskem založené na bilaterální rovině. Postoj české diplomacie k visegrádské spolupráci formuloval ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec v dubnu 1993 v tom smyslu, že by V4 měla reagovat na konkrétní, praktické problémy tohoto regionu – uvolňování bariér ve vzájemném obchodu, problematiku migrace apod. Rovněž prohlásil, že v rámci V4 nikdy nedošlo k dohodě o podání společné přihlášky do EHS a pokud takový návrh padl, měl mít pouze diskusní podobu⁷⁸.

Komplikace visegrádské kooperaci přineslo i rozdělení Československa, oba nástupnické státy totiž musely znovu žádat o přidružení k ES/EU. K tomu však došlo

---

⁷³ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 220.

⁷⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 24.

⁷⁵ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 224.

⁷⁶ Tamtéž, s. 140.

⁷⁷ Tamtéž, s. 221.

⁷⁸ Tamtéž, s. 221.

za horších podmínek než tomu bylo v případě společného státu⁷⁹. Dále musely nově vzniklé státy znovu definovat svoje priority v oblasti zahraniční politiky a znovu vybudovat svoji pozici na mezinárodní scéně.

Platí tedy, že efektivita mezinárodních režimů závisí na vůli jejich členů spolupracovat. Právě vzhledem k tomu, že režimy většinou nedisponují žádnými represivními nástroji, je vůle ke spolupráci naprosto nezbytná. Zároveň je nutné, aby členové režimu byli ochotni najít kompromis. Právě v tomto období se však Visegrádská skupina dostala do situace, kdy ochota jejích členských států ke vzájemné spolupráci byla velmi nízká až mizivá. Výsledkem tedy byl i útlum V4 jako mezinárodního režimu.

Nicméně i v období útlumu visegrádské kooperace docházelo k určitým interakcím mezi členy V4. Jednak to byla poměrně dynamická polsko-česká spolupráce, již motivovala snaha o vstup do NATO, zatímco polsko-maďarská spolupráce byla velmi slabá⁸⁰. Nicméně spolupracující strany se nehlásily k visegrádské platformě. Objevil se dokonce návrh, aby v případě, že Slovensko nevstoupí do Evropské unie ve stejný čas jako jeho visegrádští partneři, bylo alespoň začleněno do schengenského protoru⁸¹. V zájmu ani jedné z visegrádských zemí totiž nebylo, aby musely na hranicích se Slovenskem budovat i vnější hranici schengenského prostoru. Dalším z projevů alespoň nějaké středoevropské spolupráce byla společná prezentace výsledků transformace zemí V4 před Evropskou unií, jež proběhla v prosinci 1994 v Essenu, nebo společné česko-polské vojenské cvičení. Nicméně česká nechuť k visegrádské spolupráci přetrvávala, což se projevilo i zamítnutím návrhu, aby byl v Bratislavě založen sekretariát CEFTA⁸².

V období útlumu byly pro visegrádskou kooperaci klíčové následující faktory: (1.) role SNS a zejména postupně klesající hrozba z této strany, jež měla vliv na oslabování ochoty spolupracovat v rámci Visegrádské skupiny, (2.) role NATO a ES/EU a snaha visegrádských zemí o rychlou integraci do těchto uskupení se ukázala jako přínosná pro kooperaci, nicméně s narůstající konkurencí se ukázala jako lepší individuální cesta jednotlivých států, (3.) role Československa a obzvláště nové české vlády pod vedením Václava Klause, která se otevřeně stavěla proti modelu regionální spolupráce v oblasti evropské integrace, (4.) hospodářské faktory – s rozpadem

⁷⁹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 34.

⁸⁰ PERNAL, Marek, WIŚNIEWSKI, Rafał, TOMBIŃSKI, Jan. *Countries of the Visegrád Group Prior to Accession to the European Union – Together or Separately?*, s. 108.

⁸¹ Tamtéž, s. 116.

⁸² VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 230.

Sovětského svazu si musely státy střední Evropy najít rychle náhradní odbytiště, což vedlo k urychlenému navázání na západoevropské trhy na úkor regionální obchodní výměny a (5.) role Slovenska, jehož osamostatnění zvýšilo počet členů Visegrádské skupiny na čtyři, které však kvůli problematické vnitropolitické situaci působilo jako destabilizující prvek⁸³.

CEFTA

Mezi středoevropskými zeměmi rovněž probíhala spolupráce na hospodářské úrovni, ta se projevovala hlavně jako snaha o postupnou liberalizaci obchodu. V dubnu 1992 byl založen Výbor pro spolupráci ve střední Evropě. Jeho cílem bylo liberalizovat obchodní a ekonomické vztahy, což mělo usnadnit přípravu na vstup do ES/EU. Dále se promýšlela podoba tzv. triangulární operace. Jednalo se o plán Visegrádské trojky představený na Mezinárodní konferenci o humanitární a potravinové pomoci SSSR v lednu 1992. Podstata plánu tkvěla v mechanismu na jehož základě by středoevropské státy dodávaly zboží a služby do SSSR (či SNS), přičemž finanční závazky by převzal Západ⁸⁴.

Právě na spolupráci v hospodářské oblasti kladla důraz česká vláda. Její konkrétní ukázkou byla Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA), na jejíž podpis právě Praha nejvíce tlačila⁸⁵. Důraz české vlády na hospodářskou spolupráci vycházel z předpokladu, že všechny visegrádské země sdílejí v této oblasti podobné charakteristiky, což by mohlo vytvořit dobrý základ ekonomické kooperaci. Mezi tyto charakteristiky patřila geografická blízkost, podobná ekonomická vyspělost, příbuzná hospodářská politika, podobné základní hospodářské cíle, tedy dokončení integrace do EU, a také pokles vzájemné obchodní výměny způsobený orientací zemí V4 na západní trhy.

Zřízení Středoevropské zóny volného obchodu bylo dohodnuto na setkání visegrádských představitelů v říjnu 1991 v Krakově, formálně pak byla dohoda uzavřena 22. prosince 1991 taktéž v Krakově a vstoupila v platnost k prvnímu březnu 1993. Vybudování zóny mělo být dosaženo do roku 2001⁸⁶. Se založením CEFTA je však paradoxně spojeno utlumení visegrádské spolupráce, ke kterému v tomto období

---

⁸³ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 188.

⁸⁴ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 132.

⁸⁵ Tamtéž, s. 143.

⁸⁶ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 229.

došlo, hospodářská kooperace nahradila politickou a měla usnadnit vstup visegrádských zemí do Evropských společenství. Navíc se CEFTA ukázala být funkčním projektem – za prvních pět let její existence se obchod mezi jejími členy zdvojnásobil⁸⁷.

Nicméně první, kdo vyslovil myšlenku na vytvoření Středoevropské zóny volného obchodu, byl polský předseda vlády Tadeusz Mazowiecki⁸⁸. Navíc podepsání smlouvy zakládající CEFTA *de facto* znamenalo uznání Slovenské republiky jako samostatného státu. Tuto smlouvu totiž vedle vlády federální podepsaly i obě vlády národní jako budoucí reprezentanti nově vzniklých suverénních států.

Už za rok na setkání v Budapešti se zástupci visegrádských zemí shodli, že liberalizace vzájemného obchodu musí proběhnout rychleji než bylo původně plánováno⁸⁹. Ze společného prohlášení pak vyplynulo, že přechodné období vedoucí k plné realizaci zóny volného obchodu bude zkráceno z původních osmi na pět let. Začátek přechodného období byl stanoven na prvního července 1994. Další setkání týkající se CEFTA se uskutečnilo 25. listopadu 1994 v polské Poznani a jeho výsledkem bylo zkrácení přechodného období v oblasti průmyslových a agrárních produktů, jež by pak měly být od roku 1997 ve státech zóny obchodovány zcela volně. Dále se na jednání v Poznani stalo Slovinsko pozorovatelskou zemí CEFTA.

Na dalším setkání v srpnu 1995 ve Varšavě se země CEFTA dohodly na tom, že se Slovinsko může stát dalším členem zóny. Další země, jež vyslovila zájem o členství, bylo Rumunsko. Slovinsko pak definitivně vstoupilo do Středoevropské zóny volného obchodu prvního ledna 1996. Rámec regionální spolupráce v rámci CEFTA byl tím pádem širší než rámec kooperace na platformě Visegrádské skupiny. Šestá zemí členem CEFTA se pak stalo 1. července 1997 Rumunsko. Další zájemci o členství na sebe nenechali dlouho čekat, svůj zájem vyslovilo Bulharsko, Makedonie, Chorvatsko, pobaltské státy a Ukrajina⁹⁰. Z nich se pak sedmou členskou zemí CEFTA stalo Bulharsko a to k prvnímu lednu 1999.

Poměrně záhy se projekt CEFTA ukázal jako úspěšný. V krátké době se podařilo oživit vzájemný obchod, podíl vzájemného obchodu na celkovém objemu

---

⁸⁷ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 143.

⁸⁸ PERNAL, Marek, WIŚNIEWSKI, Rafał, TOMBIŃSKI, Jan. *Countries of the Visegrád Group Prior to Accession to the European Union – Together or Separately?*, s. 124.

⁸⁹ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 230.

⁹⁰ Tamtéž, s. 234.

zahraničního obchodu zemí CEFTA se v letech 1992-1997 více než zdvojnásobil⁹¹. Tento trend rovněž pokračoval i v dalších letech a to už za účasti dalších členů CEFTA. Je však nutné vzít v potaz, že na tomto pozitivním vývoji měly svůj podíl i celkově se lepšící makroekonomické ukazatele všech zemí V4.

CEFTA nebyla tradiční mezinárodní organizací, nedisponovala stálým sekretariátem ani stálými orgány. Jedná se tak o další ukázkou mezinárodního režimu, tentokrát ale s mnohem užším zaměřením než Visegrádská skupina a to pouze na hospodářskou oblast. Co se týče institucionálního rámce CEFTA, ten se skládal z několika úrovní. Nejvyšším orgánem byl Společný výbor, jenž se scházel jednou ročně, nebo podle potřeby častěji. Rozhodoval na principu prosté většiny. Jeho členy byli ministři zodpovědní za vnější obchodní vztahy, ve výkonu funkce předsedy se střídali po roce. Vrcholným setkáním byl summit předsedů vlád participujících zemí. Na těchto summitech se projednávalo hlavně další směřování vzájemné spolupráce, včetně rozšiřování o nové členy. Podmínkou pro přijetí nového člena bylo jeho členství ve Světové obchodní organizaci (WTO), existence asociační dohody s EU a souhlas všech členů CEFTA se vstupem dalšího státu. Dále se jednalo i na nižších úrovních, v rámci podvýborů či expertních skupin.

Další úroveň pak představovaly samy jednotlivé členské státy, které byly zodpovědné za konkrétní realizaci příslušných opatření. Nicméně CEFTA už od počátku nedisponovala ani stálých sídlem, ani vlastním sekretariátem. S návrhem na zřízení vlastního sekretariátu přišla slovenská vláda na setkání v roce 1996 v Jasné, za jeho sídlo navrhla Bratislavu⁹². Ostatní státy však reagovaly rezervovaně a tento návrh odmítly. Svoji roli zde opět sehrál tradiční skeptický postoj české vlády. K určité změně došlo až o rok později, kdy se v Praze vládnoucí garnitura vyměnila, což nakonec vedlo k souhlasu s vytvořením stálého sekretariátu⁹³. Proti se však zase vyslovila vláda maďarská, takže byla další institucionalizace CEFTA opět odložena.

Cílem Středoevropské zóny volného obchodu bylo (1.) vznik oblasti volného obchodu pro veškeré průmyslové výrobky a postupná liberalizace zemědělského obchodu, (2.) prokázat schopnost vzájemné komunikace, dialogu a obchodní spolupráce, (3.) připravit se na vstup do EU a (4.) posílit hospodářský růst, zvýšit konkurenceschopnost, přilákat zahraniční investice a celkově zlepšit základní

---

⁹¹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 49.

⁹² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 248.

⁹³ Tamtéž, s. 249.

ekonomické ukazatele⁹⁴. Šlo o to, že CEFTA měla napomoci zvrátit pokles vzájemného obchodu mezi zeměmi V4, k jehož propadu došlo v důsledku zániku RVHP a reorientace těchto zemí na západní trhy.

Nicméně i CEFTA narážela na různá úskalí. Jednak to byly rozdílné představy členských států o liberalizaci vzájemného obchodu, což vedlo k existenci mnoha výjimek uvnitř zóny. Důsledkem byla snížená efektivita CEFTA a například zemědělskou oblast se nezdařilo plně liberalizovat nikdy. Rovněž vnímání CEFTA ze strany zemí V4 se lišilo. Lze najít zřetelný rozdíl mezi Polskem a ostatními členy Visegrádské skupiny⁹⁵. Polsko totiž nahlíželo na CEFTA od počátku zdrženlivě, neboť se jednalo o platformu, která odepírala podstatnou část obsahové náplně původnímu konceptu Visegrádské skupiny. Tento polský postoj se odrážel v preferenci bezpečnostní dimenze zahraniční politiky ze strany Varšavy. K zabezpečení bezpečnosti nemohla totiž CEFTA, narozdíl od Visegrádské skupiny, nijak přispět. Dalším sporným bodem byl polský důraz na agrární sektor, jenž neměl v ostatních zemích V4 takový význam.

Ostatní visegrádské země však pohlížely na CEFTA odlišně. Česko jasně namísto politické kooperace preferovalo kooperaci ekonomickou. Rovněž Slovensko se v devadesátých letech zaměřilo hlavně na hospodářské aspekty Visegrádu a to na úkor těch politických. To se odrazilo i ve snaze slovenského ministerského předsedy Vladimíra Mečiara na setkání premiérů CEFTA v září 1995 v Brně, aby vznikl stálý sekretariát CEFTA v Bratislavě⁹⁶. Tento návrh byl však nakonec zamítnut. Maďarsko sice vznik zóny podporovalo, nicméně z jejích výsledků bylo rozpačité, neboť brzo vyšlo najevo, že CEFTA není tak efektivní, jak se původně očekávalo. Budapešť se proto začala individuálně orientovat na západní země i severoamerický ekonomický prostor. Začalo proto docházet k nesouladu zájmů mezi Maďarskem a ostatními členy, Budapešť totiž, ač existenci CEFTA podporovala, neboť v ní viděla nástroj svojí prezentace ve vztahu k EU, nikdy výrazně nepřispěla k zefektivnění vzájemné spolupráce⁹⁷.

Děni v rámci CEFTA sledoval i okolní svět. To se týká jak Evropské unie, tak dalších mezinárodních ekonomických organizací jako OECD či EBRD. To se odrazilo i v tom, že právě EBRD poskytla zemím CEFTA v letech 1991-1995 finanční pomoc.

---

⁹⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 49.

⁹⁵ Tamtéž, s. 50.

⁹⁶ Tamtéž, s. 51.

⁹⁷ Tamtéž, s. 51.

Dále se země zóny zapojovaly do unijních programů, zejména do programu PHARE. Evropská unie totiž v CEFTA viděla nástroj na kultivaci kandidátských zemí a zvýšení jejich konkurenceschopnosti pro budoucí zapojení do Unie. Postupně pak došlo k rozštěpení zemí uvnitř zóny na dvě skupiny. Státy, jež měly jistou perspektivu členství v EU, tedy všechny země V4, usilovaly o zvýšení svých obchodních vztahů právě se členy Unie. Ostatní členové CEFTA pak zastávaly cestu intenzivního vzájemného obchodu v rámci zóny. Výsledkem bylo utlumování obchodu zemí V4 a Slovinska s ostatními zeměmi v rámci CEFTA⁹⁸. Dalším faktorem byla skutečnost, že v okamžiku vstupu do EU musely být přerušeny kontakty mezi členy a nečleny EU v rámci CEFTA, což vedlo k dalšímu útlumu obchodní kooperace v rámci zóny.

Zhodnocení počátečního období visegrádské kooperace

Visegrádská skupina není jediným integračním uskupením, jež v prostoru střední a východní Evropy po pádu železné opony vzniklo. V této souvislosti lze rozlišovat tři skupiny států. První z nich tvoří trojice, respektive čtveřice středoevropských zemí, Československo a později Česko a Slovensko, Polsko a Maďarsko. Druhou pak země Pobaltí (Litva, Lotyšsko, Estonsko) a třetí země z jihovýchodu evropského kontinentu (Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko)⁹⁹. Je potřeba si uvědomit, že výchozí situace většiny států bývalého východního bloku po roce 1989 byla velmi podobná, což platí i pro všeobecné podmínky pro vznik regionální spolupráce. Část těchto podmínek je obsažena již v samotné výchozí situaci transformujících se států, zatímco další předpoklady pro spolupráci se objevily až po roce 1989. K těmto předpokladům patří politické, hospodářské a společenské podmínky, jež k rozvoji regionální kooperace přispěly.

Co se týče bezpečnostní politiky, usilovaly státy střední Evropy bezprostředně po rozpadu východního bloku o neutralitu, nicméně nestabilní situace v zemích vzniklých na troskách Sovětského svazu je přiměla tento postoj přehodnotit, a tak se postupně dostala na program otázka integrace do NATO a tehdy rovněž i do Západoevropské unie (ZEU). Dalším významným faktorem bylo rozpuštění Rady vzájemné hospodářské pomoci, které dalo jejím členům svobodu v zahraničním obchodu. V oblasti hospodářské politiky pak rozpad RVHP znamená jednak možnost

---

⁹⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 52.

⁹⁹ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 122.

vstoupit na nové trhy v západní Evropě, na druhé straně s tím však souvisí ztráta trhů starých, což způsobilo hospodářskou recesi¹⁰⁰.

Situaci dále komplikovala konkurence mezi postkomunistickými státy, která vedla k vzájemné izolaci namísto budování regionálního trhu odbourávajícího překážky pro obchod. Svobodná soutěž a bezcelní obchod byly tak pro téměř všechny vlády transformujících se zemí nepřijatelné a tyto vlády na začátku devadesátých let preferovaly integraci se západoevropskými trhy namísto regionální kooperace. Tento vývoj je poměrně zvláštní vzhledem k tomu, že v oblasti hospodářské politiky měly všechny země střední Evropy stejné cíle.

Pro vznik visegrádské spolupráce hrály rozhodující roli dva faktory. Jednak se jednalo o fakt, že ES/EU nebylo schopno vyplnit politické a hospodářské vakuum, které po sobě zanechal Sovětský svaz. Právě odstup, který na počátku devadesátých let ES/EU vůči státům střední Evropy zaujalo, přiměl tyto země k regionální spolupráci. Druhý aspekt je pak spojen s tím, že zatímco státy SVE chápaly asociační dohody jen jako etapu na své cestě do Evropských společenství, samo ES je vidělo jako náhradu plného členství. Vzhledem k tomu, že však toto členství nemohlo být kategoricky vyloučeno, chápaly státy střední Evropy regionální spolupráci jako přechodné řešení. To se velmi brzy odrazilo ve vzniku visegrádského uskupení stejně jako v ustanovení zóny volného obchodu CEFTA v jeho rámci.

Na začátku visegrádské spolupráce se pohled jednotlivých států na toto uskupení lišil. Český přístup byl minimalistický, Praha nahlížela na V4 jako na konzultativní orgán a preferovala bilaterální vztahy doplňované multilaterální vazbou například v podobě CEFTA¹⁰¹. Navíc jediný faktor, který udržel Česko v rámci V4, bylo uznávání této formace ze strany Západu jako nástroje pro členství v Unii. Česká pozice tak odráží obavy, aby se Visegrádská skupina neproměnila z předvstupního pokoje členství v EU na stálé útočiště toto členství nahrazující¹⁰².

Maďarský přístup se pak dá označit jako pragmatický. Na visegrádskou spolupráci pohlíželo Maďarsko jako na proces a ne jako na uskupení a bylo připraveno využít V4 spolu s dalšími uskupeními, jako například SEI, k euroatlantické integraci. Budapešť rovněž využívala „dobré služby“, jež jí nabízely summity Čtyřky. Například v lednu 1994 při příležitosti setkání hlav států v Praze

¹⁰⁰ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 125.

¹⁰¹ KOLANKIEWICZ, George. *Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union*, s. 483.

¹⁰² Tamtéž, s. 484.

jednala maďarská delegace se zástupci Slovenska o sporných záležitostech týkajících se maďarské minority na Slovensku i vodního díla Gabčíkovo-Nagymaros. Vzhledem k tomu, že tehdy neexistoval žádný základ pro podpis bilaterální slovensko-maďarské smlouvy, došlo k využití multilaterálního rámce V4¹⁰³.

Polská pozice byla maximalistická a Varšava preferovala nejen Visegrádskou skupinu, ale i využití dalších regionálních uskupení jako Středoevropská iniciativa nebo Rada států Baltského moře. Polsko rovněž využívalo bilaterální dohody usnadňující integraci s Evropou. Samo sebe pak Polsko nahlíželo jako hnací sílu Visegrádské skupiny navíc s vedoucí rolí¹⁰⁴. Pro Slovensko byl Visegrád životně důležitou spojnicí se Západem a také jedinou šancí, jak zůstat v kontaktu s nejúspěšnějšími transformujícími se státy SVE. Slovensko také nejvíce trvalo na tom, aby V4 zůstávala jednotná, samo si dobře vědomo faktu, jak snadné je být ze Čtyřky vyčleněn.

Je nutné zmínit, že sám fakt visegrádské spolupráce byl oceňován i na straně zemí západní Evropy. To se ukázalo v podobě politické a diplomatické podpory, stejně jako různých ekonomických programů (PHARE, SAPARD, ISPA). Rovněž země ES otevřely svoje trhy pro průmyslové výrobky. Svůj pozitivní postoj k V4 dala najevo Evropská komise ve svém oficiálním prohlášení z roku 1992, kde ocenila spolupráci visegrádských států¹⁰⁵. Podpora ze strany ES přitom hrála důležitou roli. Projevila se včasným zahájením jednání o přidružení zemí V4 k ES, k němuž došlo už v roce 1990. ES rovněž sledovalo, jakým způsobem jsou visegrádské země schopny řešit vzájemné spory, konkrétně spor o vodní dílo Gabčíkovo-Nagymaros, otázku postavení maďarské minority na Slovensku nebo okolnosti rozdělení československé federace.

Na počátku integračního procesu se visegrádská spolupráce zaměřovala pouze na výměnu zkušeností a informací ohledně postupu jednotlivých zemí ve vztahu k ES. Navíc samotné podepsání asociačních dohod mezi ES a jednotlivými zeměmi V3 lze chápat jako vyjádření podpory ze strany ES vůči těmto zemím a ne jako výsledek jejich koordinované činnosti. Významným symbolem však bylo, že asociační dohody byly se všemi zeměmi V3 podepsány ve stejný den najednou, což vytvářelo dojem sounáležitosti zemí Visegrádské skupiny. Nicméně dalším dokladem o spíše

---

¹⁰³ KOLANKIEWICZ, George. Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union, s. 484.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 484.

¹⁰⁵ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 119.

individuálním postupu zemí V3 jsou dohody o obchodní a hospodářské spolupráci s ES, k jejichž podpisu došlo u každé země zvlášť¹⁰⁶.

Co se týče období útlumu visegrádské kooperace, zde je důležité zmínit, že po rozpadu Československa se v jeho nástupnických zemích objevily obavy, aby visegrádské seskupení Západ nevnímal jako umělé a nezávisle fungující na evropských integračních strukturách, nebo aby Visegrádská skupina nefungovala jako brzda pro nejlépe připravené země¹⁰⁷. Proto se spolupráce v tomto rámci omezila pouze na hospodářskou oblast, tedy na sféru CEFTA. Jinak žádný přínos pro evropskou integraci nelze v této době ze strany Visegrádské skupiny pozorovat. Na druhé straně je však nutno zmínit, že Evropská unie nejednala se státy Visegrádské skupiny jako s regionálním sdružením a všechna jednání se odehrávala na bilaterální bázi.

V období 1993-1995 pak Visegrádská skupina přestala v podstatě existovat. V4 tak nelze v tomto období označit ani jako regionální středoevropskou strukturu, ani jako volné politické partnerství středoevropských zemí na jejich cestě do EU a NATO¹⁰⁸. Nelze tak na V4 nahlížet ani jako na fungující mezinárodní režim. Za utlumením činnosti Visegrádské skupiny lze vidět několik faktorů: (1.) neochota členů V4 rozvíjet vzájemnou kooperaci na této platformě a preference bilaterální úrovně, (2.) snaha některých zemí, hlavně Česka a Maďarska, vystupovat směrem k EU a NATO na individuální bázi vzhledem k jejich nejlepší hospodářské připravenosti, (3.) preference CEFTA ze strany všech zemí s výjimkou Polska na úkor Visegrádské skupiny, (4.) utlumení bezpečnostní spolupráce což vedlo k oslabení kooperace při snaze o integraci do NATO a (5.) snaha zemí V4 budovat si svoji pozici na mezinárodní scéně samostatně. Polsko tak podporovalo tzv. Výmarský trojúhelník, tedy spolupráci mezi Polskem, Francií a Německem a rovněž velmi akcentovalo vztahy se svými východními sousedy. Pro Maďarsko byla zásadní otázka maďarských menšin v okolních státech a rovněž usilovalo o bilaterální vztahy s významnými zeměmi Evropské unie. Česko rovněž před multilaterálním rámcem preferovalo dvoustranné vztahy a Slovensko pak akcentovalo kooperaci v rámci CEFTA a svoji zahraniční politiku v této době zaměřilo směrem na východ a to hlavně k Rusku.

---

¹⁰⁶ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 122.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 122.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 60.

Shrnutí

První návrhy na spolupráci v oblasti střední Evropy se objevily hned po roce 1989. Byla zde navíc patrná vůle k vzájemné kooperaci ze strany tehdejších politických elit, jež mnohdy pojila i vzájemná zkušenost z dob disentu. Prvním pokusem o jakousi integraci zájmů byl vznik uskupení, jež se nakonec ustálilo jako Středoevropská iniciativa. Přestože působení SEI bylo převážně formální, fungovalo jako vzor regionální kooperace a tím ovlivnilo i vznik V4. Velký význam pro vznik Visegrádské skupiny měl rozpad Sovětského svazu. Ten vnímaly středoevropské země jako potenciální hrozbu a právě ve vzájemné kooperaci viděly šanci této hrozbě čelit. Spolupráci na základě Visegrádské deklarace pak lze shrnout do dvou oblastí. Jednak je to oblast politická a to hlavně v tom smyslu, že se země V4 budou snažit o koordinaci vzájemného úsilí o vstup do NATO a EU. Druhou oblast kooperace tvoří spolupráce v ekonomických záležitostech. Samostatně pak stojí spolupráce ve vojenské oblasti.

Velký význam rovněž měl rozpad starých struktur východního bloku, jak vojenského paktu Varšavská smlouva, tak hospodářského uskupení RVHP. Postupně však docházelo k útlumu Visegrádské skupiny, což nakonec vyvrcholilo jejím v *de facto* umrtvením. Příčinou byl individualistický postup jednotlivých zemí V4, jenž byl obzvláště patrný v přístupu české vlády. Vzájemné spolupráci rovněž nepřispělo rozdělení Československa a následný vývoj na Slovensku, jež se pod vedením Vladimíra Mečiara stále více vzdalovalo požadavkům na členství v euroatlantických strukturách. Nicméně i v období stagnace visegrádské kooperace země střední Evropy spolu spolupracovaly. Dělo se to však na bilaterální rovině a bez ochoty hlásit se k visegrádskému uskupení.

Zvláštním případem pak byla Středoevropská zóna volného obchodu, jež naopak v období útlumu Visegrádské skupiny nadále fungovala. Na její existenci měla hlavní zájem česká vláda, jež byla v této době ochotna akceptovat visegrádskou spolupráci pouze v hospodářské oblasti. Činnost CEFTA byla nakonec převážně úspěšná, i když se všechny cíle splnit nepodařilo. Navíc se jedná o projekt, který přesahoval hranice zemí Visegrádu a postupně do sebe absorboval i další státy. Jednalo se zároveň o projekt dočasný, okamžikem vstupu zemí V4 do EU musely tyto státy svoje působení v rámci CEFTA ukončit.

Teorie mezinárodních režimů tvrdí, že na jejich vzniku má zájem hegemon, jenž také často z jejich existence nejvíce těží. V našem případě lze tento zájem

vypozorovat ze strany Spojených států, které se snažily kooperaci zemí ve střední Evropě podporovat. Zájem na udržení visegrádské spolupráce pak Spojené státy jako hegemon daly najevo schůzkou amerického prezidenta Clintona s představiteli zemí V4 v lednu roku 1994 v Praze. Na Visegrádskou skupinu pak lze nahlížet jako na příklad mezinárodního režimu, neboť upravuje jednání aktérů-států a to směrem k vzájemné kooperaci a koordinaci. Současně zřetelně vymezuje oblasti této kooperace, tedy politickou, konkrétně zaměřenou směrem k euroatlantické integraci, a dále hospodářskou a vojenskou. Nejdříve však existovala vzájemná spolupráce a pak byl teprve vytvořen samotný režim, státy střední Evropy se snažily o koordinaci vzájemných kroků ještě před podpisem samotné Visegrádské deklarace.

Období útlumu, jež v zápětí přišlo, pak lze vysvětlit neochotou participujících zemí k vzájemné kooperaci. Právě tato ochota je totiž pro fungování mezinárodního režimu naprosto nezbytná, neboť režim nedisponuje prostředky, jak si spolupráci vynutit. Za příklad mezinárodního režimu pak lze pokládat i Středoevropskou zónu volného obchodu, tento mezinárodní režim byl však mnohem úžeji vymezen než Visegrádská skupina. Zajímavý je rovněž fakt, že tento režim byl na rozdíl od V4 schopný přilákat a absorbovat další země v regionu. Visegrádskou skupinu lze pak označit jako režim s omezeným členstvím, neboť nikdy nedošlo k jejímu rozšíření, přestože některé země o členství projevily zájem. Tím se V4 liší od CEFTA, kde naopak k přijímání dalších členů docházelo.

4. Integrace do Severoatlantické aliance

Oživení kooperace v rámci V4

První pokusy o oživení visegrádské spolupráce se objevují už v roce 1995 v souvislosti s vítězstvím levicových stran v Polsku a Maďarsku¹⁰⁹. Tyto snahy však opět narazily na odpor české vlády pod vedením Václava Klause. Opět se tedy ukazovalo, že pro úspěšné fungování mezinárodního režimu je nezbytná vůle jeho členů. Nicméně začalo docházet k vytvoření jakéhosi Visegrádu bez Česka, k sblížení Polska a Maďarska i za účasti Slovenska¹¹⁰. Začaly se objevovat i užší kontakty mezi Polskem a Českem, sešli se premiéři obou zemí Klaus a Oleksy a dále ministři zahraničních věcí i obrany. Diskutovalo se o vzájemných vztazích, bezpečnostních otázkách, modernizaci jednotlivých armád i o problematice vstupu těchto zemí do EU a NATO. Od roku 1997 se začalo připojovat i Maďarsko.

Visegrádská spolupráce v oblasti vojensko-bezpečnostní se totiž rozvíjela i v době, kdy byla jinak činnost Visegrádské skupiny *de facto* ochromena. Příčinou byla snaha vyplnit bezpečnostní vakuum ve střední Evropě po rozpuštění Varšavské smlouvy, rozpadu Sovětského svazu a znovusjednocení Německa. Roli hrálo i to, že po skončení studené války se změnil charakter hrozeb a místo přímé vojenské konfrontace dvou bloků se objevily hrozby nové: mezinárodní terorismus, organizovaný zločin nebo nelegální obchod se zbraněmi¹¹¹.

Velký význam pro obnovu visegrádské kooperace mělo jednání Severoatlantické aliance. Zde totiž došlo v květnu 1997 k vytvoření Euroatlantické rady partnerství (EAPC). Založením této instituce dalo NATO najevo, že vstup zemí střední Evropy nelze trvale oddalovat a že ohledy na obavy Ruska z rozšířené Aliance nemohou tomuto kroku zabránit. Výsledkem bylo, že na madridském summitu NATO byly oficiálně zahájeny přístupové rozhovory mezi Aliancí a Českem, Polskem a Maďarskem. To se odrazilo i na visegrádské spolupráci. K přístupovým rozhovorům totiž byly přizváni Česko, Polsko i Maďarsko dohromady, tedy jako kompaktní celek odrážející podobu Visegrádské skupiny. Navíc při jednáních s Aliancí se i bez přispění členů V4 znovu začal používat pojem „visegrádské země“¹¹².

Důležitou roli pro obnovu platformy V4 sehrála také Evropská unie. Na lucemburském summitu v prosinci 1997 se Evropská rada vyslovila pro nové dělení

¹⁰⁹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 62.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 62.

¹¹¹ Tamtéž, s. 109.

¹¹² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 190.

kandidátů o vstup do Unie. Byla vytvořena tzv. „lucemburská skupina“, kam patřilo Estonsko, Polsko, Slovinsko, Česko, Maďarsko a Kypr. S touto skupinou pak byly o rok později oficiálně zahájeny vstupní jednání. Na druhé straně se však ocitly země tzv. „helsinské skupiny“, kam patřilo i Slovensko, jež musely se zahájením vstupních rozhovorů ještě posečkat.

Velmi významnou roli hrály i vnitropolitické faktory visegrádských členů. Ve třech zemích totiž proběhly v letech 1997 a 1998 parlamentní volby, které vedly k vytvoření nových vlád: v Polsku pod vedením Jerzyho Buzka, v Maďarsku Viktora Orbána a v Česku se do čela vlády dostal Miloš Zeman. V říjnu roku 1998 se pak sešli šéfové vlád Česka, Polska a Maďarska v Budapešti a dohodli se na obnovení Visegrádské spolupráce. Navíc koordinace politiky týkající se evropské integrace na tomto setkání stála na prvním místě¹¹³. K obnovení spolupráce ve střední Evropě rovněž přispěl vnitropolitický vývoj na Slovensku, kde byl zbaven moci kontroverzní premiér Vladimír Mečiar, což umožnilo Slovensku obnovit svoji činnost v rámci Visegrádu.

Přístup české zahraniční politiky se začal zásadně měnit po pádu tzv. druhé Klausovy vlády na podzim roku 1997. Do Strakovy akademie nastoupil úřednický kabinet pod vedením bývalého guvernéra České národní banky Josefa Tošovského a post ministra zahraničních věcí obsadil Jaroslav Šedivý. Ten tolik neakcentoval vzájemné bilaterální vztahy, naopak uznával důležitost širšího rámce, i když odmítal „znovuvzkříšení Visegrádu“ a tvrdil, že se jedná o čistě pragmatický krok¹¹⁴. Na tento posun pak navázala i nová česká vláda premiéra Miloše Zemana, jež se ve svém vládním prohlášení zavázala koordinovat s Polskem a Maďarskem přípravu na vstup do NATO a EU a rovněž prohlubovat spolupráci v rámci CEFTA. K visegrádské spolupráci se rovněž přihlásil i nový český ministr zahraničních věcí Jan Kavan¹¹⁵.

Samotnou obnovu visegrádské kooperace znamenalo *Budapeštské prohlášení předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky a Polské republiky* přijaté 21. října 1998 v maďarském hlavním městě. Z tohoto prohlášení vyplývá, že prioritou další kooperace v rámci V4 budou především otázky spojené s integrací do Severoatlantické aliance a Evropské unie. Zároveň signatáři prohlášení vyjádřili svoji

---

¹¹³ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 192.

¹¹⁴ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 146.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 147.

podporu nové slovenské vládě a jejímu snažení vrátit se zpátky na cestu k integraci do euroatlantických struktur¹¹⁶.

Slovensko jako motor obnovené visegrádské kooperace

Konkrétně se premiéři v Budapešti vyjádřili v tom smyslu, že visegrádská spolupráce nemá eliminační charakter a zdůraznili, že Slovensko do Visegrádské skupiny patří¹¹⁷. Slovensko v té době navíc vypadlo z první vlny rozšiřování NATO a také jeho vstup do EU se začal zadržávat. Vedle idealistického zájmu o Slovensko šlo i o zájem ryze pragmatický – zřízovat schengenskou hranici uprostřed visegrádských zemí nebylo v ničem zájmu. Platilo, že euroatlantická integrace Slovenska byla v zájmu všech ostatních členů V4. Význam Slovenska pro V4 se odrazil i v tom, že se po obnovení visegrádské spolupráce tato země stala v roce 1999 prvním předsednickým státem Skupiny.

Slovensko po svém vzniku jako samostatného státu prvního ledna 1993 převzalo hlavní priority zahraniční politiky České a Slovenské federativní republiky, tedy orientaci na západ a snahu o integraci do evropských struktur. Až do voleb v roce 1998 však nevyvíjela slovenská zahraniční politika v oblasti středoevropské spolupráce žádnou významnější aktivitu, i když na druhé straně ani visegrádskou spolupráci nijak neblokovala¹¹⁸. Slovensko se rovněž údajně zapojilo do snahy budovat visegrádskou spolupráci bez účasti České republiky. Mělo k tomu dojít na setkání premiérů Mečiara, Horna a Oleksyho ve Vysokých Tatrách v srpnu 1995¹¹⁹. Nicméně poté, co Česko obnovilo svoji účast na visegrádské spolupráci se podobné snahy ukázaly jako zbytečné. Naopak to bylo Slovensko, jež se stále více dostávalo na okraj a to kvůli fungování vlád pod vedením Vladimíra Mečiara. Tento posun na okraj byl pak dovršen, když Bratislava vypadla z první vlny rozšiřování Severoatlantické aliance, kam naopak vstoupily všechny ostatní visegrádské země – Polsko, Maďarsko i Česko.

Významné podpory integrace do EU a NATO se Slovensko dočkalo v *Tatranském prohlášení* prezidentů Visegrádské skupiny v prosinci roku 1999. V něm prezidenti Česka, Polska a Maďarska jako představitelé členských zemí NATO a kandidáti na vstup do EU vyjádřili přesvědčení, že Slovensko dosáhlo významný

---

¹¹⁶ LEŠKA, Vladimír. *Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce*, s. 12.

¹¹⁷ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 195.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 238.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 239.

pokrok v přípravě na členství v Evropské unii i Severoatlantické alianci. Dále se vyjádřili v tom smyslu, že vstup Slovenska do Aliance a jeho zahrnutí do jednání s EU by bylo velkým přínosem k prosperitě a stabilitě střední Evropy a Evropy jako celku¹²⁰.

Zvláštní zájem na opětovném zapojení Slovenska do visegrádské kooperace mělo Česko. Praha se stala hlavním podporovatelem co nejrychlejšího slovenského členství v NATO i zařazení Bratislavy do první vlny rozšiřování EU¹²¹. Ostatní země tuto snahu vnímaly jako logické pokračování spolupráce navazující na existenci Československa a zároveň Slovensko rovněž podporovaly. Důvody byly dva. Jednak bezpečnostní, tento problém mělo vyřešit členství Slovenska v NATO. Druhým důvodem byla potenciální izolace Slovenska obklopeného členy EU, tato situace nebyla pro žádnou ze zainteresovaných stran žádoucí.

Nový rámec kooperace

Na budapeštské setkání pak navázal summit premiérů V4 v Bratislavě konaný 14. května 1999. Výsledkem bylo závěrečné komuniké, jež se vyslovalo pro další spolupráci, která se měla postupně přenést i do ostatních sfér života. Visegrádská spolupráce také začala být vidět na mezinárodní úrovni. Dvakrát se se svými kolegy z V4 sešel německý kancléř Gerhard Schröder – v Berlíně v listopadu 1999 a v Hnězdně v dubnu následujícího roku. Premiéři V4 se dále setkali s nejvyššími představiteli Francie, Velké Británie, Nizozemska, Belgie a dalších států.

Pokrok byl obzvláště zřetelný pokud se podíváme na plán další spolupráce, jenž byl na bratislavském setkání vypracován. Plán na prvním místě uvádí konkrétní principy a pravidla pro další spolupráci¹²². Zde jasně dominuje přistoupení k Evropské unii, tento cíl je dále rozdělen do sedmi podoblastí. K nim patří spolupráce v oblasti zahraniční politiky a další pořádání vrcholných setkání státníků V4, stejně jako setkávání odborníků a to obzvláště v záležitostech týkajících se EU a NATO. Dále je zmíněna i oblast vnitřní politiky, kde se hovoří o spolupráci týkající se přistěhovalectví (s ohledem na Schengenské dohody) a ilegální migrace. Zmíněna je také oblast vzdělání, kultury, společnosti, mládeže a sportu, kde mělo dojít k vypracovávání společných programů a projektů a rovněž oblast vědy a techniky.

---

¹²⁰ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 256.

¹²¹ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 69.

¹²² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 198.

Hovořilo se také o spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí, infrastruktury a o sektoru přeshraniční spolupráce.

Po bratislavském summitu se rovněž změnilo institucionální uspořádání Visegrádské skupiny. Na nejvyšší úrovni se měly konat každý rok dvě setkání šéfů vlád – jedno oficiální a druhé neformální. Zaveden byl princip předsednictví, které se na rotačním principu obměňovalo po roce. Vedle setkávání šéfů států a vlád se rovněž měla konat střetnutí členů vlád a to podle potřeby. Na této úrovni se měla projednávat témata týkající se jednotlivých resortních ministerstev a to konkrétně v oblastech vnitřní a zahraniční politiky, společnosti a kultury, vědy a techniky, životního prostředí, infrastruktury a přeshraniční spolupráce¹²³. Scházet se dále měly skupiny odborníků, které by se zabývaly konkrétní koordinací kroků čtyř států. K tomu rovněž náleží pravidelná, dvakrát ročně se konající setkání státních tajemníků ministerstev zahraničních věcí, která měla připravit vrcholné summity šéfů států a vlád. Podkladem pro práci státních tajemníků měla být pravidelná setkání velvyslanců Čtyřky, jež se měla konat alespoň čtyřikrát do roka a zabývat se hlavně dosaženým stavem regionální spolupráce. Stavem vzájemné spolupráce zemí V4 se rovněž měla zabývat skupina tzv. visegrádských koordinátorů, kteří se měli scházet dvakrát do roka a zabývat se přípravou vrcholných summitů šéfů států a vlád.

Důležitou roli rovněž sehrál nový institut předsednictví. Samo předsednictví pak v sobě skrývá dvě dimenze: vnitřní a vnější. S tím souvisí role předsednictví při vytváření společných stanovisek zemí V4 v jednáních s jinými subjekty. Role předsednictví směrem dovnitř spočívá jednak v oznamování dalších opatření a kroků v rámci V4 a dále ve vypracování priorit předsednické země, jež určují témata vrcholných setkání představitelů V4¹²⁴. Každé předsednictví je pak uzavřeno závěrečnou zprávou shrnující aktivity, výsledky a úspěchy visegrádské spolupráce. Premiéři zemí V4 se rovněž dohodli na spolupráci v boji proto organizovanému zločinu, na kooperaci v oblasti zbrojního průmyslu a při řešení romské problematiky. Důležitým faktem je, že se také dohodli na pravidelném setkávání vyjednávačů pro připojení k EU. I když tedy V4 nedisponovala standardními orgány mezinárodní organizace, vybuodovala si výše zmíněné mechanismy a procedury, jejichž prostřednictvím se uskutečňovala kooperace v jejím rámci a udržoval se tak fungující mezinárodní režim.

---

¹²³ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 201.

¹²⁴ Tamtéž, s. 204.

Visegrádská spolupráce rovněž oslovovala i další země v regionu. I když se Visegrádská skupina nikdy nerozšířila o žádného dalšího člena (pokud nepočítáme rozpad Československa), o členství v uskupení projevilo zájem Chorvatsko, Ukrajina, Litva či Slovinsko¹²⁵. Rovněž Rakousko se představilo iniciativou na užší střeoevropskou spolupráci. Vzhledem k tomu, že v žádném základním textu týkajícím se Visegrádské skupiny nejsou záležitosti jejího rozšiřování explicitně zmíněny, zůstávala možnost rozšiřování V4 vždy otevřena. Nicméně k tomu nikdy nedošlo, lze proto platformu V4 označit jako mezinárodní režim s omezeným členstvím.

Mezinárodní visegrádský fond

Oživení vzájemné spolupráce potvrdilo neformální setkání předsedů vlád zemí V4 v Tatranskej Javorině, které proběhlo v půlce října 1999. Výsledkem bylo zřízení Mezinárodního visegrádského fondu (MVF), jehož sídlem se stala Bratislava. Samotná *Dohoda o založení Mezinárodního visegrádského fondu* byla podepsána 9. června 2000 během pražského summitu předsedů vlád zemí Visegrádské skupiny. Členskými zeměmi této smlouvy se tak staly všechny země sdružené do Visegrádské skupiny, tedy Česko, Polsko, Maďarsko a Slovensko. Statut fondu a jeho rozpočet schválili premiéři zemí V4 na setkání ve Štíříně u Prahy, kde byl rovněž vybrán první ředitel této instituce. Tím se stal ředitel Slovenského institutu mezinárodních studií Urban Rusnák.

Postavení Mezinárodního visegrádského fondu je v rámci visegrádské kooperace specifické. Jedná se totiž o jediný plně institucionalizovaný orgán v jejím rámci. Každá z členských zemí na počátku přispívala na fungování MVF částkou ve výši 250 000 eur za rok, později na krakovském summitu v červnu 2001 byla tato suma zvýšena na dvojnásobek. Dále došlo k navýšení na 600 000 (v roce 2003), respektive 750 000 eur (v roce 2004)¹²⁶. Tyto platby pak tvoří rozpočet fondu. Z něj se financují převážně grantové projekty a zahraniční studijní pobyty studentů pocházejících ze členských zemí. Rovněž je z těchto finančních prostředků placena činnost bratislavského sekretariátu MVF.

Hlavním posláním Mezinárodního visegrádského fondu je podpořit spolupráci mezi visegrádskými zeměmi a to v kulturní, vědecké, výzkumné, vzdělávací a

---

¹²⁵ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze střeoevropské spolupráce*, s. 151.

¹²⁶ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 102.

sportovní oblasti. K této podpoře dochází prostřednictvím společných projektů, výměnných pobytů mladých lidí a přeshraniční spolupráce. Mezi nástroje patří jednak *Visegrad Scholarship Programme* jehož prostřednictvím se financují studijní pobyty vysokoškolských studentů včetně doktorandských programů. Dalším nástrojem jsou tzv. visegrádské strategické projekty, jejichž prostřednictvím mohou neziskové organizace, právníké i fyzické osoby žádat o finanční prostředky v několika oblastech. Konkrétně se jedná o oblasti (1.) spolupráce mládeže zemí V4, (2.) oblast vědy, výzkumu, vzdělávání a ekonomiky v rámci regionálního rozvoje a konkurenceschopnosti, (3.) spolupráce mezi veřejnoprávními televizemi, (4.) veřejné dopravy na místní a regionální úrovni a (5.) v oblasti zkušeností získaných v sektoru vzdělávání občanské společnosti a reformy veřejné správy jež mohou sloužit jako inspirace pro země jihovýchodní a východní Evropy¹²⁷.

Součástí činnosti MVF je rovněž každoroční udílení Visegrádské ceny za mimořádný přínos v oblasti rozvoje středoevropské spolupráce. S touto cenou je spojena částka 20 000 eur. Co se týče organizační struktury Mezinárodního visegrádského fondu, ta je tvořena třemi úrovněmi. Nejvyšším orgánem je Konference ministrů zahraničních věcí. Ta schvaluje společný rozpočet fondu a rozhoduje o výši členských příspěvků. Předsedou konference je ministr zahraničních věcí státu, jenž právě předsedá Visegrádské skupině. Další úroveň tvoří Rada velvyslanců. Ta se skládá z velvyslanců či *chargé d'affaires* v zemi, jež právě předsedá MVF. Rada připravuje program a materiály pro zasedání konference ministrů, hodnotí činnost fondu v předešlém roce, schvaluje vybrané projekty a jednou za půl roku vyhodnocuje plnění stanovených cílů MVF. Hlavním výkonným orgánem fondu pak je výkonný ředitel. Ten reprezentuje MVF navenek, zodpovídá za plnění úkolů MVF a je rovněž vedoucím sekretariátu.

Cesta do NATO

Vstup do NATO byl pro visegrádské země jednodušším procesem než vstup do EU. Severoatlantická aliance je hlavně obranným a bezpečnostním uskupením, zatímco Evropská unie představuje nadnárodní organizaci s víceúrovňovým systémem řízení, jež od svých členů vyžaduje značnou míru adaptace a rovněž

---

¹²⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 103.

odevzdání určité části suverenity nadnárodním orgánům¹²⁸. Jako začátek procesu rozšiřování Severoatlantické aliance lze pokládat summit v Římě v roce 1991, kde byla vytvořena Severoatlantická rada pro spolupráci (North Atlantic Cooperation Council – NACC). Ta měla fungovat jako politické fórum pro země bývalého sovětského bloku, kde mělo dojít k vytvoření formálních vazeb s Aliancí. I když tehdy nebylo ještě téma rozšíření aktuální, fungovala Rada jako první oficiální program pro země SVE¹²⁹.

Na summitu NATO v Bruselu konaném ve dnech 10.-11. ledna 1994 padlo důležité rozhodnutí v otázce, zda se Aliance bude rozšiřovat o nové země ve střední Evropě, bývalé členy Varšavské smlouvy. Tento krok měl podobu programu Partnerství pro mír (Partnership for Peace), což byla iniciativa USA poprvé zveřejněná na setkání ministrů obrany zemí NATO v Německu v říjnu 1993¹³⁰. Program zahrnoval šest oblastí spolupráce: (1.) průhlednost při vytváření národních plánů obrany a financování, (2.) zajištění demokratické kontroly ozbrojených sil, (3.) zajištění schopností a připravenosti pro mise pod hlavičkou OSN nebo KBSE, (4.) rozvoj vzájemných vztahů s NATO za účelem společného plánování, výcviku a cvičení, jehož cílem má být posílení schopností při provádění mírových misí, humanitárních operací i v dalších oblastech, (5.) budování ozbrojených sil schopných operovat s armádami členů NATO a (6.) konzultace s Aliancí v případě, že účastník programu zjistí přímou hrozbu pro svoji teritoriální integritu, politickou samostatnost či bezpečnost¹³¹.

Kromě toho Aliance vyjádřila jasný záměr rozšířit se o demokratické státy na Východě. Právě aktivní účast na programu Partnerství pro mír měla hrát důležitou roli při procesu rozšiřování NATO. Zdůvodnění pro program tkvělo podle amerického náměstka ministra obrany Josepha Kruzela ve třech oblastech. Jednak Partnerství pro mír bylo jakýmsi tréninkovým polem pro členství v NATO, poskytovalo záruky bezpečnosti pro ty země, které se sice nestaly členy NATO, ale byly schopny plnit 95 % závazků, jež plní plnohodnotní členové a konečně poskytovalo záruky Ruské federaci, že rozšiřování NATO na východ neohrožuje její bezpečnost¹³².

---

¹²⁸ BILČÍK, Vladimír, STRÁŽAY, Tomáš. *Fungovanie Vyšehradskej štvorky pred a po vstupe jej členov do Európskej únie* [online], s. 13.

¹²⁹ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO'S Open Door Policy and the Next Round of Enlargement* [online].

¹³⁰ BORAWSKI, John. *Partnership for Peace and Beyond*, s. 233.

¹³¹ Tamtéž, s. 234.

¹³² Tamtéž, s. 234.

Lze konstatovat, že Partnerství pro mír mělo velký přínos¹³³. Jeho participantů na jeho základě vyslali stálé zástupce do centrály NATO v Bruselu, vedle toho bylo zřízeno zvláštní koordinační centrum (Partnership Coordination Cell) u vrchního velení sil NATO v Evropě (SHAPE), jehož úkolem byla koordinace společných vojenských aktivit. Dále probíhalo rovněž vzdělávání důstojníků ze zemí střední Evropy na západních vojenských akademiích.

Jasně pak pojmenoval Visegrádskou skupinu a její perspektivu na začlenění do Severoatlantické aliance německý ministr obrany Volker Rühle v roce 1993¹³⁴. Rühle i explicitně zmínil pojem Visegrádská skupina. Ministr se odvolával na to, že nevidí důvod, aby budoucí členové Evropské unie nemohli být začleněni i do Severoatlantické aliance. Tato věta se opírala o logiku tehdejší bezpečnostní architektury EU, kdy členství v Evropské unii zároveň znamenalo i členství v Západoevropské unii (ZEU). A protože ZEU byla „evropským pilířem“ NATO, znamenalo členství v EU i členství v Alianci.

Dalším krokem na cestě střeoevropských zemí do NATO bylo vytvoření zvláštní skupiny, jež měla prozkoumat důsledky možného rozšíření¹³⁵. Výsledkem byla zpráva *Study on NATO Enlargement* publikovaná v září 1995. Nicméně rozhodnutí o přijetí nových členů leželo na samotné Alianci a neexistoval žádný jasný seznam zemí, které by měly být přijaty, a to ani na základě nějaké jejich skupiny. Rozhodnutí, koho přijmout, muselo být přijato na individuální bázi. A přestože neexistoval žádný jasný seznam podmínek členství, země SVE dostaly Studii o rozšíření signál, jaké podmínky budou muset splnit. K nim patřilo přijetí všech existujících závazků NATO, slib jednat v duchu konsensu v rámci Aliance, schopnost vyslat kvalifikované zástupce do aliančních institucí a také schopnost převzít alianční bezpečnostní pravidla a procedury. Dále závazek demokracie, respekt k mezinárodnímu právu a právům etnických menšin, civilní kontrola nad ozbrojenými silami a dostatečné zdroje pro společnou obranu¹³⁶.

Výše zmíněná kritéria plynoucí ze studie se brzy stala závaznými pro kandidáty na členství v NATO. Už od začátku tak bylo zřejmé, že největší šance na přijetí mají země Visegrádské skupiny, i když Slovensko kvůli svému vnitropolitickému uspořádání začalo z této kategorie postupně vypadávat. Zároveň se však žádná jiná

---

¹³³ EYAL, Jonathan. NATO'S Enlargement: Anatomy of a Decision, s. 702.

¹³⁴ BORAWSKI, John. Partnership for Peace and Beyond, s. 237.

¹³⁵ EYAL, Jonathan. NATO'S Enlargement: Anatomy of a Decision, s. 705.

¹³⁶ Tamtéž, s. 705.

z možných kandidátských zemí do této elitní skupiny nedostala. Nicméně žádná z vlád fakt, že tyto státy patří mezi nejpřípravenější, oficiálně nepřiznala.

Nicméně ani po rozšíření Aliance v roce 1999 o Česko, Polsko a Maďarsko nezůstala perspektiva členství pro další země, z našeho pohledu hlavně Slovensko, uzavřená. Možnost vstupu dalších zemí byla potvrzena na summitu NATO ve Washingtonu v roce 1999, kde členové uskupení přislíbili opět tuto otázku otevřít na dalším velkém summitu v roce 2002¹³⁷. Ve Washingtonu byl rovněž vytvořen Akční plán členství (Membership Action Plan – MAP), jehož součástí jsou každoroční zprávy týkající se pokroku v přibližování kandidátských zemí ke kritériím stanoveným Aliancí pro členství.

Formálně došlo k přizvání Česka, Polska a Maďarska k zahájení vstupních rozhovorů do NATO 8. července 1997 na madridském summitu Aliance. To přispělo k zintenzivnění kontaktů mezi ministry zahraničních věcí, obrany i nejvyššími armádními představiteli zemí V4. Výsledkem těchto kontaktů pak byla koordinace ratifikačního procesu vstupu do Severoatlantické aliance v jednotlivých parlamentech zemí V4 a sladování stanovisek v orgánech NATO. Vrcholem této snahy byl společný lobbying středoevropských zemí v Senátu USA v únoru 1998 týkající se vstupu těchto států do Aliance¹³⁸.

Byla rovněž uzavřena dohoda ministrů zahraničních věcí Jaroslava Šedivého, László Kováče a Bronisława Geremka týkající se společné koordinace zahraniční politiky v bezpečnostní oblasti. Ministři se také dohodli na konzultaci svých kroků v oblasti zahraniční politiky, což mělo platit rovněž i pro ministry obrany¹³⁹. Je však nutné si uvědomit, že toto oživení visegrádské spolupráce probíhalo bez účasti Slovenska, jež z první vlny rozšiřování NATO vypadlo. Lze tak hovořit o spolupráci ve dvou formátech. Jednak spolu komunikovaly Česko, Polsko a Maďarsko v otázkách spojených s koordinací vstupu těchto států do Aliance. Vedle toho ale probíhala i jednání za účasti Slovenska, tedy jakýsi formát V3+1, zde se ale diskutovalo o méně významných tématech.

Nicméně hned po vstupu do NATO se objevily mezi členy Visegrádské skupiny spory. Ty se týkaly alianční akce v Kosovu. Tehdy zahájila Aliance vojenskou operaci na podporu Kosovských Albánců před jednotkami prezidenta Svazové republiky Jugoslávie Slobodana Miloševiče. Na jedné straně Maďarsko i Polsko kampaň NATO

¹³⁷ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO'S Open Door Policy and the Next Round of Enlargement* [online].

¹³⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 63.

¹³⁹ Tamtéž, s. 65.

podpořily. Polsko nabídlo přímo svoje vojenské kapacity a to včetně pozemních jednotek. Maďarsko otevřelo svůj vzdušný prostor a poskytlo rovněž diplomatickou podporu. Nicméně Česko jednalo velmi nejednoznačně. Zatímco prezident Havel operaci jasně podpořil, vláda Miloše Zemana se chovala velmi rezervovaně, což vedlo až k výtce generálního tajemníka NATO Javiera Solany českému velvyslanci při NATO Karlu Kovandovi¹⁴⁰.

4.5.1 Přístupový proces do NATO

Samotné rozšiřování Severoatlantické aliance je založeno na článku 10 Washingtonské smlouvy. Jakékoliv rozhodnutí týkající se přijetí další země musí být učiněno Severoatlantickou radou a to na základě jednomyslné shody mezi všemi spojenci. Do tohoto rozhodnutí přitom nemůže zasahovat žádná třetí strana¹⁴¹. Sama Aliance přitom deklaruje, že rozšiřovací proces neznamena hrozbu pro žádnou jinou zemi. Rozšiřování je zaměřeno na podporu stability a spolupráce, na budování jednotné a svobodné Evropy sjednocené v míru, demokracii a společně sdílených hodnotách¹⁴².

Samotný vstupní proces pak začíná tím, že určitý stát projeví zájem o členství v NATO. Následuje pozvání k tzv. zesílenému dialogu (*intensified dialogue*) s Aliancí týkajícímu se úsilí o členství a s tím souvisejícím reformám. Poté kandidátská země může být přizvána k účasti na Akčním plánu členství (MAP), který slouží k přípravě na potenciální členství a rovněž se zaměřuje na schopnost přijmout závazky a povinnosti, jež z členství plynou. Nicméně visegrádských zemí se tento proces s výjimkou Slovenska netýkal, pro ně byl určen program Partnerství pro mír. Prakticky členství v MAP neznamena jistotu budoucího členství, je ale klíčovým mechanismem pro přípravu. Země usilující o vstup do Severoatlantické aliance tedy musí dokázat, že jsou schopny naplňovat princip Washingtonské smlouvy a přispět k bezpečnosti v euroatlantickém prostoru. Musí rovněž dostát politickým, hospodářským a vojenským kritériím prezentovaným ve Studii o rozšíření v roce 1995.

V roce 1995 totiž zveřejnila Aliance závěry studie týkající se jejího rozšíření (*Study on NATO Enlargement*). Studie se zabývala principy přijímání nových členů a rovněž tím, jak tento proces má být uskutečněn. Studie se jednoznačně postavila na

---

¹⁴⁰ HENDRICKSON, Ryan C. *NATO'S Open Door Policy and the Next Round of Enlargement* [online].

¹⁴¹ *NATO Enlargement* [online].

¹⁴² Tamtéž.

stranu rozšíření s tím, že přispěje k posílení stability a bezpečnosti pro všechny země v euroatlantickém prostoru a to prostřednictvím podpory demokratických reforem. K nim patří ustanovení civilní kontroly nad ozbrojenými silami, budování vzorů a zvyklostí spolupráce, vztahy mezi členskými státy Aliance založené na komunikaci a budování konsensu a podpora dobrých sousedských vztahů¹⁴³. Rozšíření rovněž povede ke zvýšení transparentnosti při obranném plánování a tvorbě vojenských rozpočtů, což dále posílí pocit důvěry mezi státy. Dále rozšíření Aliance napomůže i celkové tendenci směrem k bližší integraci a kooperaci v Evropě. Studie rovněž tvrdí, že rozšíření posílí schopnost Aliance přispět k evropské a mezinárodní bezpečnosti a posílí a rozšíří transatlantické partnerství.

Studie pak jasně definuje kritéria, jež musí žadatelé splnit, aby se mohli stát plnoprávními členy Severoatlantické aliance. K těmto kritériím patří (1.) fungující demokratický politický systém založený na tržním hospodářství, (2.) spravedlivé zacházení s národnostními menšinami, (3.) závazek k mírovému řešení vzájemných konfliktů, (4.) schopnost a vůle přispívat do vojenských operací NATO a (5.) závazek k demokratickým vztahům mezi civilní a vojenskou sférou a s tím souvisejícímu institucionálnímu uspořádání¹⁴⁴.

Jakmile se země NATO shodnou na přizvání kandidátského státu k plnému členství, oficiálně kandidáta přizvou k zahájení přístupových rozhovorů s Aliancí. Jedná se o první krok v přístupovém procesu na cestě k formálnímu členství. Tato cesta se sestává z několika fází. Nejprve jsou zahájeny přístupové rozhovory s představiteli NATO. Ty se odehrávají v sídle Aliance v Bruselu a to na bázi skupin různých odborníků z řad Aliance a zástupců jednotlivých kandidátů. Cílem je získat formální potvrzení ze strany kandidátů o jejich ochotě a schopnosti naplnit politické, legislativní i vojenské závazky členství v NATO, tak jak jsou prezentovány ve Washingtonské smlouvě i ve Studii o rozšíření.

Rozhovory probíhají na dvou setkáních s každým kandidátem. Na prvním z nich se diskutují politické, obranné a vojenské záležitosti, druhé setkání je pak více technické a zahrnuje debatu o zdrojích, bezpečnosti a legislativních záležitostech, stejně jako o příspěvku nového člena do společného rozpočtu. Kandidáti rovněž musí přijmout opatření na ochranu dokumentů NATO podléhajících režimu utajení a rovněž připravit svoje bezpečnostní a výzvědné služby na spolupráci s úřadem pro

---

¹⁴³ *NATO Enlargement* [online].

¹⁴⁴ Tamtéž.

bezpečnost (NATO Office of Security). Konečným výsledkem této fáze je časový plán, jenž musí každý z kandidátů přijmout pro dokončení potřebných reforem, jež můžou pokračovat i poté, kdy se kandidát stane plnoprávným členem Aliance¹⁴⁵.

V další fázi každý z kandidátských států potvrdí, že přijímá závazky a povinnosti členství a to v podobě *letter of intent*. Ten zašle ministr zahraničních věcí kandidátské země generálnímu tajemníkovi NATO. Společně s tímto dopisem pak kandidát rovněž formálně přijme svůj časový plán reforem. Třetí fáze spočívá v tom, že NATO připraví pro každého kandidáta přístupové protokoly k Washingtonské smlouvě. Jedná se z právního hlediska o dodatky k původní smlouvě, které se okamžikem ratifikace ze strany spojenců stávají integrální součástí Washingtonské smlouvy a umožňují přizvaným zemím na této smlouvě participovat.

Po úspěšné ratifikaci přístupových protokolů pak generální tajemník NATO přizve potenciální nové země k přistoupení k Severoatlantické smlouvě. K tomu dojde v okamžiku, kdy všechny členské státy NATO uvědomí vládu Spojených států amerických, u které je Washingtonská smlouva uložena, o tom, že ratifikovali přístupové protokoly. Závěrečnou fází pak je přijetí Severoatlantické smlouvy ze strany kandidátské země a to v souladu s legislativními a ústavními zvyklostmi každé ze zemí. Nakonec kandidát uloží svoje schvalovací dokumenty u americké vlády, čímž se formálně stává plnoprávným členem Severoatlantické aliance¹⁴⁶.

Zhodnocení visegrádské kooperace při vstupu do NATO

Po dlouhou dobu byla pro mezinárodní systém charakteristická bipolarita, to však přestalo s pádem železné opony platit a státy střední Evropy se ocitly v nové situaci, již lze popsat jako bezpečnostní vakuum. Nicméně až do rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 byla cílem jak československé, tak polské i maďarské zahraniční politiky neutralita¹⁴⁷. Za tím stojí dvě příčiny: jednak šlo velmi těžko odhadovat vývoj nově vznikuvšího Společenství nezávislých států s čímž souvisel i rozporuplný obraz „nového“ Ruska. Druhou příčinou pak byla nechuť vzdát se nově nabyté suverenity ve prospěch většího celku. Nicméně s rozpadem Varšavské smlouvy a RVHP ztrácí idea neutrality rychle na významu a atraktivitě.

---

¹⁴⁵ NATO Enlargement [online].

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 90.

Je rovněž nutné si uvědomit, že až na výjimku Polska jsou visegrádské země relativně malé, z čehož plyne i jejich slabá vojenská síla. Zájmy malých zemí jsou pak převážně regionální¹⁴⁸. Navíc ozbrojené síly malých zemí jsou při vyzbrojování často závislé na vnějších zdrojích, ať už jde o nákup zbraní či techniky, což činí tyto státy velmi zranitelnými. V případě neochoty Česka podílet se na visegrádské kooperaci je však třeba vzít v potaz i fakt, že Česko mělo nižší inflaci, zahraniční dluh i míru nezaměstnanosti než ostatní země Čtyřky. Proto se Česko bálo, že jeho úzké spojení s Visegrádskou skupinou by mohlo zpomalit jeho vstup do euroatlantických uskupení¹⁴⁹.

Nicméně přestože Česko volalo po tom, aby byla vedena dvoustranná jednání mezi středoevropskými zeměmi a USA týkající se vstupu do NATO, Spojené státy žádaly země V4, aby synchronizovaly svoje obranné a bezpečnostní politiky, což opět podpořilo regionalismus. USA podporovaly regionální kooperaci v bezpečnostní oblasti jako významný krok na cestě do NATO. Opět je zřetelná vůle hegemonu na vytvoření mezinárodního režimu. Navíc jako podmínku poskytování finanční pomoci určené na modernizaci armád požadovaly Spojené státy po zemích V4, aby navzájem koordinovaly systémy letecké bezpečnosti včetně údajů z radarů a převzetí technických systémů¹⁵⁰.

Vedle spolupráce na visegrádské bázi však existovala i spolupráce bilaterální. V polovině devadesátých let došlo k výměně deseti českých stíhacích letounů Mig-29 za jedenáct polských vrtulníků Sokol a rovněž byla vytvořena společná komise v záležitosti modernizace ozbrojených sil. V průběhu dvou let se do této spolupráce zapojilo i Maďarsko¹⁵¹.

Co se týče otázky, zda spolu země Visegrádské skupiny kooperovaly či nikoliv během svého úsilí o vstup do NATO, lze jako určitý mezník stanovit madridský summit Severoatlantické aliance v červenci 1997. Právě na tomto summitu byly Česko, Polsko a Maďarsko vyzvány k zahájení vstupních rozhovorů. V období ohraničeném počátky visegrádské spolupráce na jedné straně a madridským summitem NATO na straně druhé se vzájemná kooperace realizovala hlavně prostřednictvím jednání nejvyšších představitelů ministerstev obrany a armád zemí

---

¹⁴⁸ CRUMLEY, Michele. *The Road from Visegrad: Cooperation and Security in East Central Europe* [online], s. 9.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 12.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 13.

V4¹⁵². Šlo tedy o setkávání ministrů obrany či náčelníků generálních štábů. Základ této spolupráce byl položen již na první schůzi ministrů obrany, jež se uskutečnila v Krakově v červenci 1991.

Na ni navázala další řada jednání, kde se představitelé zemí V4 snažili o přípravu jednotných stanovisek týkajících se Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, dále o koordinaci společných aktivit v určitých segmentech obranného průmyslu jakými byla výroba, modernizace či opravy bojové techniky a zbraní a také o harmonizaci společných postojů v branně-bezpečnostní oblasti. Do této kategorie spadal vstup do NATO, role ZEU a KBSE v rámci Visegrádské skupiny nebo situace na Balkáně či v Perském zálivu.

Nicméně hlavním cílem dále zůstával vstup do Severoatlantické aliance. Konkrétní podoby nabyla visegrádská kooperace ve formě dohody o definování základních oblastí spolupráce, jež vzešla ze setkání ministrů obrany v Tatranských Zrubách v září roku 1992. Dohoda se týkala vytváření společných inspekčních týmů pro plnění Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, spolupráce v oblasti letectví (řízení letového provozu, integrovaný systém protiletectvé obrany, smlouva o „otevřeném nebi“), dále výměny zkušeností s přípravou jednotek pro mírové mise OSN, spolupráce v oblasti vyzbrojování a výzkumu a výměny zkušeností s budováním nového systému armádní logistiky¹⁵³.

Nicméně i kooperace ve vojenské oblasti postupně ztrácela dynamiku a to hlavně kvůli celkovému českému postoji k Visegrádu. Dále se však scházeli vrcholní představitelé zemí V4, místo českého ministra obrany se však jednání účastnil jeho první náměstek. Období let 1994-1996 tak nepřineslo v této oblasti v podstatě žádné výsledky. Zlom však nastal v podobě již výše zmíněného summitu Severoatlantické aliance pořádaného 8.-9. července 1997 v Madridu. Zde byly Česko, Polsko a Maďarsko přizvány ke vstupu do Aliance. Vzájemná kooperace těchto zemí se tak následně zaměřila právě na úspěšnou integraci do NATO.

Už v červenci 1997 se v Budapešti uskutečnila schůze ministrů obrany těchto tří zemí. Zde se ministři usnesli, že se budou pravidelně setkávat každého čtvrt roku. Dále se měli pravidelně setkávat i jejich náměstci a náčelníci generálních štábů. Tímto byl vytvořen oficiální rámec pro budoucí kooperaci. Zároveň se obnovila tradice vzájemných schůzí na nejvyšší úrovni, i když zatím pouze ve formátu V3 (Slovensko

---

¹⁵² LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 109.

¹⁵³ Tamtéž, s. 110.

se připojilo později). Spolupráce se dále z roviny politické (ministři) posunula i na úroveň praktickou (náměstci, náčelníci generálních štábů). Dalším praktickým krokem bylo vytvoření společných pracovních skupin, jež se měly zabývat hlavními prioritami spojenými s přípravou na vstup do NATO.

Těchto skupin bylo sedm. První z nich se zabývala oblastí řízení lidských zdrojů. Zde se jednalo o redukcí přebytečných kapacit ozbrojených sil, restrukturalizaci armádního personálu, změny v oblasti hodnostní skladby armád, doplňování profesionálního armádního sboru, kariérní řád, jazykovou přípravu nebo odborné vzdělávání. Činnost této skupiny pokračovala i po vstupu Česka, Polska a Maďarska do NATO a byla rozšířena i o Slovensko¹⁵⁴. Další skupina měla na starosti spolupráci v oblasti logistiky.

Třetí skupina se věnovala problematice vyplňování Dotazníku obranného plánování (DPQ). Dále se měla věnovat zmapování aktuální situace jednotlivých armád a následně dosažení minimálních vojenských požadavků stanovených NATO. Další skupina se věnovala problematice velení, řízení a informací. Hlavní náplní její činnosti byla výměna informací týkajících se komunikačních, spojovacích a informačních systémů, řešení spojení přes státní hranice a napojení na spojovací síť NATO, rozvoj a výstavba stacionárních i mobilních komunikačních systémů, bezpečnost komunikačních a informačních systémů, interoperabilita a jednotné standardy armád zemí V4 nebo výměna zkušeností v oblasti radioelektronického boje¹⁵⁵.

Další pracovní skupina byla ustanovena k obraným strategiím a vojenským doktrínám. Jejím úkolem bylo rozpracování základních vojensko-obranných dokumentů Česka, Polska a Maďarska a to ve vazbě na připravovanou Strategickou koncepci NATO. Cíl této pracovní skupiny se však naplnit nepodařilo, jednotlivé země se rozhodly pro samostatný postup¹⁵⁶. Následující pracovní skupina se zabývala spoluprací v oblasti protivzdušné obrany. V rámci této skupiny se řešil možný společný nákup stejného typu nadzvukového letounu, protiletadlového raketového systému a radarů, společný postup při modernizaci protiletadlového raketového vojska, společná příprava štábů, výcvik jednotek, společná cvičení, výměna informací sloužící k zajištění vyšší bezpečnosti letového provozu, možná vzájemná výměna

---

¹⁵⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 112.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 113.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 114.

studentů v tomto oboru a nakonec koordinace systémů velení, řízení a průzkumu, řízení letového provozu a záchranné letecké služby.

Poslední skupina byla zaměřena na oblast vyzbrojování. V rámci této skupiny se řešila vzájemná spolupráce v rámci vybraných vojenských projektů jakými byl společný vývoj mobilního 3D radaru, modernizace tanku T-72, modernizace bojových vozidel pěchoty BVP-1 a vrtulníků Mi-24 a PZL Sokol.

Další rovinou visegrádské kooperace byly pravidelné konzultace ministrů zahraničních věcí v oblasti vstupu do NATO a také příprava společných stanovisek a sladování vzájemných postojů. Praktickým výsledkem byla koordinace ratifikačního procesu v parlamentech zemí V4 a společné lobbování v americkém Senátu i v parlamentech ostatních členských států Aliance¹⁵⁷. Po úspěšném završení integračního procesu a vstupu Česka, Polska a Maďarska do NATO se visegrádská spolupráce zaměřila na podporu vstupu zbývajícího člena V4 – Slovenska - do Aliance. V této souvislosti se hovoří o spolupráci ve formátu V3+1.

Ten byl naplňován pravidelnými setkáními ministrů obrany a náčelníků generálních štábů, zvláštní vztah ke Slovensku pak uplatňovalo Česko¹⁵⁸. Úsilí se nakonec vyplatilo, Slovensko dostalo na pražském summitu NATO v listopadu 2002 pozvánku do tohoto uskupení a v březnu 2004 se stalo plnoprávným členem Aliance. Co se týče další kooperace po roce 1999, ta probíhala hlavně v sektorech velení a řízení, vyzbrojování, standardizace, kodifikace a řízení lidských zdrojů. Činnost ostatních pracovních skupin pak byla postupně ukončena. Mezi praktické úspěchy další kooperace patří vytvoření společné česko-slovensko-polské brigády podle standardů NATO nebo vytvoření společného česko-slovenského praporu v rámci mise KFOR.

Příčiny obnovení visegrádské spolupráce po roce 1998 lze shrnout do několika bodů. Jednak ve všech zemích Visegrádské skupiny došlo k výměně vlád a nově nastoupivší vlády byly obnově visegrádské spolupráce příznivě nakloněny. Navíc vzájemná kooperace začala nabývat konkrétních podob a začalo docházet k rozšíření záběru visegrádské spolupráce: od politických a hospodářských témat se spolupráce rozšířila i na oblast sociální, kulturní, cestovního ruchu nebo vzdělávání. Rovněž byl v této době založen Mezinárodní visegrádský fond.

---

¹⁵⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 115.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 116.

K změnám dochází i uvnitř samotné Visegrádské skupiny. Mění se mechanismy jejího fungování a způsob jednání jejích vrcholných představitelů. Dochází k ustanovení pravidelných summitů prezidentů a předsedů vlád i setkávání ostatních představitelů. Zároveň je zavedeno rotační předsednictví V4. Rovněž dochází k vypracovávání koncepčních materiálů definujících činnost V4 a to na summitech předsedů vlád v Budapešti, Bratislavě a Kroměříži.

Zásadní význam měla visegrádská spolupráce pro Slovensko pro které fungovala V4 jako referenční rámec a motivace pro to, aby dohnalo svoje zpoždění při integraci do euroatlantických struktur¹⁵⁹. Nová proevropská slovenská vláda Mikuláše Dzurindy si totiž už od začátku stanovila strategický cíl vstoupit do Evropské unie spolu s ostatními členy V4.

Shrnutí

Postupně se začaly objevovat pokusy o obnovení visegrádské spolupráce a to v souvislosti s vnitropolitickými změnami v členských zemích. Nicméně i v době útlumu určitá forma vzájemné spolupráce probíhala a to hlavně ve vojenské oblasti. Definitivním impulzem pro obnovení V4 byl postup Severoatlantické aliance. Ta dala jasně najevo zájem o rozšíření o nové země a na svém madridském summitu oficiálně zahájila přístupové rozhovory s Českem, Polskem a Maďarskem. Důležitou roli sehrála také Evropská unie, jež rovněž s těmito zeměmi zahájila vstupní jednání. Došlo však k určitému rozdělení Visegrádské skupiny na dva tábory. V prvním byly Česko, Polsko a Maďarsko, jež zahájily jednání o vstupu s NATO a dostaly se do tzv. první vlny uchazečů o členství v EU, zatímco Slovensko vzhledem ke své vnitropolitické situaci bylo z těchto procesů vyřazeno.

Definitivní obnovení V4 pak znamenal nástup nových vlád v Česku, Polsku a Maďarsku po roce 1998. Hlavně došlo k výměně ke spolupráci skeptické české vlády, rovněž na Slovensku se stal premiérem Mikuláš Dzurinda a nahradil na Západě negativně vnímaného Vladimíra Mečiara. Slovensko se tak mohlo vrátit na trajektorii směřující k euroatlantické integraci. Právě Slovensko sehrálo jakousi roli katalyzátoru visegrádské kooperace. Jeho zaostávání za svými kolegy vedlo k jasně vyslovenému zájmu visegrádských zemí na opětovném zapojení Bratislavy do integračního procesu. Obzvláště jasně byl tento zájem artikulován na straně Česka.

---

¹⁵⁹ BILČÍK, Vladimír, STRÁŽAY, Tomáš. *Fungovanie Vyšehradskej štvorky pred a po vstupe jej členov do Európskej únie* [online], s. 9.

Opět byl jasně vysloven závazek spolupráce při integraci a zároveň zmíněny nové oblasti spolupráce jako například Schengen, vzdělávání, kultura či oblast životního prostředí. Rovněž byl domluven nový formální rámec vzájemného fungování v rámci V4. Každý rok se měly dvakrát sejít šéfové vlád, byl zaveden princip rotujícího předsednictví, scházet se také měli příslušní resortní ministři, odborníci či vysocí státní úředníci.

Zvláštní kapitolu si zaslouží MVF. Jedná se totiž o jediný institucionalizovaný orgán v rámci V4. Ze společného rozpočtu fondu, kam přispívají rovným dílem všechny členské státy, jsou pak financovány grantové projekty a zahraniční studijní pobyty. Úkolem MVF je podporovat vzájemnou spolupráci v kulturní, vědecké, vzdělávací či sportovní oblasti.

Samotný vstup do NATO pak byl pro visegrádské země jednodušším procesem než integrace s EU, neboť v případě Aliance se jedná o obranné uskupení, jež nevyžaduje takovou míru adaptace od kandidátských zemí. Důležité pak bylo vytvoření programu Partnerství pro mír, jenž měl fungovat jako jakási příprava na plné členství v Alianci. Dalším krokem bylo zveřejnění Studie o rozšíření, jež stanovila podmínky, které musí budoucí členové splnit.

Po formálním přizvání tří středoevropských zemí do NATO rovněž došlo k zintenzivnění vzájemných kontaktů, což se projevilo i společným lobbyingem v americkém Senátu. K tomuto oživení však došlo ve dvou formátech, jednak mezi aspiranty na členství v NATO Českem, Polskem a Maďarskem a pak mezi těmito třemi zeměmi a Slovenskem, kde se diskutovalo o méně závažných tématech. Konkrétně pak docházelo ke vzájemné koordinaci v rámci sedmi pracovních skupin, jež se zabývaly hlavními prioritami spojenými s přípravami na členství v NATO. Rovněž probíhaly pravidelné konzultace ministrů obrany, ministrů zahraničních věcí, náčelníků generálních štábů nebo koordinace ratifikačního procesu v parlamentech zemí V4. Nakonec došlo ke vstupu Česka, Polska a Maďarska do NATO v roce 1999, Slovensko se pak stalo členem v roce 2004.

Rovněž pokusy o obnovení visegrádské platformy potvrzují hypotézu, že vůle členů mezinárodního režimu ke vzájemné spolupráci je nezbytná pro jeho úspěšné fungování. I když nebyly nikdy vytvořeny formální instituce Visegrádské skupiny, došlo ke vzniku určitého mechanismu vzájemné kooperace kam patří rotující předsednictví, summity vrcholných představitelů zemí V4 či setkávání odborníků. To opět odpovídá definici mezinárodního režimu, jenž sice nemusí disponovat formální

strukturou, zpravidla však má k dispozici mechanismus pro distribuci informací mezi členy nebo nástroj na řešení vzájemných sporů.

5. Integrace do Evropské unie

Pokračování visegrádské kooperace po vstupu do NATO

U příležitosti desátého výročí vzniku spolupráce se v lednu roku 2001 sešli prezidenti všech čtyř zemí v Polsku. K dalšímu setkání došlo na začátku června 2001 v Krakově, tentokrát mezi premiéry zemí V4. Další neformální setkání hlav vlád se konalo ve dnech 24.-25. srpna v maďarském Tihanyi. Za svůj cíl si vytklo posílení spolupráce a navázání kontaktů se státy Beneluxu a s Rakouskem, Slovinskem a Ukrajinou¹⁶⁰. Dále se premiéři sešli v září v Polsku na 11. hospodářském fóru. Další schůzka zemí Visegrádské skupiny proběhla na začátku prosince v Lucembursku, kde se představitelé zemí V4 setkali se zástupci států Beneluxu. V závěrečném protokolu ze setkání se objevila zmínka o tom, že obě skupiny zemí uvažují o svém neformálním sjednocení. Společně se také země V4 postavily proti snížení přímých plateb zemědělcům z nových zemí Unie na čtvrtinu po dobu deseti let. Opět se tedy prokázalo, že pro fungující mezinárodní režim je nezbytná vůle ke spolupráci jeho účastníků.

Právě problematikou financování nových zemí EU se měla zabývat i schůzka zemí V4, jež však byla neustále odkládána. Nakonec mělo k setkání dojít 27. února 2002 v maďarském Keszthelyi. Nicméně došlo k nedorozumění ohledně společné deklarace v záležitosti farmářských dotací, neboť ji maďarský premiér zveřejnil dříve než o tom informoval své tři kolegy. Navíc se i společný postup vyhlášený v deklaraci ukázal v praxi jako utopický. Ministr zahraničí Slovenské republiky Eduard Kukan přiznal, že se každá země bude snažit získat pro sebe co nejvíce a také vláda česká se rozhodla bojovat sama za sebe¹⁶¹. Během vyjednávání o vstupu do Evropské unie se ukázalo, že státy střední Evropy si byly spíše konkurenty, než aby se snažily zaujmout společný postoj¹⁶². To vedlo k oslabení vlastní pozice těchto států a naopak k posílení EU během probíhajících vstupních jednání.

Objevily se však i další spory mezi členy Visegrádské skupiny. Například společná vízová politika ztroskotala ve chvíli, kdy Česko a Slovensko zavedly vízovou povinnost pro občany Běloruska, Ruska a Ukrajiny, což Maďarsko i Polsko odmítlo. K rozkolu tak došlo krátce poté, co byla tato politika domluvena. Na přelomu let 2001-2002 mělo Polsko konflikt s Maďarskem týkající se cen zemědělské produkce

¹⁶⁰ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 207.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 210.

¹⁶² SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 13.

na trhu CEFTA. Další spor mezi oběma zeměmi se týkal Evropské unie. V únoru 2002 totiž Maďarsko zveřejnilo společné visegrádské stanovisko kritizující Unii za nabídku nižších zemědělských dotací pro nové členy EU. Polsko tehdy kritizovalo termín zveřejnění ve snaze zajistit si pro svůj agrární sektor výhodnější podmínky. Vrcholem rozkolu pak bylo zrušení budapeštského summitu premiérů, který byl plánován na březen roku 2002. Maďarský premiér Viktor Orbán tehdy vyzval Česko a Slovensko, aby ještě před svým vstupem do Evropské unie zrušily tzv. Benešovy dekrety. Na to reagovali premiéři Dzurinda i Zeman odřeknutím své účasti na budapeštském summitu a Polsko se přidalo, neboť za těchto okolností mu připadala jeho účast zbytečná.

Další problémy se objevily v okamžiku, kdy se Německo a Rakousko rozhodly navrhnout sedmileté moratorium na volný pohyb pracovních sil z nových zemí na svém území. Tehdejší maďarský ministr zahraničí János Martonyi prohlásil na schůzce se svým německým resortním kolegou Joschkou Fischerem, jež se konala v lednu 2001 v Berlíně, že Maďarsko sice nechce být rivalem ani jednomu z kandidátů o vstup do EU, na druhé straně však také nemíní čekat na ostatní¹⁶³. Nakonec také Maďarsko uzavřelo přístupovou kapitolu o volném pohybu osob a kapitálu a maďarský premiér Orbán zároveň v září 2001 prohlásil, že už Maďarsko nebude na nikoho čekat a vyzval k individuálnímu posuzování každé kandidátské země¹⁶⁴. Stejně se vyjádřil v listopadu téhož roku po setkání s německým ministrem zahraničních věcí Fischerem maďarský šéf diplomacie Martonyi.

Cesta do Evropské unie

Samotný proces rozšiřování EU o země SVE začal v podstatě už v roce 1989 s pádem totalitárních režimů v těchto zemích. Už na počátku devadesátých let se tehdejší Evropská společenství musela rozhodnout, zda a jak přistupovat a eventuálně do sebe i integrovat nově vznikající demokracie ve střední a východní Evropě. První kroky v této oblasti znamenal program PHARE poskytující pomoc a podporu zemím SVE a pak rovněž dojednání asociačních dohod s Československem, Polskem a Maďarskem v období 1990-1991.

---

¹⁶³ VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*, s. 207, s. 198.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 200.

Uzavření asociačních dohod byl však jen první krok. Po nich následovala oficiální žádost Maďarské republiky o členství v Evropské unii podaná 31. března 1994¹⁶⁵. Po ní následovala žádost polská podaná 5. dubna téhož roku. Tím získal proces rozšiřování svoji formální podobu: Evropská rada požádala na základě článku O Smlouvy o Evropské unii Evropskou komisi o vypracování posudku připravenosti těchto zemí. Na druhé straně Česko pod vedením vlády k evropské integraci skeptického Václava Klause podalo přihlášku do EU jako jedna z posledních zemí SVE: až 17. ledna 1996. Bylo tak poslední ze zemí V4, Slovensko požádalo o členství 27. června 1995¹⁶⁶.

Důležitým bodem v integraci středoevropských zemí do Evropské unie byl summit Evropské rady konaný 22. června 1993 v Kodani. Na něm dala Evropská unie explicitně najevo, že se země střední a východní Evropy mohou stát její součástí, bylo však nutné, aby kandidátské země splnily určité standardy v hospodářské a politické oblasti. Zároveň byly na kodaňském summitu stanoveny základní kritéria pro vstup, jež vešla ve známost jako tzv. kodaňská kritéria. K nim patřilo jednak kritérium politické. Do této kategorie patřila stabilita institucionálního uspořádání země, jež zajistí demokracii, fungování právního řádu, dodržování lidských práv včetně úcty k menšinám a jejich ochranu. Další kritérium bylo ekonomické, tedy funkční tržní ekonomika a schopnost odolávat konkurenčním tržním silám a to i v rámci EU. Poslední kritérium se týkalo převzetí souboru unijního práva, tedy *acquis communautaire*.

Další pokrok v procesu rozšiřování ES/EU představoval summit v Essenu v prosinci 1994 jehož cílem bylo připravit plán pro rozšíření Společenství o země SVE. Hlavním cílem bylo připravit na rozšíření vnitřní trh Společenství¹⁶⁷. Jako nástroje byly definovány evropské dohody, strukturovaný dialog, program PHARE a Bílá kniha o pravidlech přistupování k vnitřnímu trhu. Asociované země získaly v Essenu právo zúčastnit se jednání Evropské rady i Rady ministrů.

Evropská komise pak v květnu 1995 zveřejnila bílou knihu ve které určila, které části evropské legislativy musí kandidátské země přijmout ještě před svým vstupem. Na druhé straně však nestanovila časový harmonogram rozšíření¹⁶⁸. Dalším významným mezníkem byl madridský summit EU v prosinci 1995. Na něm Unie

¹⁶⁵ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 57.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 62.

¹⁶⁷ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta (eds.). *Rozšiřování ES/EU*, s. 127.

¹⁶⁸ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 217.

oznámila svůj úmysl zahájit vstupní rozhovory s nejlépe připravenými zeměmi. Dalším krokem byl summit Evropské rady v Amsterdamu v červnu 1997. Zde Evropská komise zveřejnila dokument nazvaný Agenda 2000 a rovněž zde byly navrženy vedle již existujícího programu PHARE dva programy nové: ISPA a SAPARD. První z nich byl určen na podporu životního prostředí a dopravních sítí, druhý pak na podporu zemědělství a venkova¹⁶⁹. Cílem Agendy 2000 pak bylo vysvětlit, jakým způsobem EK postupovala při hodnocení jednotlivých žádostí o členství¹⁷⁰. Hodnocení pak svojí strukturou kopírovalo kodaňská kritéria a dále je rozvádělo.

Co se týče politických kritérií, zde se Agenda 2000 nespokojila s formálním popisem stability politických institucí, ale zaměřila se rovněž na praktické fungování demokracie v kandidátských zemích¹⁷¹. Řešily se tak záležitosti týkající se politických stran, svobody slova či postavení médií. V hospodářské oblasti rovněž došlo k zpřesnění požadavků na členství. Požadavek na existující tržní hospodářství pak znamenal rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou, existující právní systém, makroekonomickou stabilitu či rozvinutý finanční sektor. V rámci Agendy 2000 pak rovněž Komise předložila svoje hodnotící zprávy (*avis*) týkající se kandidátských zemí. Nicméně Agenda 2000 rovněž konstatovala, že žádná ze zemí usilujících o vstup neodpovídá plně všem kritériím¹⁷². Kritéria politická pak splňovaly všechny země s výjimkou Slovenska. Mnohem větší rozpory však byly v hospodářské oblasti. Nejlepšího hodnocení se dostalo Maďarsku a Polsku, naopak do kategorie nejhorších patřilo Slovensko. Co se týče záležitostí evropské legislativy, podle závěrů Agendy 2000 vykazovaly schopnost převzít větší část *acquis* pouze Maďarsko, Polsko a Česko.

Z hodnotících zpráv však vyplynulo, že Česko, Kypr, Estonsko, Maďarsko, Polsko a Slovinsko splní ve střednědobém horizontu politické i hospodářské podmínky členství a objevilo se doporučení zahájit s těmito zeměmi vyjednávání¹⁷³. Ze zemí V4 se tedy do této skupiny dostaly všechny státy s výjimkou Slovenska. To totiž nespĺňovalo jedno z kodaňských kritérií, konkrétně respektování demokracie a lidských práv¹⁷⁴. Slovenská vláda pod vedením Vladimíra Mečiara totiž dostala svoji

¹⁶⁹ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta (eds.). *Rozšiřování ES/EU*, s. 129.

¹⁷⁰ PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna*, s. 162.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 163.

¹⁷² Tamtéž, s. 164.

¹⁷³ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 217.

¹⁷⁴ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 73.

zemi postupně do izolace, navíc negativnímu posudku EK předcházelo několik protestních demarší Evropské unie, které však Mečiarova vláda ignorovala¹⁷⁵. Velmi problematický z hlediska EU byl pak slovenský přístup ke své maďarské menšině. Dále na summitu EU v Lucemburku v prosinci 1997 byly zahájeny vstupní rozhovory s Českem, Polskem a Maďarskem, Slovensko do této skupiny zařazeno nebylo a stalo se součástí tzv. druhé vlny. Nicméně na summitu Evropské rady v Helsinkách konaném v prosinci 1999 bylo rozhodnuto, že se obě skupiny spojí a vyjednávání o vstupu budou probíhat se všemi kandidátskými zeměmi dohromady. Slovensko se tak dostalo na stejnou úroveň jako ostatní visegrádské státy.

Samotná vstupní jednání byla zahájena 30. března 1998 v Londýně¹⁷⁶. V tomto ohledu je důležité zmínit, že formálně jednal kandidátský stát se všemi patnácti členskými zeměmi Evropské unie, proto měly jednotlivé schůzky formu bilaterální konference, již vždy předsedala země zastávající v té době funkci předsedy EU. Předsednická země pak předkládala společné vyjednávací pozice, jež před tím schválily členské země Unie mezi sebou. Kandidáti o členství tak nejednali přímo s Evropskou komisí, nicméně ta hrála důležitou úlohu při přípravě jednotlivých vyjednávacích pozic.

První fáze vyjednávacího procesu se označovala jako tzv. „screening“ a týkala se všech kandidátských zemí. Tento proces byl ukončen v červenci 1999. Jednalo se o proces zkoumání a hodnocení situace v každé z kandidátských zemí vzhledem ke schopnosti převzít celé *acquis communautaire*¹⁷⁷. Samotné *acquis*, tedy jakýsi souhrn evropské legislativy, se skládá ze základních ustanovení obsažených ve smlouvách o založení evropských integračních uskupení a v jejich pozdějších úpravách, z legislativy přijaté na základě těchto smluv a ze souvisejících výroků Evropského soudního dvora (ECJ), deklarácí a rezolucí přijatých v rámci Společenství a z mezinárodních dohod a smluv mezi členskými zeměmi, které se týkají aktivit v rámci Společenství (např. Schengen). Celé *acquis* pak bylo rozděleno do 31 kapitol. První fází vyjednávání byl tedy proces prověřování, kdy Komise a všichni žadatelé posuzovaly postupně všechny kapitoly. Druhou fází byla dvoustranná jednání mezi Komisí a kandidátským státem, kdy EK posuzovala implementaci evropské legislativy v každé z kapitol. Poslední fází pak představovala bilaterální jednání mezi vládami EU

---

¹⁷⁵ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 73.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 85.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 86.

zastoupenými předsednictvím a kandidátským státem týkající se základních otázek. Sem spadala problematika přechodných období, finančních záležitostí a termínu vstupu¹⁷⁸.

Samotný proces „screeningu“ začal těmi méně kontroverzními kapitolami, aby byl zajištěn rychlý postup. Zároveň se v září 1998 začalo jednat o prvních sedmi kapitolách, které byly rovněž úspěšně uzavřeny¹⁷⁹. Během roku 1999 se na pořad jednání dostalo dalších osm kapitol, ty však byly poměrně složitější. Sem spadaly záležitosti jako sociální politika a zaměstnanost, doprava, energetika, volný pohyb kapitálu, hospodářská a monetární unie, životní prostředí, volné poskytování služeb a daňová politika. V dalším roce 2000 došlo k otevření i zbylých kapitol.

Důležitou podporu pro rozšiřovací proces Evropské unie znamenalo rovněž vytvoření pozice komisaře pro rozšíření v Evropské komisi vedené Romanem Prodim. Tuto funkci zastával Günter Verheugen. Nakonec se podařilo uzavřít negociace s deseti kandidátskými zeměmi včetně všech zemí V4 do konce roku 2002 a jejich datum vstupu byl stanoven na první květen roku 2004.

Co se týče kooperace visegrádských zemí, až do roku 1998 postupovala každá z nich na své cestě do EU samostatně¹⁸⁰. To se odrazilo i ve skutečnosti, že každá země podala žádost o vstup do EU individuálně. I když tedy byly zahájeny vstupní rozhovory se třemi zeměmi Visegrádské skupiny najednou, nejedná se o výsledek jejich vzájemné kooperace. Země Visegrádu totiž spolu v tomto období prakticky nespolečně spolupracovaly. Sice docházelo k určitým konzultacím, nicméně většinou na bilaterální úrovni mezi premiéry, resortními ministry nebo příslušnými experty. Navíc panovala určitá rivalita ohledně získání co nejlepšího hodnocení ze strany Evropské komise¹⁸¹.

Nicméně po roce 1998 začíná etapa ožívání kooperace na bázi V4. To souvisí s podporou integrace Slovenska do NATO a rovněž rozšířením spolupráce do dalších oblastí. Nicméně při jednáních o přístupové smlouvě s EU se mezi zeměmi V4 objevovaly rozpory. Jedinou platformou, na níž se vyměňovaly zkušenosti z předvstupního procesu, byla pravidelná setkání hlavních vyjednávačů kandidátských zemí, k těm ovšem docházelo nejen mezi státy Čtyřky, ale mezi všemi kandidáty na vstup do EU.

¹⁷⁸ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 222.

¹⁷⁹ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 88.

¹⁸⁰ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 124.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 126.

Ani na politické rovině nebyl postup zemí V4 jednotný. To se ukázalo ve vztahu k výsledkům mezivládní konference v Nice v roce 2000. Zatímco Česko, Maďarsko a Slovensko zaujímaly společný postoj, což vedlo k úspěchu v otázkách počtu komisařů EK či systému vážených hlasů v Radě ministrů, Polsko tyto tři země nepodporovalo. Odlišný polský postoj se objevoval i v problematice způsobu rozšíření Unie či při jednání Konventu o textu Smlouvy o ústavě pro Evropu¹⁸². V jiných oblastech však našly visegrádské státy shodu, například v otázce výše příspěvků do společného rozpočtu Unie.

Právě na jednání Konventu se jasně objevily rozpory mezi jednotlivými zeměmi V4. Společně zde vystupovalo Česko s Maďarskem a Slovenskem, zatímco Polsko zastávalo odlišný přístup, což bylo dáno i jeho odlišnou velikostí od ostatních visegrádských států. Na druhé straně se však mezi zeměmi V4 podařilo v některých oblastech najít shodu. Šlo zejména o podporu dalšího prohlubování evropské integrace a odmítnutí konceptu tzv. vícerychlostní Evropy, dále koordinovaný postup EU v záležitostech tzv. třetího pilíře, tedy justice a vnitřních věcí nebo záležitosti institucionálního charakteru jako například posílené role Evropského parlamentu, rozšíření rozhodování kvalifikovanou většinou či vznik funkce tzv. evropského ministra zahraničí¹⁸³.

Naopak rozdílné názory zastávaly země V4 v záležitostech stálého předsednictví Evropské radě, nominace předsedy Evropské komise, reformy SZP, způsobu hlasování kvalifikovanou většinou nebo v otázce zmínky o křesťanských kořenech v textu tzv. evropské ústavy¹⁸⁴. Celkově tak lze konstatovat, že během přístupových jednání do Evropské unie převážil individuální přístup nad společnou kooperací¹⁸⁵. Visegrádské fórum tak fungovalo jako prostor pro výměnu názorů, ne pro koordinaci vzájemných postojů. Každá země pak nakonec zvolila postup odpovídající jejím zájmům a pokud státy V4 zastávaly společný postoj, nešlo o výsledek visegrádské kooperace, ale o průnik individuálních zájmů.

5.2.1 Přístupový proces do EU

Co se týče členství v Evropské unii, požádat může každá evropská země ctící principy svobody, demokracie, respektu k lidským právům a základním svobodám a

---

¹⁸² LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 127.

¹⁸³ Tamtéž, s. 128.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 129.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 131.

vládě práva¹⁸⁶. Smlouva o Evropské unii stanovuje podmínky ve člancích 6 a 49. Článek 6 tvrdí, že Evropská unie je postavena na principech svobody, demokracie, respektu k lidským právům a základním svobodám a vládě práva, což jsou principy společné všem členským státům. Unie se dále zavazuje respektovat základní práva garantovaná Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod podepsané v listopadu 1950 v Římě a také v té podobě jež plyne z ústavních tradic jednotlivých členských států¹⁸⁷.

Článek 49 pak tvrdí, že každý evropský stát respektující principy stanovené článkem 6 může požádat o členství v Evropské unii. Svoji žádost pak musí směřovat Radě, která musí rozhodnout jednomyslně a to po poradě s Komisí a po schválení Evropským parlamentem, jenž tak musí učinit absolutní většinou svých členů. Dále článek 49 stanoví, že podmínky přistoupení a dodatky k evropským smlouvám týkající se přijetí nových členů musí být podrobeny souhlasu mezi členskými státy EU a žadatelem. Tento souhlas pak musí být podroben ratifikaci všemi zúčastněnými stranami a to podle jejich vlastních ústavních a legislativních požadavků¹⁸⁸.

Samotný přístupový proces je pak velmi časově náročná záležitost. Oficiálním začátkem je podání žádosti o členství, to spustí proces prověřování kandidátské země ze strany Evropské unie jenž může, ale také nemusí skončit členstvím. Rychlost tohoto procesu pak záleží na tom, jak se kandidátská země snaží naplnit požadavky na ni kladené¹⁸⁹. Žádost o členství je pak postoupena Radě. EK k ní poskytne formální zhodnocení žadatelské země a Rada následně rozhodne, zda žádost o členství přijme. Jakmile Rada rozhodne, a to jednomyslně, mohou být negociace formálně zahájeny a to mezi kandidátskou zemí a všemi členskými státy EU.

Nicméně tento proces není automatický. Žadatel musí splnit řadu kritérií ještě předtím, než samotná vyjednávání začnou. Takzvaná kodaňská kritéria přijatá v prosinci 1993 Evropskou radou v Kodani kladou na kandidátskou zemi určité požadavky. K nim patří (1.) stabilní instituce garantující demokracii, vládu práva, lidská práva a úctu k menšinám a jejich ochranu, (2.) fungující tržní hospodářství stejně jako schopnost odolávat konkurenčním tlakům a tržním silám v rámci EU a

---

¹⁸⁶ *European Commission-Enlargement* [online].

¹⁸⁷ *Treaty on European Union* [online].

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ *European Commission-Enlargement* [online].

(3.) schopnost dostát povinnostem plynoucím z členství, obzvláště cílům politické, hospodářské a měnové unie¹⁹⁰.

Dále na unijním summitu v roce 1995 konaném v Madridu Evropská rada upřesnila, že kandidátská země musí být schopna uplatňovat evropská pravidla a procedury. Kandidátská země rovněž musí přizpůsobit svoje administrativní struktury. Vzhledem k tomu, že je důležité převést evropskou legislativu do legislativy národní, je stejně důležité, aby tato legislativa byla účinně vynucována prostřednictvím náležitých administrativních i soudních struktur. Je to předpoklad vzájemné důvěry potřebné pro členství v EU. Neméně důležité je i to, aby samotná Unie byla schopná přijmout nové členy. Musí zajistit, aby její instituce a rozhodovací procesy zůstaly efektivní a zodpovědné. Musí zůstat ve stavu, aby byla schopna rozvíjet a uskutečňovat společné politiky ve všech oblastech a musí být rovněž schopna ufinancovat svoje politiky udržitelným způsobem.

Kandidátské země musí dále dokázat, že jsou schopné obstát jako plnoprávní členové. To si žádá podporu od jejich obyvatel stejně jako soulad s unijními politickými, legislativními a technickými standardy a normami. Evropská unie však zároveň operuje s komplexní schvalovací procedurou, jež zajišťuje, že novým členem se stane pouze ten stát, který splní všechny požadavky a navíc pouze se souhlasem institucí EU, vlád členských států i kandidátské země. Navíc země usilující o členství v EU mohou postoupit z jedné fáze přístupového procesu do další pouze tehdy, když splní všechny podmínky té které fáze. Proto funguje vyhlídka na členství jako mocný podnět k reformám¹⁹¹.

Poté, co Rada jednomyslně rozhodne o zahájení jednání, mohou začít přístupová vyjednávání mezi kandidátem a všemi členskými státy. Komise pak náležitě informuje Radu a Parlament o přípravách kandidátů na členství a to prostřednictvím tzv. monitorovacích zpráv (*monitoring reports*). Ty zároveň slouží pro kandidátské země jako zdroj informací o stavu jejich příprav. Před samotným přistoupením pak Komise vypracuje komplexní monitorovací zprávu (*comprehensive monitoring report*). Ta slouží jako podklad pro rozhodnutí o možných nápravných opatřeních, jež by měla Komise jako strážkyně smluv přijmout. Mezi tato opatření patří záruky, sankční procedury nebo finanční opatření.

---

¹⁹⁰ *European Commission-Enlargement* [online].

¹⁹¹ Tamtéž.

Vyjednávání o rozšiřování Evropské unie jsou vyjednávání probíhající mezi EU a kandidátskými zeměmi v rámci mezivládní konference, vzhledem k tomu, že přístup nových zemí vyžaduje revizi stávajících smluv¹⁹². Během tzv. východního rozšíření se přitom jednalo v rámci jednatřiceti různých kapitol. Klíčovou roli hrála Evropská komise, právě ta podávala EU návrhy na vyjednávací pozice, zabývala se každodenním průběhem negociací a sledovala pokrok kandidátů v zavádění evropského *acquis*¹⁹³. Svoji roli hrál i Evropský parlament, který musel schválit konečný výsledek jednání o rozšíření.

Pro každou kandidátskou zemi stanoví EU vyjednávací rámec určující základní pravidla pro přístupová vyjednávání. Samotná vyjednávání pak probíhají mezi členskými zeměmi EU a kandidátským státem a to na úrovni ministrů a velvyslanců. Jednání se zaměřují na podmínky a termíny přijímání, zavádění a uplatňování všech platných pravidel EU. Tato pravidla, známá také jako *acquis communautaire* (z francouzského „to, co bylo schváleno“), nemohou být předmětem vyjednávání¹⁹⁴. Kandidátské země mohou *acquis* pouze přijmout a zavést do svého práva. Pro Unii je pak zásadní mít jistotu, že určitá část *acquis* byla příslušným kandidátským státem řádně zavedena do jeho právního řádu. Jednání se rovněž týkají finančních záležitostí jako například příspěvků nových členů do unijního rozpočtu či možných přechodných období, jež můžou uplatnit jak kandidátské země tak stávající členové Unie.

Nicméně před samotným vyjednáváním zahájila Komise s kandidátským státem důkladné zkoumání každé kapitoly, tento proces byl rovněž znám jako tzv. *screening*. Jedná se o rozsáhlý společný proces do něhož jsou zapojeni představitelé EU a kandidátské země. Screening slouží jak Unii, tak kandidátovi k tomu, aby zjistili nakolik je kandidátský stát skutečně připraven. Komise informuje Radu o průběhu screeningu každé kapitoly a doporučuje, zda o ní lze zahájit jednání či zda je nejprve potřeba naplnit určité požadavky, tzv. *benchmark*¹⁹⁵. Kandidátská země pak předloží svoji vyjednávací pozici a Rada přijme svoji společnou pozici, což umožní zahájení negociací.

Komise neustále informuje Radu i Parlament o průběhu přístupových jednání a to prostřednictvím pravidelných zpráv, strategických textů a určování podmínek pro další postup. Komise rovněž sleduje plnění úkolů a pokrok v přijímání evropské

---

¹⁹² BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 10.

¹⁹³ Tamtéž, s. 215.

¹⁹⁴ *European Commission-Enlargement* [online].

¹⁹⁵ Tamtéž.

legislativy. Tento dohled přitom probíhá až do okamžiku vstupu kandidátské země. To zajišťuje poskytování další pomoci, i když si kandidát osvojí závazky plynoucí ze členství a rovněž se jedná o garanci pro stávající členské státy, že nová země splňuje podmínky členství.

Negociace probíhají individuálně s každou kandidátskou zemí a jejich tempo závisí na rychlosti jakou kandidát provádí reformy a přizpůsobuje se evropskému právu. Délka jednání se proto může lišit, takže současný start vyjednávání s více kandidáty automaticky neznamená, že tento proces také skončí pro každou z kandidátských zemí ve stejný čas. Každá kandidátská země pak vypracuje akční plán určující co a kdy udělá, aby přizpůsobila svůj administrativní a soudní systém na úroveň potřebnou ke členství. Každý z potenciálních členů musí rovněž vypracovat národní program pro přijetí *acquis*. Jedná se o velmi konkrétní dokument určující podrobnosti, časový rozvrh a náklady na splnění každé z požadovaných oblastí členství¹⁹⁶.

Během celého přístupového jednání se sleduje nakolik kandidátská země naplňuje svoje závazky k plnému členství v EU. Vyjednávání o každé kapitole jsou pak uzavřena až ve chvíli, kdy jsou všechny členské státy s výsledky kandidátské země spokojeny¹⁹⁷. Definitivně jsou pak negociace uzavřeny až na konci celého procesu. Vzhledem k tomu, že různé kapitoly jsou navzájem velmi úzce propojeny, jsou jednání vedena na principu „nic není definitivně schváleno, dokud není schváleno vše“.

Jakmile jsou vyjednávání o všech kapitolách ukončena ke spokojenosti obou stran, konkrétní podmínky a detaily jsou zaneseny do návrhu přístupové smlouvy, jenž obsahuje všechna přechodná opatření a lhůty stejně jako podrobnosti týkající se finančních záležitostí a také různé klauzule obsahující záruky. Pokud přístupová smlouva získá souhlas v Radě, Komisi i Evropském parlamentu, je podepsána kandidátským státem i všemi členskými zeměmi Evropské unie. Pak následuje ratifikační proces a to jak v členských, tak v kandidátské zemi. Tento proces probíhá podle individuálních legislativních a ústavních zvyklostí každého konkrétního státu.

Jakmile je přístupová smlouva podepsána, získává kandidátská země status „přistupujícího státu“ s čímž jsou spojeny i určité výsady platící až do právoplatného vstupu do Unie. Mezi tyto výsady patří právo vyjadřovat se k návrhům unijní legislativy a rovněž tato země získává status „aktivního pozorovatele“ při unijních

---

¹⁹⁶ *European Commission-Enlargement* [online].

¹⁹⁷ Tamtéž.

institucích, kde má právo se vyjadřovat, nemá však právo hlasovat. Ve chvíli, kdy je ratifikační proces uzavřen, přístupová smlouva vstupuje v platnost a z přistupujícího státu se stává plnoprávný člen Evropské Unie.

Zhodnocení visegrádské kooperace při vstupu do EU

Tzv. páté nebo také východní rozšíření Evropské unie, jehož součástí byly i země Visegrádské skupiny, bylo jedním z nejobtížnějších úkolů se kterými se muselo evropské integrační uskupení vypořádat. Jednak velký počet vstupujících zemí – deset – si vyžádal komplexní reformu evropských institucí. Dále nově vstupující země byly relativně chudé, jejich HDP přepočítaný na obyvatele (*GDP per capita*) tvořil kolem čtyřiceti procent průměru stávajících členů EU a dále agrární sektor v nových členských státech byl mnohem významnější než ve státech starých¹⁹⁸. To znamenalo určitou zátěž pro fungování Evropské unie, obzvláště v oblasti Společné zemědělské politiky.

Je však rovněž nutné si uvědomit, že státy SVE netvořily homogenní prostor i přesto, že je spojovala stejná ideologie a uspořádání politického i hospodářského života. Komunistický režim navíc přerušil historickou kontinuitu společenského vývoje a narušil historicky vzniklé vztahy jednotlivých zemí mezi sebou¹⁹⁹. Nápravu této situace umožnily až společenské změny v roce 1989 a země střední Evropy pak musely opět navázat nejen vztahy se západní Evropou a Spojenými státy, ale také určit *modus vivendi* mezi sebou navzájem.

Rok 1989 tedy odstartoval systémové změny ve státech střední a východní Evropy. A právě členství v Evropské unii bylo vnímáno jako cílový bod úspěšné politické a ekonomické transformace. Nicméně s tím však bylo spojeno splnění určitých politických, hospodářských i sociálních předpokladů a také odevzdání určité části státní suverenity. Navíc i sama ES/EU se na začátku devadesátých let značně proměňovala a evropská integrace po přijetí Maastrichtské smlouvy začala zahrnovat i nové oblasti.

První kontakty mezi Evropským společenstvím a zeměmi později sdruženými do Visegrádské skupiny proběhly hned v prvním pololetí roku 1990. Tehdy došlo k několika schůzkám na úrovni vlád mezi EHS a Československem, Polskem a Maďarskem, což vyvrcholilo rozhodnutím Evropské rady v Dublinu v červnu 1990 o

¹⁹⁸ BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*, s. 214.

¹⁹⁹ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 18.

zahájení příprav asociačních dohod s těmito zeměmi²⁰⁰. Asociační dohody byly smluvním vztahem, jehož prostřednictvím udržovalo ES vztahy s jinými státy. Nakonec byly asociační dohody s Československem, Polskem a Maďarskem podepsány 13. prosince 1991, nicméně bez jasného závazku budoucího členství.

Je však otázka, zda mohlo tehdy ES nabídnout víc. Jednak země střední Evropy nedosahovaly ekonomické úrovně zemí EHS a Společenství mělo negativní zkušenost s přijetím hospodářsky zaostalého Řecka v roce 1981, které bylo motivováno hlavně politickými důvody. Dále bylo nutné poskytovat strukturální pomoc i Španělsku a Portugalsku, což znamenalo značnou finanční zátěž pro společný evropský rozpočet. Přijetí zemí SVE by vedlo k nutnosti rozšířit strukturální pomoc i na nové členy, což by vyžadovalo i značné navýšení evropského rozpočtu, což však naráželo na odpor bohatších členů ES²⁰¹. Svoji roli hrálo i to, že na počátku devadesátých let se o členství ve Společenství ucházely relativně bohaté státy EFTA, tedy Švédsko, Rakousko, Norsko a Finsko, jež měly před transformujícími se státy SVE prioritu.

Nicméně uzavření asociačních dohod otevřelo cestu pro liberalizaci obchodu a vytvořilo základ pro poskytování zahraniční pomoci v rámci programu PHARE. Byl rovněž zahájen politický dialog, na ministerské úrovni začala působit asociační rada a na úrovni náměstků asociační výbory. Vytvořen byl také společný parlamentní výbor mezi národními parlamenty a Evropským parlamentem. Stále však zůstávala otevřená otázka, zda EU opravdu umožní zemím SVE členství ve svém rámci. Svoji roli sehrálo i vytvoření Evropského hospodářského prostoru v roce 1992. Většina zemí EFTA totiž podala žádost o plné členství v EU, což se stalo inspirací pro země SVE. Nic jiného než vyhlídka na plné členství v EU je tak dál již nemohlo uspokojit²⁰².

Co se týče spolupráce visegrádských zemí při vyjednáváních, tu ztěžoval již samotný fakt, že každá země vedla vyjednávání s EU samostatně a zabývala se svými specifickými problémy. Navíc 80 % jednání neprobíhala v Bruselu, ale doma²⁰³. Nakonec byly vstupní rozhovory s deseti kandidátskými zeměmi uzavřeny na kodaňském summitu EU v prosinci 2002. Samotná smlouva o přistoupení pak byla podepsána 16. dubna 2003 v Aténách. Zároveň v kandidátských státech proběhl ratifikační proces, jehož součástí byla i referenda.

---

²⁰⁰ ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*, s. 26.

²⁰¹ Tamtéž, s. 34.

²⁰² Tamtéž, s. 38.

²⁰³ Tamtéž, s. 92.

Visegrádské země byly schopné se dohodnout o spolupráci při přípravě rozpočtu ES na období 2007-2013, prohlubování partnerství s východními sousedy v rámci tzv. východní politiky EU nebo při formulování společného postoje k návrhu Smlouvy o ústavě pro Evropu²⁰⁴. Nicméně se ukázalo, že státy V4 spolupracovaly pouze do momentu, kdy pro ně bylo výhodnější pokračovat cestou individuální diplomacie. Na druhé straně se však dařilo navazovat kontakty například s Beneluxem nebo dalšími spíše liberálně orientovanými státy, což vedlo k úspěchu při vyjednávání o šestiletém finančním rámci a k navýšení rozpočtu pro nové členy EU.

Nicméně v závěrečné fázi negociačního procesu s EU nelze hovořit o solidaritě mezi zeměmi V4 a naopak každý z členů vyjednával sám za sebe²⁰⁵. Velké rozdíly mezi zájmy visegrádských zemí, a obzvláště co se týče Polska, se objevily během jednání o Smlouvě o Ústavě pro Evropu. Právě v průběhu jednání se visegrádské země rozdělily, neboť Polsko trvalo na dělbě moci dohodnuté Smlouvou z Nice. Polský postoj kritizoval slovenský ministr zahraničních věcí Kukan a podpořil ho i český protějšek Svoboda²⁰⁶. I když se předsedové vlád V4 předtím dohodli na koordinaci postojů, při samotných jednáních postupovali individuálně. To nakonec bylo stvrzeno i na mimořádném summitu premiérů V4 v Kolodějích, kde se předsedové vlád domluvili, že při dalším rokování o Smlouvě o Ústavě pro Evropu budou postupovat samostatně²⁰⁷.

Dalším sporným bodem byla dohoda o finanční perspektivě EU na období 2007-2013. Slovensko mělo v této oblasti zájem na dohodě, jež by zajistila čerpání finančních prostředků ze strukturálních a kohezních fondů EU. Právě proto podpořilo Slovensko návrh finanční perspektivy předložený lucemburským předsednictvím EU v prvním pololetí roku 2005. K dohodě na unijní úrovni však nedošlo a tak se agenda finanční perspektivy přenesla na následující britské předsednictví EU. Na společném setkání premiérů V4 a předsedy EK José Manuela Barossa v srpnu 2005 lídři zemí V4 apelovali na britské předsednictví a další členy EU, aby přijali novou finanční perspektivu do konce roku 2005. Nicméně každá z visegrádských zemí měla vlastní představu o výši a směřování toku finančních prostředků z unijního rozpočtu²⁰⁸. Na závěr jednání o rozpočtu pak Polsko žádalo zvýšení finančních prostředků na rozvoj

---

²⁰⁴ KUBÁČEK, Jan. Visegrádská spolupráce v Evropské unii, s. 19.

²⁰⁵ BILČÍK, Vladimír, STRÁŽAY, Tomáš. *Fungovanie Vyšehradskej štvorky pred a po vstupe jej členov do Európskej únie* [online], s. 7.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 14.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 8.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 17.

svých zaostalých regionů, zatímco zbývající země V4 se chovaly více konsenzuálně a byly ochotnější ke kompromisům. Ke konkurenci docházelo i v oblasti SZBP. Vidět to bylo na samostatném postupu Polska během politické krize po prezidentských volbách na Ukrajině v prosinci 2004. Dalším sporným bodem byla například vojenská intervence do Iráku.

Co se týče tzv. východního rozšíření Evropské unie, lze během tohoto procesu rozlišit několik aktérů. Na jedné straně stojí Evropské společenství, jež reprezentovalo dvanáct, později patnáct členských států. Na druhé straně se pak nalézaly přidružené země, které s ES podepsaly asociační dohody, tedy i všechny země sdružené do Visegrádské skupiny. Každý z těchto aktérů pak měl svoje cíle, přidružené země usilovaly o plné členství v ES/EU, což však byl jednoznačně dlouhodobý cíl, mezi cíle krátkodobé pak patřila snaha těchto zemí o prohloubení spolupráce se zeměmi ES a podporapro transformační proces v zemích SVE²⁰⁹.

Evropské společenství se pak muselo rozhodnout, zda se má rozšířit o nové členy ze zemí SVE či zda bude výhodnější nabídnout jim jiné formy kooperace. Důležitými faktory v tomto procesu byly nové východní trhy, jež mohly podpořit další ekonomický růst a vytvoření stabilního prostředí ve střední a východní Evropě, jež by bylo umožněno rozvojem demokratických institucí v těchto státech.

Na kodaňském summitu Evropské rady byla explicitně oceněna snaha zemí SVE věnovaná změně politického a hospodářského systému. Zmíněny byly rychlost a nadšení s nimiž se státy zapojily do reformního procesu²¹⁰. Důležité však bylo prohlášení, že „přidružené země střední a východní Evropy, které si přejí být členy Unie, se jimi mohou stát.“ Tímto tedy byl deklarován jasný politický závazek ES/EU směrem k oblasti střední a východní Evropy.

Podmínky shrnuté v tzv. kodaňských kritériích byly ovlivněny pěti faktory: (1.) rozvojem společenství, (2.) reakcí na předcházející vlny rozšíření, (3.) historickou zkušeností, (4.) aspektem strachu a (5.) vyjádřením evropské identity²¹¹. Co se týče prvního faktoru, zde šlo jednak o přijetí evropského *acquis*, ale i cílů hospodářské a měnové unie, jež ale v té době reálně neexistovala a byla pouze plánována. Druhý faktor byl ovlivněn zkušeností z přijímání Španělska, Portugalska a Řecka, tedy mladých nevyzrálých demokracií a s tím související snahou, se vyvarovat dalším

---

²⁰⁹ PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna.*, s. 152.

²¹⁰ Tamtéž, s. 156.

²¹¹ Tamtéž, s. 157.

problémům. Faktoru historických zkušeností lze rozumět tak, že i před rokem 1989 probíhaly kontakty mezi tzv. západním a východním blokem a to hlavně v rámci tzv. helsinského procesu. Od toho jsou pak odvozena témata lidských práv, práv menšin či důraz na právní stát jako kritéria členství²¹². Aspekt strachu vypovídá o obavě z politické nestability i o hrozbě přetrvávajících státních regulací v hospodářské oblasti. Pátý aspekt souvisí s hodnotami, jež prosazuje ES/EU už od svého založení a jež akcentují demokracii, ochranu lidských práv i principy právního státu.

Co se pak týče hospodářských aspektů plynoucích z kodaňských kritérií, zde se v první řadě jednalo o liberalizaci trhu a volný pohyb zboží, osob a kapitálu, dále o důraz na převažující soukromé vlastnictví nad vlastnictvím státním a také o vytvoření systému hospodářské soutěže²¹³. Právě kodaňská kritéria se stala základem pro tzv. *avis*, tedy hodnotící zprávy, jež se zabývaly mírou pokroku jednotlivých kandidátských zemí. Kodaňský summit však zároveň ukázal, že neexistuje žádná výhoda zemí Visegrádské skupiny před ostatními kandidátskými zeměmi, takže lze individualistický přístup uplatňovaný v této době českou vládou vnímat jako logický důsledek rozšiřovací strategie Evropské unie²¹⁴. Solitérství se tak jevilo jako lepší cesta k úspěchu.

Samotné východní rozšíření Evropské unie mělo několik specifíků²¹⁵. Jednak se vyznačovalo výraznou asymetričností v pozicích jednotlivých aktérů. Tím, kdo jasně definoval postup rozšiřování, jeho podmínky a termíny, byla Evropská unie, respektive její členské státy. To mohlo pro kandidátské země představovat problém, neboť vzhledem se zkušenostmi se svojí podřízeností Kremlu vnímaly jakékoliv zásahy zvenčí velmi citlivě. Dalším specifíkem byl enormní rozsah příprav, jež musel každý z kandidátů realizovat. Bylo totiž nutné přizpůsobit se Unii v právní, hospodářské i politické oblasti a převést do svého právního systému značnou část evropské legislativy.

Faktickou činnost Visegrádské skupiny pak tvořily schůzky premiérů a prezidentů členských zemí. Právě tyto schůzky umožňovaly projednávat na nejvyšší politické úrovni zásadní témata týkající se společných zájmů. Zatímco na úrovni prezidentů, kteří se scházeli jednou do roka, se jednalo převážně o vyjádření na

---

²¹² PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna*, s. 158.

²¹³ Tamtéž, s. 159.

²¹⁴ SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*, s. 187.

²¹⁵ FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta (eds.). *Rozšiřování ES/EU*, s. 14.

úrovni deklaratorní, na rovině předsedů vlád scházejících se po půl roce se řešily praktické problémy visegrádských zemí, což mělo dopad na činnost vlád i formování jejich zahraniční politiky.

Co se týče přínosu těchto schůzí, ten lze shrnout do několika oblastí. Jednak to byla koordinace společných stanovisek v oblastech zahraniční a bezpečnostní politiky, což se ukázalo jako přínos například při krizi v Jugoslávii, či později v Kosovu, nebo ve vztahu k zemím východní a jihovýchodní Evropy. Dále lze zmínit podporu občanské dimenzi V4, zejména zřízení Mezinárodního visegrádského fondu, podpora vědy, výzkumu, kultury či přeshraniční spolupráce. Důležitá byla také harmonizace společných stanovisek v oblasti evropského integračního procesu, jež se projevila v podobě časové koordinace referend o vstupu do EU či společného postoje týkajícího se podmínek vstupu do Unie. Nakonec je rovněž nutné zmínit podporu původně zaostávajícího Slovenska v jeho ambicích vstoupit do NATO a EU²¹⁶.

U premiérů zemí V4 pak lze vysledovat další oblasti vzájemné koordinace. Sem patří oblast vnitřní bezpečnosti a justice, tedy tzv. třetího pilíře, zejména v souvislosti se Schengenským prostorem a bojem proti organizovanému zločinu a mezinárodnímu terorismu. Premiéři také podporovali kooperaci v oblasti obranného průmyslu, konkrétně společných vojenských projektů nebo v sektoru rozvoje infrastruktury a energetické oblasti v souvislosti s potřebou diverzifikace zdrojů²¹⁷

Na druhé straně se však objevily oblasti, kde se vzájemná kooperace nedařila. Sem spadají některé záležitosti evropské integrace jako bylo projednávání Smlouvy o ústavě pro Evropu nebo postoj k přechodným opatřením přijímaným ze strany tzv. starých členů Evropské unie. O nejednoznačném postoji k návrhu evropské ústavy svědčí i ten fakt, že Smlouva o ústavě pro Evropu byla v Maďarsku a na Slovensku ratifikována, zatímco v Česku a Polsku nikoliv. Nezdařila se rovněž harmonizace společné vize politiky zemí V4 vůči východním zemím.

Nicméně kooperace probíhala i na nižších úrovních. Scházeli se příslušní resortní ministři a to v oblastech zahraničních věcí, obrany, vnitra, kultury, životního prostředí, zdravotnictví a školství, jejich náměstci, státní tajemníci i další vysokí reprezentanti státní administrativy. Scházeli se rovněž předsedové parlamentů zemí V4, předsedové parlamentních zahraničních výborů, výborů pro obranu a bezpečnost a výborů pro evropskou integraci. Velmi důležité byly schůzky státních tajemníků pro

---

²¹⁶ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 97.

²¹⁷ Tamtéž, s. 97.

evropskou integraci, parlamentních výborů pro evropskou integraci či vysokých představitelů státní správy zabývajících se záležitostmi evropské integrace²¹⁸. Existovala také neformální rovina visegrádské kooperace nazývaná jako tzv. občanská dimenze. Probíhaly různé společenské, kulturní, sportovní a vzdělávací akce jako festivaly, konference či semináře, setkávali se zástupci místních samospráv, vědci nebo učitelé. Právě tuto dimenzi visegrádské kooperace pak finančně podporuje MVF.

Shrnutí

I po úspěšném vstupu tří střeoevropských zemí do NATO visegrádská spolupráce dále pokračovala a to velmi intenzivním způsobem. Objevily se však i spory, ty vygradovaly zrušením budapeštského setkání premiérů v březnu roku 2002 v důsledku požadavku maďarského premiéra Viktora Orbána, aby Česko a Slovensko zrušily tzv. Benešovy dekrety. Prokázalo se tak, že v konkrétních případech, kdy došlo k rozporu mezi zájmy jednotlivých zemí, volí každá z nich individuální postup.

Prvním krokem na cestě členů V4 do Evropské unie bylo uzavření tzv. asociačních dohod, po kterých následovalo oficiální podání žádostí o členství ze strany zemí V4. Evropská unie tak mohla zahájit vlastní přístupový proces. Zásadní událostí pak byl kodaňský summit Evropské rady, kde EU jasně zveřejnila úmysl přijmout nové členy a zároveň na něm byly definovány tzv. kodaňská kritéria, tedy podmínky, jež musí uchazeči o členství splňovat. Na amsterdamském summitu EU pak v dokumentu nazvaném Agenda 2000 bylo zveřejněno první hodnocení uchazečských zemí.

Z něj vyplynulo, že s Českem, Polskem a Maďarskem mohou být zahájeny rozhovory o vstupu. Naopak Slovensko toto doporučení nezískalo, příčinou byla vnitropolitická situace a výhrady EK respektování demokracie a lidských práv v této zemi. V roce 1997 na lucemburském summitu EU byly pak vstupní rozhovory s Českem, Polskem a Maďarskem zahájeny, Slovensko se stalo součástí tzv. druhé vlny, nicméně na summitu v Helsinkách o dva roky později bylo rozhodnuto o tom, nedělat rozdíly mezi oběma skupinami kandidátských zemí a Slovensko se tak dostalo na stejnou úroveň jako ostatní země V4.

Důležitým prvkem vstupu do EU bylo přijetí souboru evropského práva, tzv. *acquis*, ze strany kandidátských států. To bylo rozděleno do 31 kapitol a o každé z nich se vyjednávalo zvlášť. Jasně se pak spory a rozdílné zájmy visegrádských zemí

---

²¹⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*, s. 101.

ukázaly při jednání o Smlouvě o ústavě pro Evropu či o finančním výhledu na léta 2007-2013. Celkově tak lze konstatovat, že během jednání o vstupu do EU převážil individuální přístup nad vzájemnou spoluprací. Visegrádské fórum pak fungovalo jako prostor pro výměnu názorů. Navíc vzájemnou kooperaci velmi ztěžoval fakt, že každá z kandidátských zemí vyjednávala s EU samostatně na bilaterálním základě.

Tzv. východní rozšíření Evropské unie rovněž znamenalo velkou zátěž pro samotnou EU. Jednak o členství usilovalo doposavad nejvíce kandidátů, navíc šlo o země v mnoha ohledech méně vyspělé než „staří“ členové. Rovněž sama Evropská unie tak musela uskutečnit vnitřní institucionální reformy, aby byla schopná nové země pojmout. Fakticky se tak visegrádská kooperace v tomto období odehrávala prostřednictvím schůzek premiérů a prezidentů členských zemí. Na nich se projednávaly témata týkající se společných zájmů. Koordinovaly se společná stanoviska v zahraničněpolitické a bezpečnostní oblasti a byla vyslovena podpora tzv. občanské dimenzi visegrádské kooperace, což se projevilo hlavně zřízením Mezinárodního visegrádského fondu. Rovněž došlo k časové koordinaci referend o vstupu do EU či spolupráci týkající se Schengenských dohod. Dalšími oblastmi kooperace bylo plánování společných vojenských projektů, rozvoj infrastruktury či diverzifikace dodávek strategických surovin. Vedle premiérů a prezidentů se rovněž k rokovaním scházeli příslušní resortní ministři, vysocí státní úředníci, představitelé parlamentů zemí V4, na neformální, občanské rovině se pak konaly různé společenské, kulturní a sportovní akce, či setkání zástupců samospráv.

Naopak v jiných oblastech se kooperace nezdařila. Sem spadá výše zmíněné jednání o tzv. evropské ústavě, postoj k přechodným obdobím ze strany stávajících členů Unie nebo společná harmonizace vízové politiky zemí V4 směrem k východním státům. Přes všechny peripetie však nakonec úsilí visegrádských zemí bylo úspěšné a všechny společně v roce 2004 vstoupily do Evropské unie.

Pokračování visegrádské kooperace po vstupu Česka, Polska a Maďarska do NATO dokazuje, že k fungujícímu mezinárodnímu režimu je nezbytná vůle zúčastněných zemí. Tuto hypotézu rovněž zdůrazňuje fakt, že kdykoliv se zájmy visegrádských zemí dostaly do rozporu, zvolila si každá z nich individuální postup. Ukázalo se tedy, že ač V4 jako mezinárodní režim formálně fungovala, v konkrétních bodech zvítězily zájmy jejích jednotlivých účastníků.

6. Visegrádská spolupráce po ukončení euroatlantické integrace

Další vývoj visegrádské kooperace

To, že vstup zemí V4 do NATO a EU neznamena konec vzájemné spolupráce, potvrdila *Kroměřížská deklarace* podepsaná premiéry Česka, Slovenska, Polska a Maďarska. Význam této deklarace spočívá v tom, že vzešla z prvního setkání ve formátu V4 právě po završení euroatlantické integrace zúčastněných států²¹⁹. Vstupem do Evropské unie totiž došlo k naplnění původních cílů kooperace, což vyvolalo otázky nad budoucím smyslem visegrádské spolupráce. K tomu přispěla i neschopnost společného postupu v závěrečné fázi přístupových jednání. Dalším důležitým krokem k udržení spolupráce ve formátu V4 bylo rozhodnutí premiérů navýšit příspěvek jednotlivých zemí do Mezinárodního visegrádského fondu ze 600 000 na 750 000 eur.

V Kroměřížské deklaraci vyjádřily visegrádské země vůli dále spolupracovat v otázkách spojených s Evropskou unií. To platilo například v oblasti příští finanční perspektivy, strukturální politiky apod. V Kroměříži bylo rozhodnuto o tom, že jednání na tato témata budou pokračovat na úrovni státních tajemníků. Zároveň byl deklarován záměr zemí V4 o spolupráci se svými nejbližšími partnery ve střední Evropě, tedy zejména s dalšími členy EU Rakouskem a Slovinskem. Další důležitou roli spatřovala V4 ve své historické zkušenosti, již hodlala využít ve prospěch zemí východní a jihovýchodní Evropy usilujících o sblížení se s Evropou. Tuto svoji zkušenost hodlala Čtyřka rovněž využít k formování politiky EU vůči těmto zemím²²⁰.

Kroměřížská deklarace

12. května 2004 se v moravské Kroměříži sešli premiéři všech čtyř zemí Visegrádské skupiny, konkrétně za Českou republiku Vladimír Špidla, za Maďarsko Péter Medgyessy, za Polsko Marek Belka a za Slovensko Mikuláš Dzurinda. Výsledkem byl dokument z názvem *Deklarace předsedů vlád České republiky, Maďarské republiky, Polské republiky a Slovenské republiky o spolupráci zemí Visegrádské skupiny po jejich přistoupení k Evropské unii*. V ní premiéři zemí V4 s „plným uspokojením“ konstatují, že základní cíle stanovené ve Visegrádské deklaraci

---

²¹⁹ PLÍŠEK, Jaromír. Visegrád se osvědčil a má budoucnost, s. 19.

²²⁰ Tamtéž, s. 20.

z roku 1991 byly dosaženy²²¹. Zároveň se zavazují k rozvoji další spolupráce zemí čtyřky jako členů Evropské unie a Severoatlantické aliance.

Země V4 pokládaly svoje přistoupení k euroatlantickým strukturám za významný krok ke znovusjednocení Evropy a za historický mezník na cestě jejich demokratické transformace, integračního úsilí a vzájemné spolupráce. V Deklaraci se zároveň tvrdí, že integrace zemí V4 do euroatlantických struktur otevírá nové příležitosti a zároveň představuje nové výzvy pro jejich další spolupráci v oblasti společných zájmů. Podle Deklarace bude spolupráce Visegrádské čtyřky pokračovat zaměřením se na regionální aktivity a iniciativy vedoucí k posílení středoevropské identity²²². Spolupráce pak měla být podle textu založena na konkrétních projektech a udržet si svůj pružný a otevřený charakter.

Země Visegrádské skupiny se rovněž v Deklaraci přihlásily k naplnění společných cílů a úkolů Evropské unie a k úspěšnému pokračování evropské integrace. Zopakovaly rovněž svůj závazek k rozšiřovacímu procesu EU. Země V4 byly připraveny pomáhat uchazečům o členství v Unii sdílením a předáváním svých znalostí a zkušeností. Čtyřka byla rovněž připravena využít svých regionálních a historických zkušeností při utváření a implementaci politiky EU směrem k zemím východní a jihovýchodní Evropy. Země uskupení se rovněž přihlásily k úzké spolupráci se svými nejbližšími partnery ve středoevropském regionu. Byly rovněž připraveny spolupracovat v určitých oblastech společného zájmu se státy v rámci širšího regionu, s jinými regionálními uskupeními v Evropě, stejně jako se třetími zeměmi i mezinárodními organizacemi.

Premiéři zemí Visegrádu také vyjádřili svoje hluboké přesvědčení, že další spolupráce mezi jejich zeměmi „založená na staletích vzájemně propojené historie a na shodném politickém, ekonomickém a společenském vývoji v uplynulých desetiletích, obohatí společenství evropských národů a přispěje k vytvoření znovusjednocené, demokratické a prosperující Evropy“²²³.

6.2.1 Hlavní linie budoucí visegrádské kooperace

Součástí Kroměřížské deklarace byl rovněž dokument definující základní směr dalšího vývoje Visegrádské skupiny (*Guidelines of the Future Areas of Visegrad*

---

²²¹ *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on Cooperation of the Visegrád Group Countries After Their Accession to the European Union* [online].

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

Cooperation). Budoucnost visegrádské spolupráce byla rozdělena do několika skupin. První z nich tvořila spolupráce v rámci V4. Sem spadají oblasti kultury, vzdělání, mládeže a vědy, další posilování tzv. občanské dimenze visegrádské spolupráce a to v rámci struktur MVF, přeshraniční spolupráce, infrastruktura, životní prostředí, boj s terorismem, organizovaným zločinem a nelegální migrací, schengenská spolupráce, zvládání následků přírodních pohrom, výměna názorů na možné rozšíření spolupráce do oblastí pracovní a sociální politiky, výměna zkušeností s rozvojovou pomocí a oblast zbrojního a obranného průmyslu²²⁴.

Další oblastí byla spolupráce v rámci EU. Sem patří konzultace a spolupráce v oblastech společného zájmu, aktivní podíl na tvorbě SZBP včetně evropské politiky sousedství a evropské strategie k zemím západního Balkánu, spolupráce v rámci tzv. třetího pilíře, tedy v oblastech justice a vnitra, Schengenu či vízové politiky, vytváření nových možností a forem spolupráce v rámci Evropského hospodářského prostoru, spolupráce při přípravě jednotlivých států na připojení k EMU a aktivní účast na tvorbě EBOP, což by mělo přispět k posílení a prohloubení vazeb mezi EU a NATO.

Dále následuje spolupráce s dalšími partnery, kam spadá kooperace s ostatními středoevropskými zeměmi, spolupráce s kandidáty na vstup do EU a NATO a podpora reforem nutných pro jejich euroatlantickou integraci, spolupráce na účinném zavádění kooperačních programů mezi kandidátskými zeměmi a EU/NATO, spolupráce s dalšími regionálními uskupeními, státy a organizacemi. Poté následuje kapitola věnovaná spolupráci v rámci NATO a dalších mezinárodních organizací. Do této kategorie patří spolupráce na obraných schopnostech Aliance, závazek k posilování transatlantické solidarity a koheze, využití zkušeností zemí V4 směrem k zemím usilujícím o vstup do euroatlantických uskupení, spolupráce v rámci mezinárodního společenství v oblasti nových bezpečnostních hrozeb obzvláště pak v boji s mezinárodním terorismem, spolupráce v rámci OBSE v oblastech společného zájmu, spolupráce a výměna informací v rámci mezinárodních organizací (OSN, Rada Evropy, OECD atd.) a možná vzájemná podpora kandidátů na posty v rozličných mezinárodních organizacích a jejich orgánech²²⁵.

Nakonec je definován mechanismus vzájemné spolupráce. Sem spadá kooperace na vládní úrovni, konkrétně rotační předsednictví obměňující se po roce, kdy každá předsednická země měla vypracovat program. Dále setkávání příslušných

---

²²⁴ *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation* [online].

²²⁵ Tamtéž.

resortních ministrů a to ve formátech V4 a V4+, komunikace národních koordinátorů pro Visegrád, konzultace za účelem zajištění pokračování dlouhodobé visegrádské kooperace, jeden oficiální summit premiérů V4 za rok a to na konci každého předsednictví, neformální setkávání premiérů a ministrů zahraničních věcí před setkáními v rámci různých mezinárodních organizací a spolupráce stálých zástupců při EU a NATO v Bruselu, stejně jako při dalších mezinárodních organizacích (OBSE, OSN, Rada Evropy, OECD, WTO a další)²²⁶. Nakonec jsou zmíněny struktury Mezinárodního visegrádského fondu, setkávání prezidentů zemí V4 a spolupráce mezi parlamenty visegrádských zemí.

Oblasti visegrádské kooperace

Každá ze zemí předsedajících Visegrádské skupině vypracovala vlastní program definující hlavní priority jejího předsednictví. Ty byly rozděleny do jednotlivých oblastí, přičemž lze vysledovat trend, kdy každá další předsednická země rozpracovávala svůj program do stále větších podrobností. Každý z předsednických programů si pak stanovuje cíle v oblasti politické spolupráce. Na počátku do této kategorie spadala podpora integrace zemí V4 do euroatlantických struktur, dále pak podpora slovenského úsilí o členství v NATO a posilování identity V4 jako regionální záruky politické a hospodářské stability²²⁷. Zmíněna byla také časová koordinace referend o přistoupení zemí V4 k EU²²⁸.

Spolupráce se rovněž rozšiřuje i na třetí země a další regionální uskupení. Sem spadá spolupráce V4 se zeměmi Beneluxu, Severskou radou, Ukrajinou Běloruskem, Moldávií a dalšími zeměmi Společenství nezávislých států nebo se státy západního Balkánu. Plánováno bylo rovněž setkávání hlavních vyjednávačů Čtyřky s partnery z důležitých členských států Evropské unie²²⁹. Na programu se objevila i kooperace V4 s Kanadou týkající se poskytování rozvojové pomoci třetím zemím a konzultace expertů V4-Velká Británie. Posouzena měla být také možnost společné prezentace V4 v Bruselu při příležitosti přistoupení k EU. Dále se hovoří o setkání týkající se výsledků mezivládní konference, příprav na ratifikaci Smlouvy ustanovující Ústavu pro Evropu, prvních voleb do Evropského parlamentu a výhledů na další rozšiřování

---

²²⁶ *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation* [online].

²²⁷ *2000/2001 Polish Presidency* [online].

²²⁸ *2002/2003 Slovak Presidency* [online].

²²⁹ Tamtéž.

EU. Konzultovat se měl také přístup k budoucnosti kohezní politiky EU, k finančnímu výhledu Unie a k zavedení společné evropské měny euro²³⁰.

Mezi partnery Visegrádské skupiny se rovněž objevilo Japonsko. Zmíněna je snaha o koordinaci aktivit V4 s ohledem na podporu přibližování Ukrajiny k EU a NATO a rovněž výměna názorů mezi státy V4 týkající se budoucího směřování Unie, její globální role a možností účinnější regionální spolupráce v jejím rámci²³¹. S ohledem na pozici Slovenské republiky jako nestálého člena Rady bezpečnosti OSN v období 2006-2007 hodlala Bratislava informovat své partnery o aktivitách Rady a věnovat náležitou pozornost jejich názorům a postojům. V oblasti podpory integračního procesu ve východní a jihovýchodní Evropě hodlala Čtyřka rozvíjet svoji činnost v souladu s principy Evropské politiky sousedství. Další prioritou byla podpora a pomoc reformám v oblasti jižního Kavkazu. Co se týče rozšiřování Evropské unie, V4 chtěla poskytovat kandidátům i potenciálním kandidátským zemím o členství v EU politickou i technickou pomoc ve formě know-how, jež získala prostřednictvím vlastních zkušeností s transformačním a přístupovým procesem²³².

Zmíněna je dále spolupráce ve formátu V4+ a to v podobě regionálního partnerství s Rakouskem a Slovinskem. Země V4 se snažily uspět při svých jednáních s USA a odstranit asymetrii v udělování víz do Spojených států mezi starými a novými členy EU a nakonec dosáhnout bezvízového styku s USA. Podobně jednala V4 s Kanadou se stejným cílem dosáhnout bezvízového styku. Vedle toho se všechny visegrádské země připravovaly na vstup do eurozóny. V této oblasti se hovoří o nutnosti vyměňovat si informace v záležitostech reálné a nominální konvergence, fiskální konsolidace a institucionálních aspektů příprav na zavedení eura.

Zmíněn byl také rozvoj Evropské politiky sousedství, euroatlantická integrace zemí západního Balkánu, vstup Albánie a Chorvatska do NATO byl označen jako historický mezník²³³. Zmíněna byla podpora rychlého podpisu a ratifikace přístupové smlouvy s Chorvatskem, podpora Makedonie v úsilí přiblížit se k EU a stát se plnoprávným členem NATO, podpora úsilí Bosny a Hercegoviny a Černé Hory o vstup do NATO a rozvoj základních vztahů mezi NATO, EU a Srbskem. Zmíněno je rovněž Kosovo a snaha najít řešení pro otevření evropské perspektivy pro jeho obyvatele.

---

²³⁰ 2003/2004 Czech Presidency [online].

²³¹ 2006/2007 Slovak Presidency [online].

²³² 2007/2008 Czech Presidency [online].

²³³ 2009/2010 Hungarian Presidency [online].

Zmíněna je výměna zkušeností v oblasti týkající se dopadů světové finanční a hospodářské krize, nebo konzultace mezi V4 a Státem Izrael o asociační dohodě mezi EU a Izraelem a posilování vzájemných vztahů, stejně jako o blízkovýchodním mírovém procesu²³⁴. Hovořilo se také o prezentaci a propagaci visegrádské spolupráce v hlavních městech členů EU. Zvláštní podkapitola je věnována nově vznikající Evropské službě pro vnější činnost (EEAS). Hovoří se o společných konzultacích témat souvisejících s vytvářením a činností EEAS, sdílení zkušeností i koordinaci společného přístupu, vzdělávání a umísťování národních diplomatů do EEAS, metodách a praxi výběru personálu EEAS, agendě a kompetencích této služby a o obsazování určitých (obzvláště vyšších) míst v Evropské službě pro vnější činnost²³⁵.

Text se dále věnuje spolupráci při využívání diplomatických služeb a konzulární a vízové pomoci. Byl vysloven záměr usilovat o užší spolupráci při poskytování pomoci občanům zemí V4 ve třetích zemích, kde nemají visegrádské země vlastní diplomatickou misi či konzulát nebo pokud je tuto misi obtížné kontaktovat, např. ve velkých zemích. Dále je zmíněna formalizace dohod o vzájemném zastoupení při vydávání víz občanům třetích zemí když konkrétní země V4 v této zemi nemá vlastní diplomatické zastoupení. Za tím účelem se bude hledat vzájemné podpora pro efektivnější, nebo dokonce sdílené využití pozemků a budov ve vlastnictví zemí V4, zmíněno je i možné společné využívání budov ve vybraných zemích.

Další rozpracovaná oblast visegrádské kooperace se týká hospodářské spolupráce. Sem spadá dohled nad trhem v souvislosti s harmonizací s právem EU²³⁶. Dále je zmíněna spolupráce nevládních organizací na ochranu spotřebitelů a harmonizace mezinárodních dohod ekonomické povahy se smluvní bází EU. Konzultovat se rovněž měl rozvoj obchodních vztahů mezi visegrádskými zeměmi a sektor malých a středních podniků. Dále bylo zmíněno posílení vztahů v sektorech dodávek automobilových náhradních dílů, těžkého chemického průmyslu, petrochemického průmyslu a malých a středních podniků a zvýšení výkonnosti a konkurenceschopnosti visegrádských ekonomik.

Další důležitou oblastí visegrádské kooperace je energetika. Zde je zmíněno vytváření strategických zásob ropy a ropných produktů, možnost koordinace

---

²³⁴ 2009/2010 Hungarian Presidency [online].

²³⁵ 2010/2011 Slovak Presidency [online].

²³⁶ 2002/2003 Slovak Presidency [online].

energetických politik a výměna informací o aktuálních problémech energetického sektoru a zavádění *acquis communautaire* v této oblasti²³⁷. Dále se píše o koordinaci postojů týkajících se transevropské sítě elektrické energie a dalších projektů ve společném zájmu, konzultacích týkajících se přepravy plynu, bezpečnosti jeho zásob a využití systému plynovodů zemí V4 a systému Nabucco²³⁸.

Zmíněno je rovněž dokončení chybějící spojnice Balt-Jadran pro zemní plyn. K rozvoji by mělo dojít i v oblasti liberalizace trhu zemním plynem. Zmíněno je efektivní využívání energie a obnovitelné zdroje, hovoří se i o výrobě elektřiny z jádra. Hovoří se také o analýze možností vytvoření společných podzemních zásobníků zemního plynu pro visegrádské země, pokračování využívání finančních prostředků ze strukturálních fondů na zvyšování energetické efektivity a o podpoře společných regionálních projektů²³⁹.

Navržena byla spolupráce s implementací klimatického energetického balíčku a s posouzením možných společných projektů v oblasti obnovitelných zdrojů energie a energetické bezpečnosti. Hlavním cílem je zajistit bezpečnost dodávek prostřednictvím diverzifikace zdrojů a přepravních cest, s vědomím potřeby zajistit alternativní přepravní cestu pro ropu pro případ, že by byla přerušena dodávka prostřednictvím ropovodu Družba. Dále se píše o lepším propojení plynovodů tak, aby je bylo možné použít pro dodávky v případě nouze a to i včetně možnosti zpětného toku zemního plynu. Hlavní prioritou bude uskutečnit severojižní propojení přes všechny visegrádské země mezi plánovanými terminály kapalného zemního plynu v Polsku a Chorvatsku.

Visegrádská spolupráce se rovněž týkala oblasti obrany. Zmiňuje se podpora členství Slovenska v NATO a spolupráce v rámci programu Partnerství pro mír. Pozornost měla být věnována i spolupráci při mírových operacích (peacekeeping operations)²⁴⁰. Spolupráce se měla rozvíjet v oblasti zbrojního průmyslu, vojenského nákupu, výzkumu a vývoje a armádní modernizace. Dále se hovoří o pokračování projektu modernizace vrtulníků Mi-24 a rovněž o formulaci nových modernizačních projektů. Pokračovat měla též kooperace v oblasti personální politiky a vzdělávání. Spolupráce se měla zaměřit i na možnost vytvořit společnou jednotku v rámci EU (tzv. battle group) ze zemí V4, pracovat se mělo ve prospěch euroatlantické

---

²³⁷ 2002/2003 Slovak Presidency [online].

²³⁸ 2004/2005 Polish Presidency [online].

²³⁹ 2009/2010 Hungarian Presidency [online].

²⁴⁰ 2002/2003 Slovak Presidency [online].

perspektivy Ukrajiny a Gruzie a to prostřednictvím poskytnutí zkušeností visegrádských zemí se vstupem do EU a NATO²⁴¹.

Visegrádská skupina se zaměřila i na kooperaci v oblasti kultury. Státy V4 měly spojit svoje úsilí při prezentaci kulturních hodnot regionu a to konkrétně na bienále v Benátkách v červnu 2001. Konat se rovněž měl každoroční folklorní festival. K dalším aktivitám v oblasti kultury patřila Mezinárodní visegrádská cena, mezinárodní konference o národních podobách euromincí, které měli navrhnout studenti uměleckých škol²⁴², společná výstava mladých průmyslových designérů ze zemí V4 v Londýně, visegrádský knihovnický projekt a projekt zaměřený na společné vydání nahrávek méně známých skladatelů ze států Visegrádu²⁴³.

Mezi další kulturní projekty patřila antologie visegrádské literatury nebo visegrádský knihovnický projekt. Dále byla zmíněna digitalizace knihoven a důležitost evropských fondů a dalších zdrojů pro kulturní rozvoj²⁴⁴. Konkrétně je pak zmíněn společný kulturní program umělců V4 v Bruselu při příležitosti dvacátého výročí Visegrádské skupiny a k tomu další společný projekt uskutečněný v hlavním městě předsednické země Čtyřky. Dále se program předsednictví V4 věnuje spolupráci televizních a rozhlasových stanic veřejné služby.

Visegrádská spolupráce se rozšířila i do oblasti vzdělání. Zde měly probíhat konzultace v oblasti přípravy na čerpání prostředků z Evropského sociálního fondu, či mělo dojít k vytvoření fóra visegrádských zemí pro koordinaci obsahu učebnic v rámci programu Rady Evropy pro výuku dějin dvacátého století. Měly být rovněž spuštěny programy na výuku jazyků a zmíněna je i možnost vzniku společného slovníku členů V4²⁴⁵. Pokračovat měla též podpora dvojjazyčné školy v Čadci a podpora spolupráce univerzit zemí Čtyřky v rámci výměnného programu CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies).

Hovořilo se rovněž o tématech vztahujících se k problémům sekundárního a odborného vzdělávání, o výměně studentů středních škol či o problémech speciálního vzdělávání. Konzultovat se měly také záležitosti vzdělávání národnostních a etnických minorit, se zvláštním důrazem na romské komunity. Zavést se měl visegrádský program stipendií financovaný Mezinárodním visegrádským fondem. Podpořena byla

---

²⁴¹ 2008/2009 Polish Presidency [online].

²⁴² 2004/2005 Polish Presidency [online].

²⁴³ 2005/2006 Hungarian Presidency [online].

²⁴⁴ 2009/2010 Hungarian Presidency [online].

²⁴⁵ 2001/2002 Hungarian Presidency [online].

rovněž iniciativa univerzity v Oxfordu na vytvoření stálé výuky dějin střední a východní Evropy.

Dalším polem působnosti zemí V4 byly oblasti mládeže, sportu a drog. Spolupráce v oblasti mládeže měla probíhat formou setkávání mladých lidí ze zemí V4 za přispění vládních i občanských organizací. V oblasti sportu se měla rozvíjet podpora vzájemné olympijské kandidatury a konzultace o sportovní politice, možný společný postup ve sportovní diplomacii a udržování kontaktů s příslušnými úřady EU. V oblasti drog měla proběhnout diskuse na vrcholné úrovni s účastí příslušných ministrů. Dále měl proběhnout seminář právních expertů o balkánské drogové cestě, rovněž se měla dále rozvíjet přeshraniční kontrola v oblasti drog²⁴⁶. Zmíněna jsou rovněž antidopingová témata a možné společné využití sportovních zařízení v zemích Čtyřky. Zmíněny jsou i konzultace národních olympijských výborů V4 týkající se bližší spolupráce.

Spolupráce zasahovala také do vnitřních záležitostí. Padla zmínka o spolupráci v oblastech správy hranic a problematiky cizinců, ilegální migrace, obchodu s lidmi, pašování zbraní, mezinárodního zločinu a boji s terorismem. Dále měly proběhnout porady o implementaci Schengenské smlouvy a o spolupráci zaměřené na realizaci Schengenského informačního systému. Měla rovněž pokračovat výměna informací mezi orgány zodpovědnými za ochranu hranic, kam měla být rovněž zapojena Ukrajina. Pokračovat měla spolupráce mezi členy V4 a Rakouskem v pracovních skupinách zaměřených na boj s mezinárodním organizovaným zločinem, s krádežemi vozidel, pašováním zbraní a jaderného materiálu, počítačovými zločiny, korupcí, nelegálním obchodem s lidmi a extremismem. Uskutečnit se mělo setkání velitelů policejních sborů a velitelů jednotek zodpovědných za ochranu hranic²⁴⁷. Zmíněna byla možnost společného působení policejních jednotek na vnitřních hranicích. Zmíněna byla také výměna zkušeností se zaváděním bilaterálních místních smluv o pohraničním styku. Jedním z cílů bylo také usnadnit vymáhání sankcí proti řidičům, kteří spáchají přestupek v jiném státě než v tom, kde je registrován jejich vůz²⁴⁸.

Visegrádská spolupráce v oblasti vnitřních záležitostí se měla dále zaměřit na očekávané rozšíření schengenského prostoru, další zjednodušení vízového procesu pro země západního Balkánu a záležitosti migrace. V oblasti migrace chtěla V4 pokračovat v rozvoji východní a jihovýchodní dimenze evropské politiky migrace.

²⁴⁶ 2001/2002 Hungarian Presidency [online].

²⁴⁷ 2002/2003 Slovak Presidency [online].

²⁴⁸ 2009/2010 Hungarian Presidency [online].

V oblasti schengenského prostoru vyslovila V4 podporu pro ambice Bulharska a Rumunska vstoupit do tohoto prostoru v březnu 2011.

Visegrádská spolupráce probíhala i v oblasti justice. Spolupráce měla být rozvíjena v oblasti změny role státních orgánů řídicích justici, zkušenostech se zaváděním konvencí Rady Evropy v oblasti poskytování právní ochrany a také rozvoje akčních plánů při zavádění *acquis* v této oblasti. Zmíněna je také harmonizace práva v oblasti nelegálního obchodu s lidmi a sexuálního zneužívání dětí. Prodiskutovat se rovněž měla transformace soudního systému, rychlost soudních procesů a boj s korupcí.

Další kapitolu visegrádské spolupráce tvoří doprava. Zde se hovoří o podpoře přepravy šetrné k životnímu prostředí, tedy hlavně přepravy železniční. V oblasti veřejné silniční infrastruktury je zmíněno prozkoumání možností rozvoje severojižní dopravní infrastruktury, dále poskytování vzájemného přístupu do dopravních databází nebo zhodnocení zkušeností při otevírání hranic EU. Je také zmíněna výměna zkušeností s výběrem dálničních poplatků prostřednictvím známek²⁴⁹. Vedle toho se hovoří i o systému Galileo a jeho využití v jednotlivých zemích, kohezních a strukturálních fondech a o výměně zkušeností s čerpáním těchto fondů. Akcentována byla též témata budování transevropské dopravní sítě, podpora rozvoje mezinárodních železničních koridorů pro nákladní dopravu a silniční infrastruktury v rámci transevropské dopravní sítě (TEN-T) a možnosti rozvoje a budování společných vodních cest.

Spolupráce zemí V4 zahrnuje i environmentální oblast. Zmíněno je vypracování společného programu péče o životní prostředí zemí V4. Dále se hovoří o spolupráci při rozvoji průmyslu šetrného k životnímu prostředí. Konkrétní spolupráce pak měla probíhat při vytváření přeshraničních chráněných oblastí a jejich správě, při snižování rizika přeshraničního znečištění a při kontrole pohybu odpadu přes hranice. Hovoří se i o spolupráci v oblasti vážných průmyslových havárií s možnými přeshraničními dopady. Dále je zmíněna výměna poznatků s odstraňováním environmentálních zátěží, spolupráce na budování sítě rezervací Natura 2000 nebo spolupráce při zavádění mezinárodních úmluv²⁵⁰. Hovoří se i o spolupráci v oblasti klimatické změny a z toho plynoucí kooperaci v energetice, například při snižování energetické náročnosti či v sektoru obnovitelných zdrojích

---

²⁴⁹ 2001/2002 Hungarian Presidency [online].

²⁵⁰ 2006/2007 Slovak Presidency [online].

elektriny²⁵¹. Dále měla probíhat výměna zkušeností s prodejem emisních povolenek. Zahájena byla spolupráce mezi představiteli národních parků.

Další oblastí kooperace je sféra turistického ruchu. Mělo dojít k růstu turistického ruchu mezi zeměmi V4, spolupráce se měla rozvíjet i při podpoře přílivu turistů ze třetích zemí do států Čtyřky²⁵². Další formou spolupráce byly společné propagační kampaně například ve Spojených státech, Brazílii, Číně nebo v Japonsku, dále společná účast reprezentantů jednotlivých národních turistických organizací V4 na mezinárodních veletrzích cestovního ruchu, udržování společné webové stránky, vydávání propagační brožury o visegrádkém regionu, vydávání turistických map, distribuce propagačního filmu, tzv. road-shows a studijní cesty pro zahraniční žurnalisty. Spolupráce v oblasti turistického ruchu se později rozvíjela pod heslem: „*Evropský kvartet – jedna melodie*“. Nabízet se měly exkurze pro zahraniční novináře a turistické operátory za účelem zahrnutí destinací ve visegrádkých zemích do katalogů cestovních kanceláří, magazínů o cestovním ruchu a do denního tisku.

Dále se visegrádké země snažily o kooperaci v sektoru místního rozvoje. Zde mělo dojít ke spolupráci při přípravě na čerpání peněz ze strukturálních fondů a z Fondu koheze, při přípravě programových dokumentů a při vyjednávání s EU. Zmíněn je také rozvoj měst, jejich obnova a konkurenceschopnost, renovace a energetické modernizace budov a přeshraniční spolupráce²⁵³.

Spolupráce zemí Visegrádké skupiny se týkala i agrárního sektoru. V této oblasti se zmiňuje bezpečnost a dohled nad kvalitou potravin. Dále se hovoří o kooperaci při tvorbě politik v oblasti geneticky modifikovaných potravin a ochrany spotřebitele. V oblasti obchodu zemědělskými výrobky se měly řešit přímé platby zemědělcům v rámci SZP. Dále měla probíhat výměna informací a možná spolupráce týkající se čerpání finančních prostředků v rámci Společné zemědělské politiky EU, koordinace stanovisek zemí V4 ve vztahu k EU vzhledem k ochraně domácího trhu před importem citlivých produktů a zachování exportních rabatů pro určité zboží vyvážené do třetích zemí. Pozornost se věnovala reformě SZP²⁵⁴. Píše se rovněž o společném směřování V4 při opatřeních na zmírnění zneužívání monopolního postavení ze strany nadnárodních řetězců vůči dodavatelům a výrobcům. Hovořilo se také o společném postupu při minimalizaci rozdílů mezi starými a novými členskými

---

²⁵¹ 2007/2008 Czech Presidency [online].

²⁵² 2002/2003 Slovak Presidency [online].

²⁵³ 2005/2006 Hungarian Presidency [online].

²⁵⁴ 2007/2008 Czech Presidency [online].

státy a zajištění stejného zacházení v rámci SZP po roce 2013. Společně měly rovněž postupovat vnitrozemské státy V4 bez přístupu k námořním přístavům při organizaci trhu s obilím v rámci EU, což znamenalo finanční pomoc z unijního rozpočtu vnitrozemským státům na přepravu obilí k moři a říčním přístavům²⁵⁵.

Další oblastí kooperace v rámci V4 je zdravotnictví. Zmíněna je přeshraniční spolupráce při poskytování zdravotní péče²⁵⁶. Měly být sepsány příručky pro pacienty vysvětlující jak se dostat ke zdravotní péči v sousední zemi V4 a vyměňovat se rovněž měly zkušenosti s uzavíráním přeshraničních dohod mezi zdravotními pojišťovkami a nemocnicemi. Druhá oblast se pak týká oblasti veřejného zdraví, kde se hovoří o podpoře seniorů v zájmu o zdravější životní styl, výchově mladých lidí v oblasti péče o zdraví a nakonec jsou zmíněny vzdělávací programy pro mládež zaměřené na prevenci zneužívání alkoholu a drog a na podporu zdravého životního stylu. Zmíněna je též organizace služeb zdravotní péče, vzdělávání lékařů a jejich další výuka, finanční ohodnocení a sledování efektivity práce lékařů a zhodnocení kvality jejich práce²⁵⁷. Hovoří se rovněž o sledování nadváhy a obezity u dětí a mladistvých a o zlepšení norem a kvality jídla ve školních jídelnách.

Spolupráce V4 zasahuje i do oblasti sociálních záležitostí. Od zemí V4 se očekávalo, že vypracují dlouhodobou strategii pro zlepšení postavení romské populace a zároveň bylo navrženo, aby se vlády Čtyřky společně zasadily o posílení rozvojových cílů pro romskou populaci ve finančním výhledu EU pro roky 2007-2013. Dále se mluvilo o politice zaměstnanosti, spolupráce měla probíhat v oblasti rozvoje přeshraničních zaměstnaneckých vztahů, výměně údajů o pracovním trhu, nových formách zaměstnanosti nebo prozkoumání příležitostí pro zaměstnanost v zemích Beneluxu. V sektoru práce a sociálních záležitostí se dále pozornost zaměřila na výměnu zkušeností při zaměstnávání cizinců ze třetích zemí s důrazem na nelegální zaměstnávání. Vedle toho byla zmíněna výměna zkušeností mezi státy V4 týkajících se výběru a hrazení poplatků sociálního zabezpečení, zdravotního pojištění a daní.

Visegrádská kooperace se týká také informačních technologií a telekomunikací. Zde se měla uskutečnit pravidelná setkávání odborníků²⁵⁸. Tématy byly informační společnost, příprava na vstup do EU, větší penetrace internetu, výstavba širokopásmových sítí či propojovací poplatky. Dále se hovořilo o financování

---

²⁵⁵ 2010/2011 Slovak Presidency [online].

²⁵⁶ 2006/2007 Slovak Presidency [online].

²⁵⁷ 2007/2008 Czech Presidency [online].

²⁵⁸ 2003/2004 Czech Presidency [online].

informačních technologií a informační společnosti v rámci strukturálních fondů a programů Společenství.

Spolupracuje se i v oblasti cel. Zde se mělo uskutečnit setkání ředitelů národních celních organizací s cílem stanovit konkrétní oblasti visegrádské spolupráce a vytvořit expertní skupiny k jejich zavedení²⁵⁹. Dále hlavními tématy byly elektronická cla, zlepšení kvality služeb poskytovaných orgány celní správy podnikatelské sféry nebo ochrana duševního vlastnictví. V celních záležitostech se hovořilo o rozvoji elektronické správy cel, větším povědomí mezi podnikateli ohledně plánovaných aktivit a změn týkajících se celní legislativy, dále o prevenci porušování celních regulací a prevenci a vyšetřování přeshraničního zločinu.

Následuje oblast výzkumu a vývoje. Mezi navrhované oblasti spolupráce patřilo budování společného postoje V4 vzhledem k evropské politice výzkumu, možnost vytváření konsorcií pro vědce a podnikatele, vytváření center excelence pro investice na zelené louce, rozvoj regionálních vědeckých center, vzájemné využívání přístrojů, průmyslové parky, logistická centra, centra inovací a technologické inkubátory. Další oblastí kooperace bylo financování vědy a výzkumu z národních i evropských zdrojů, zajištění kapitálu, spolupráce mezi průmyslovou a akademickou sférou, organizování výměn mladých vědců a techniků nebo podpůrné programy pro návrat vědců do země jejich původu. Společné aktivity dále zahrnují zvláštní ocenění pro mladé výzkumníky, letní školy pro mladé vědce a vydávání časopisu *The Central European Journal of Social Sciences and Humanities*²⁶⁰.

Další oblastí je veřejná správa. Zde se hovořilo o její modernizaci, informačních systémech a školení úředníků, roli regionů a hledání nejlepších podob spolupráce mezi státní správou a samosprávou²⁶¹. Zmiňuje se rozdělení moci mezi centrální vládou a místními samosprávami, dále možnost rozšiřování místní demokracie, posilování participace občanů na místním veřejném životě a podpora přeshraniční místní spolupráce. Diskutovat se rovněž mělo o zvyšování efektivity veřejné správy a o posilování její kvality. Nakonec text hovoří o školení zaměstnanců ve veřejné správě, boji s korupcí a systému přezkušování úředníků.

Spolupráce probíhá rovněž v oblasti zvládání následků přírodních pohrom. Zde se hovoří o setkání generálních ředitelů, odborném workshopu a cvičení záchranných

---

²⁵⁹ 2004/2005 Polish Presidency [online].

²⁶⁰ 2010/2011 Slovak Presidency [online].

²⁶¹ 2005/2006 Hungarian Presidency [online].

složek²⁶². Spolupráce měla rovněž probíhat mezi řídicími orgány požární ochrany, ochrany obyvatel a plánování pro nouzové situace. Co se týče civilní ochrany, zde bude spolupráce zaměřena hlavně na chemickou, biologickou, radiologickou a jadernou bezpečnost, proto plánovalo Slovensko a Česko společné cvičení chemických laboratoří²⁶³.

---

²⁶² *2005/2006 Hungarian Presidency* [online].

²⁶³ *2010/2011 Slovak Presidency* [online].

Závěr

Hned po pádu železné opony byla jasná vůle zemí středí Evropy k určité formě spolupráce. To se projevilo zapojením států SVE a některých zemí, jež nespadaly do východního bloku, do uskupení nakonec nazývaného jako Středoevropská iniciativa. Jakkoliv nebyly výsledky tohoto uskupení velké, fungovalo jako vzor pro kooperaci na bázi Visegrádské skupiny. Nicméně mnohem větším impulzem pro spolupráci zemí ve střední Evropě byla nejistota ohledně mezinárodněpolitické situace. Staré struktury – Varšavská smlouva a RVHP – byly rozpuštěny, nicméně ničím nenahrazeny. Přitom blízké okolí zemí střední Evropy začalo vykazovat nestabilitu – rozpadající se Sovětský svaz, pokus o puč v Moskvě a začínající občanská válka v Jugoslávii přiměly země ve středu Evropy ke spolupráci. Ta přitom probíhala ještě před samotným podpisem Visegrádské deklarace, tedy před svojí formalizací. Právě toto období lze označit z hlediska visegrádské platformy jako úspěšné, nicméně ještě ne z hlediska jejich integrace do Severoatlantické aliance a Evropské unie.

Perspektiva členství v euroatlantických uskupeních byla totiž v této době zatím velmi vzdálená a jak NATO, tak EU musely nejprve samy definovat, zda chtějí přijímat nové členy a pokud ano, tak jakým způsobem. Právě tato nejednoznačnost v přístupu západních uskupení spolu se stabilizací zahraničněpolitické situace stála na počátku útlumu visegrádské kooperace. V této době totiž pomalu začaly převažovat individuální zájmy jednotlivých zemí. Zvláště patrné to bylo u české vlády, jež dávala ostentativně ústy svých představitelů najevo nezájem o visegrádskou platformu, i když se nebránila kooperaci na bilaterálním základě. Situace se rovněž komplikovala i na Slovensku, kde vláda Vladimíra Mečiara začala být na Západě vnímána značně kontroverzně, což se odrazilo i ve vyloučení Slovenska z první vlny rozšiřování NATO a rovněž v jeho začlenění do druhé skupiny zemí usilujících o vstup do EU.

V tomto období tedy sice spolu státy ve střední Evropě spolupracovaly, nicméně se nehlásily k platformě Visegrádské skupiny. Jediným uskupením vzešlým z platformy V4, jež v tuto dobu fungovalo, byla CEFTA, jež však byla zaměřena pouze na hospodářské záležitosti. Nicméně se jednalo o platformu relativně úspěšnou a i atraktivní pro okolní země, o čemž svědčí její rozšíření o další státy v oblasti.

Zlom ve visegrádské spolupráci pak přišel ve druhé polovině devadesátých let. Jednak došlo ke změnám na vnitropolitické scéně, což bylo významné jednak v případě Česka a Slovenska, kde v prvním případě nastoupila k visegrádské kooperaci ne tak skeptická Zemanova vláda a v druhém případě pak jasně

proevropsky orientovaná vláda Dzurindova. Rovněž Severoatlantická aliance dala v této době jasně najevo zájem rozšířit se a to o všechny visegrádské země s výjimkou Slovenska. Rovněž Evropská unie zahájila přístupová jednání. I když se Visegrád v této době rozdělil na jakési dva tábory, kdy Slovensko stálo poněkud v pozadí, právě snaha o jeho navrácení zpět na trajektorii směřující k euroatlantické integraci byla dalším mocným impulzem pro obnovení Visegrádské skupiny. Tento zájem byl pak jasně patrný u české vlády, jež mohla využít zkušenosti se společně sdílenou existencí v jednom státním uskupení.

Rovněž vnitřní nastavení V4 se začalo měnit. Visegrádská kooperace se začala rozšiřovat do nových oblastí a byly vytvořeny nové procedury zahrnující setkávání politiků, úředníků i zástupců občanské společnosti. Rovněž byl vytvořen Mezinárodní visegrádský fond jako jediný institucionalizovaný orgán v rámci V4. Toto období pak lze vidět jako jakousi zlatou éru visegrádské kooperace, kdy došlo jak k jejímu rozšiřování, tak prohlubování. Rovněž při integraci do NATO byl vidět jasný záměr kooperovat a to v různé podobě. Existovaly společné projekty ve vojenské oblasti, státy V4 společně lobbovaly za svůj vstup do Aliance v americkém Senátu, byly vytvořeny pracovní skupiny koordinující úsilí o vstup do NATO. V tomto případě pak lze popsat projekt V4 jako úspěšný a to i v podobě jasně vyslovené podpory Slovensku jako kvalitnímu aspirantovi na členství v euroatlantických uskupeních.

Nicméně vstup do Severoatlantické aliance neznamenal pro Visegrádskou skupinu konec, ještě zbývalo splnit druhý cíl jenž stál u zrodu tohoto uskupení, tedy vstup do Evropské unie. Přestože intenzita vzájemných kontaktů po vstupu do NATO v žádném případě nepolevila, začaly se stále zřetelněji objevovat vzájemné rozpory. Za tím lze vidět dvě příčiny. Jednak vyjednávání o vstupu do Unie bylo velmi komplikované a vyžadovalo od kandidátských států přijetí velkého množství evropské legislativy, jež se navíc často dotýkala velmi citlivých oblastí, jakými bylo například zemědělství nebo volný pohyb pracovních sil. Druhou příčinou byl fakt, že Evropská unie jednala s každým z uchazečů na bilaterálním základě, vzájemná kooperace tak byla ztížená a v mnoha případech postrádala smysl.

Objevily se vážné konflikty mezi visegrádskými zeměmi, jež byly nejjasněji patrné při sporu týkajícího se zrušení tzv. Benešových dekretů. Lze tak konstatovat, že v případě vstupu do Evropské unie plnila Visegrádská skupina převážně roli prostoru pro vzájemné konzultace, nicméně už však ne prostoru pro kooperaci. Státy většinou dávaly přednost vlastním zájmům a užitku a postupovaly individuálně.

Nicméně nakonec byly oba cíle Visegrádské deklarace naplněny a všechny země sdružené do Visegrádské skupiny úspěšně vstoupily do NATO i EU.

Budoucnost spolupráce v rámci V4 je mimo záběr této práce, nicméně lze konstatovat, že tato platforma zůstala funkční i po roce 2004. Státy v ní sdružené si musely položit otázku, jakou má visegrádská kooperace nadále smysl a v jakých oblastech ji realizovat. Programy jednotlivých předsednických zemí poměrně podrobně popisují oblasti spolupráce, jež se rozšířila do všech možných oblastí. Důležitá je i tzv. občanská dimenze V4, která zahrnuje nevládní organizace i kontakty mezi jednotlivými lidmi žijícími ve státech uskupení. Jako vzor pak můžou sloužit i další regionální uskupení, jež v rámci Evropské unie působí – Benelux nebo Severská rada.

Na Visegrádskou skupinu pak lze nahlížet jako na ukázkou mezinárodního režimu. Toto uskupení určovalo pravidla pro vzájemnou kooperaci a zároveň ji usnadňovalo, ačkoliv k tomu nemělo k dispozici a ani nepotřebovalo žádné formální instituce. Rovněž lze vyzorovat tlak Spojených států jako hegemonu na vznik spolupráce ve střední Evropě, což bylo v jeho zájmu, neboť takový režim mohl zajistit stabilitu v regionu. Jak se později ukázalo v případě občanské války v Jugoslávii, kde žádný podobný režim vytvořen nebyl a Spojené státy se zde musely vojensky přímo angažovat, aby občanskou válku zastavily.

Spolupráce mezi středoevropskými zeměmi existovala ještě před vznikem Visegrádské skupiny, což podporuje hypotézu, že není potřeba nejprve mezinárodní režim vytvořit, aby byla spolupráce možná. Následující období útlumu spolupráce pak jasně ukázalo, že pro udržení režimu je potřeba zájem jeho účastníků, jakmile tento zájem zmizí, mizí i spolupráce v rámci režimu. Visegrádskou skupinu lze popsat jako regionální specifický mezinárodní režim s omezeným členstvím. Jako zvláštní druh mezinárodního režimu pak lze vidět CEFTA, jež byla úzce zaměřena na hospodářskou spolupráci. I když Visegrádská skupina jako mezinárodní režim ne vždy fungovala, lze vyzorovat dva její přínosy. Jednak svým členům nabízela prostor pro konzultace, výměnu názorů i konkrétní koordinační kroky. Vedle toho však fungovala i navenek a ukazovala euroatlantickým uskupením vůli kooperovat a kultivovat vzájemné vztahy, což lze vidět jako svébytnou přípravu na právoplatné členství v Severoatlantické alianci i Evropské unii.

Summary

The Central European Countries demonstrated their will to cooperate immediately after the fall of the Iron Curtain. This will was reflected in the creation of the Central European Initiative. However informal and weak this organisation was, served as a model for cooperation within the Visegrad Group. Though, the most powerful stimulus for regional cooperation was the uncertain international situation – dissolution of the Warsaw Pact and the Council for Mutual Economic Assistance, and the disintegration of the Soviet Union and beginning civil war in Yugoslavia. This circumstances compelled Central European Countries to closer cooperation and to establishment of the Visegrad Group.

But this cooperation was not aimed at the integration into the European Union and the North Atlantic Treaty Organisation at this time. Both organisation had to asses conditions for their enlargement first. Gradually, the Visegrad cooperation started to wane. The Member States started to prefer their particular interests which was especially evident in the case of the Czech Republic. Even Slovakia begun due to its internal factors to recede from the way toward Western organisations which culminated in exclusion of Slovakia from the first round of NATO enlargement and from the first group of candidate states accessing EU.

Notwithstanding, the Central European Countries cooperated but not within the framework of the Visegrad Group. This was not the case of Central European Free Trade Agreement which was relatively dynamic and successful. The breakpoint occurred in the second half of the nineties. The new, more willing for mutual cooperation governments were elected, even in the Czech Republic and Slovakia. Moreover, NATO and EU showed their will to accept new members. The result was that the Visegrad cooperation started to flourish. The new areas of cooperation were established, and new mechanism of coordination were created including the International Visegrad Fund, the only institutionalized body of the Visegrad Group.

It is possible to conclude, that Visegrad states cooperated during their effort to join NATO. This cooperation had different forms - joint military projects, working groups and summits of foreign and defence ministers. The integration process was concluded successfully and the Czech Republic, Hungary and Poland joined the NATO in 1999, Slovakia later in 2004.

But the other task of Visegrad cooperation remained – integration into EU. Although contacts among Visegrad states were still very intensive, mutual disputes

unfolded. There were two reasons. First, integration with the EU was much more complex than with NATO and encompassed the acceptance of huge amount of European legislature including strategic areas of policy such as agriculture or free movement of labour force. Second, the negotiation process was held on bilateral basis, so cooperation was very difficult for Visegrad countries. It is possible to say, that in the case of EU integration the Visegrad countries preferred individual interests and the Visegrad Group was mostly the place for consultations but not for cooperation. However even the integration into the EU was successful and Visegrad countries joined the Union in May, 2004.

The Visegrad Group can be considered as an example of international regime. The regime was established to ease mutual cooperation however was not institutionalized, which is not necessary for working international regime. The basic condition for cooperation within the international regime is the will of its participants. Subsequent development of Visegrad Group illustrated that this condition is crucial. Whenever Visegrad states lost their will to cooperate, the regime of Visergad Group started to wane. Against all obstacles, this cooperation was beneficial in two different ways. First, the Visegrad Group offered its members a place for cooperation, coordination or just discussion. Second, the Visegrad Group was a showcase for Western countries that Central European states are able to cooperate and solve mutual conflicts peacefully, thus they are mature for membership in NATO and EU.

Bibliografie

Monografie neperiodické

- BEACH, Derek. *The Dynamics of European Integration. Why and When EU Institutions Matter*. 1. vyd. Basingstoke a New York: Palgrave Macmillan, 2005. 304 s. ISBN 1-4039-3634-X.
- ČERNOCH, Pavel. *Cesta do EU, východní rozšíření Evropské unie a Česká republika v období 1990-2004*. Praha: LINDE nakladatelství, s.r.o., 2003. 159 s. ISBN 80-86131-40-8.
- DAVIES, Norman. *Polsko. Dějiny národa ve středu Evropy*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2003. 481 s. ISBN 80-7260-083-4.
- DOČKAL, Vít (eds). *Česká politika v Evropské unii. Evropský integrační proces a zájmy České republiky*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006. 216 s. ISBN 80-210-4076-9.
- DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 256 s. ISBN 978-80-7367-385-7.
- DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-725-6.
- FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 743 s. ISBN 80-7325-015-2.
- FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta (eds.). *Rozšiřování ES/EU*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2001. 193 s. ISBN 80-210-2645-6.
- KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 602 s. ISBN 80-7106-405-X.
- KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 422 s. ISBN 80-7106-267-7.
- KRATOCHVÍL, Petr, DRULÁK, Petr (eds.). *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 368 s. ISBN 978-80-7367-469-4.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.
- LENDVAI, Paul. *Tisíc let maďarského národa. Tisíc let vítězství v porážkách*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 457 s. ISBN 80-200-0856-X.

- LUKÁŠEK, Libor. *Visegrádská skupina a její vývoj v letech 1991-2004*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 168 s. ISBN 978-80-246-1859-3.
- PACZKOWSKI, Andrzej. *Půl století dějin Polska 1939-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. 381 s. ISBN 80-200-0737-7.
- PLECHANOVÁ, Běla a kol. *Evropská unie na počátku 21. století. Reformní procesy a institucionální změna*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 215 s. ISBN 80-246-1154-6.
- RAŠEK, Antonín. *Polistopadový vývoj armády a bezpečnostní politiky České republiky ve vztahu k Evropské unii (studijní text)*. 1. vyd. Praha: Agentura VPK, 2004. 165 s. ISBN 80-7334-057-7.
- SCHARBERT, Simone. *Visegrád und CEFTA. Die Bedeutung von regionaler Kooperation vor dem Hintergrund der Osterweiterung der Europäischen Union*. 1. vyd. Würzburg: Ergon Verlag, 2004. 314 s. ISBN 3-89913-403-6.
- VYKOUKAL, Jiří a kol. *Visegrád. Možnosti a meze středoevropské spolupráce*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2003. 405 s. ISBN 80-86569-34-9.

Monografie periodické

- BENEŠ, Vít. Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, roč. 40, č. 4, s. 5-27.
- BILČÍK, Vladimír, STRÁŽAY, Tomáš. *Fungovanie Vyšehradskej štvorky pred a po vstupe jej členov do Európskej únie* [online]. c2006, poslední revize 5.2.2007 [cit. 2011-04-18].
Dostupné z <<http://www.sfpa.sk/dokumenty/projekty/54?rok=2006>>.
- BORAWSKI, John. Partnership for Peace and Beyond. *International Affairs*, roč. 71, č. 2, s. 233-246.
- CRUMLEY, Michele. *The Road from Visegrad: Cooperation and Security in East Central Europe* [online]. c2004, poslední revize 8.9.2005 [cit. 2011-04-20].
Dostupné z <<http://www.ebscohost.com>>.
- EYAL, Jonathan. NATO'S Enlargement: Anatomy of a Decision. *International Affairs*, roč. 73, č. 4, s. 695-719.
- HENDRICKSON, Ryan C. *NATO'S Open Door Policy and the Next Round of Enlargement* [online]. c2000 [cit. 2011-04-20].

Dostupné z <<http://www.ebscohost.com>>.

- KOLANKIEWICZ, George. Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union. *International Affairs*, roč. 70, č. 3, s. 477-495.
- KUBÁČEK, Jan. Visegrádská spolupráce v Evropské unii. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 9, s. 19-20.
- LEŠKA, Vladimír. Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce. *Mezinárodní politika*, roč. 27, č. 4, s. 10-12.
- PERNAL, Marek, WIŚNIEWSKI, Rafał, TOMBIŃSKI, Jan. Countries of the Visegrád Group Prior to Accession to the European Union – Together or Separately? *The Polish Foreign Affairs Digest*, roč. 2, č. 1, s. 99-138.
- PLÍŠEK, Jaromír. Visegrád se osvědčil a má budoucnost. *Mezinárodní politika*, roč. 28, č. 7, s. 19-20.

Dokumenty

- *2000/2001 Polish Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-16]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3911&ctag=articlelist&iid=1>>.
- *2001/2002 Hungarian Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-17]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3910&ctag=articlelist&iid=1>>.
- *2002/2003 Slovak Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-18]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3909&ctag=articlelist&iid=1>>.
- *2003/2004 Czech Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-18]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3908&ctag=articlelist&iid=1>> .
- *2004/2005 Polish Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-19]. Dostupné z

- <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3907&ctag=articlelist&iid=1>>.
- *2005/2006 Hungarian Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-20]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=3906&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *2006/2007 Slovak Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-21]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=4095&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *2007/2008 Czech Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-21]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=9497&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *2008/2009 Polish Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-22]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=17349&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *2009/2010 Hungarian Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-23]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=23256&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *2010/2011 Slovak Presidency* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-02-25]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=29887&ctag=articlelist&iid=1>>.
  - *Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on Cooperation of the Visegrád Group Countries After Their Accession to the European Union* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-01-09]. Dostupné z <<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3939&ctag=articlelist&iid=1>>.

- *Deklarace o spolupráci České a Slovenské federativní republiky, Polské republiky a Maďarské republiky na cestě evropské integrace* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-01-24]. Dostupné z <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlelist&iid=1>.
- *Guidelines on the Future Areas of Visegrad Cooperation* [online]. Visegrad Group [cit. 2011-01-09]. Dostupné z <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3936&ctag=articlelist&iid=1>.
- *Treaty on European Union* [online]. European Union [cit. 2011-01-06]. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>.

Internetové zdroje

- *European Commission-Enlargement* [online]. European Commission [cit. 2011-02-01]. Dostupné z http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm.
- *NATO Enlargement* [online]. North Atlantic Treaty Organisation [cit. 2011-01-15]. Dostupné z http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm.

Internetové stránky

- *CEFTA* < <http://www.cefta.net> >.
- *Euroskop* < <http://www.euroskop.cz> >.
- *Evropská komise* < <http://ec.europa.eu> >.
- *Evropská unie* < <http://www.europa.eu> >.
- *Mezinárodní visegrádský fond* < <http://www.visegradfund.org/> >.
- *Severoatlantická aliance* < <http://www.nato.int> >.
- *Visegrádská skupina* < <http://www.visegradgroup.eu> >.